

มาตรการทางกฎหมายในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ

พุดิพงษ์ ศรีทอง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ.2563

Legal Measures to Help the Released Inmates to have a Job Opportunity

Putthipong Srithong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Laws

Department of Law

Pridi Banomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

2020

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

หัวข้อวิทยานิพนธ์ มาตรการทางกฎหมายในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ
เสนอโดย นายพุดพิงศ์ ศรีทอง
สาขาวิชา นิติศาสตร์
หมวดวิชา กฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์อัจฉริยา ชูตินันท์

ได้พิจารณาเห็นชอบโดยคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์แล้ว

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ป๋อง ศรีสินท์)

.....กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์อัจฉริยา ชูตินันท์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรภัทร์)

คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ รับรองแล้ว

..... คณบดีคณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย รัตน์เชื้อสกุล)

วันที่ ๑๐ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

หัวข้อวิทยานิพนธ์	มาตรการทางกฎหมายในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย ให้มิงานทำ
ชื่อผู้เขียน	พุดิพงษ์ ศรีทอง
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ อัจฉริยา ชูตินันท์
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2562

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ หรือเรียกว่าผู้พ้นโทษ ผู้วิจัยจึงศึกษาค้นคว้าทฤษฎีและหลักกฎหมายในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตัวให้มิงานทำในประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงปัญหาในการช่วยเหลือดังกล่าวและนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ปรากฏว่าในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ในหมวด 1 คณะกรรมการราชทัณฑ์ หมวด 5 สิทธิ หน้าที่ ประโยชน์ และกิจการอื่นเกี่ยวกับผู้ต้องขัง และหมวด 6 การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการพ้นจากเรือนจำ ทั้งสามหมวดดังกล่าวเป็นการบัญญัติกฎหมายเบื้องต้น ซึ่งยังไม่เพียงพอในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง และผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของบุคคลดังกล่าวให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินการบังคับโทษ ซึ่งสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ โดยปราศจากการกระทำความผิดซ้ำ จึงต้องบัญญัติกฎหมายเพิ่มเติมในกฎหมายราชทัณฑ์ ดังต่อไปนี้ ในกรณีที่ผู้ต้องขังได้รับพิจารณาอนุญาตให้ไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการนอกเรือนจำควรให้ผู้ต้องขังกลับมาอนเรือนจำในแต่ละวัน ผู้ต้องขังที่ได้รับการฝึกวิชาชีพและมีความสามารถทัดเทียมกับแรงงานทั่วไปควรได้รับประกาศนียบัตรหรือใบรับรองการฝึกวิชาชีพเพื่อประโยชน์ในการสมัครเข้าทำงานเมื่อได้รับการปล่อยตัว ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับเงินค่าตอบแทนสำหรับการทำงาน โดยค่าตอบแทนนี้นำไปเป็นค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย และเก็บไว้เป็นเงินทุนของผู้ต้องขังผู้ต้องขังจะได้รับเงินเมื่อได้รับการปล่อยตัว หากสถานประกอบการใดรับผู้พ้นโทษเข้าทำงาน รัฐควรให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีแก่องค์กรเอกชน ควรจัดตั้งคณะกรรมการช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว มีระบบการยื่นคำร้องขอความช่วยเหลือผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว ในการพิจารณาคำร้องต้องรับฟังความคิดเห็นจากพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เพื่อเป็นการตรวจสอบถ่วงดุล จากการศึกษาจึงจำเป็นต้องเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ และให้

อำนาจหน้าที่แก่หน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน ในการบูรณาการการทำงานร่วมกันและทำงาน
ในเชิงรุกช่วยเหลือบุคคลดั่งกล่าวที่ถือได้ว่าเป็นผู้ด้อยโอกาสของสังคม

Thesis Title	Legal Measures to Help the Released Inmates to have a Job Opportunity
Author	Putthipong Srithong
Thesis Advisor	Assoc. Prof. Achariya Chutinun
Department	Law
Academic Year	2019

ABSTRACT

This research studied about the inmates released from prisons called acquitted person therefore, the researcher then studied the theory and legal principles to help the released inmates to have a job opportunity in Thailand and foreign countries in order to analyze the problems in providing such assistance and implement the information obtained from the study to amend the Corrections Act 2017. Regarding the Corrections Act B.E. 2560, Section 1 -the Corrections Committee, Section 5-Rights, duties, benefits, and other activities relating to inmates and Section 6 -Preparation of inmates before release and the release of inmates, all these 3 categories constitute a preliminary law which is not enough for protecting the rights of current inmates and the released inmates. In order to protect the rights of the said persons to achieve the purpose of enforcing punishment which they can return to life in society without repeated offenses, therefore it is required to enact additional legislative provisions in correctional law as follows: In the event that the inmates are allowed to conduct vocational practice outside the prison, they must be taken to stay in the prison every night. Inmates that have received vocational training and are comparable to general labor should receive a vocational training certificate or certificate for the benefit of applying for work when released. In addition, the inmates also have the right to receive compensation for their work which will be used as compensation paid to the injured person and being kept for the fund of each inmate. The inmates will receive this money when they are released. The government should provide tax privileges to any private organization engaging the acquitted persons to work. A committee should be established to help current inmates and released inmates. There should be a system of requesting assistance for released inmates. In the consideration of the petition received, the opinion of the prosecutors or the correctional officers should be listened for conducting check and balance process. According to the study, it is

necessary to increase the provisions of the Corrections Act B.E. 2560 to protect the rights of inmates and those acquitted and provide authority to government agencies and private organizations to integrate collaboration and proactively support those people who are considered disadvantaged in society.

กิตติกรรมประกาศ

การจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงต่อท่านรองศาสตราจารย์ อัจฉริยา ชูตินันท์ อาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่าของท่านเพื่อให้คำแนะนำต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด และเอาใจใส่ทำให้ผู้เขียนเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้

ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงต่อท่าน ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ฌ นคร ท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กรรภิรมย์ โกมลารชุน และท่านอาจารย์ จีรวุฒิ ลิปิพันธ์ ที่ให้ความกรุณาสนับสนุนให้คำปรึกษาในด้านข้อมูลและแนวคิด

ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงต่อท่านรองศาสตราจารย์ ดร. ปกป้อง ศรีสนิท ที่รับเป็นประธานกรรมการ ท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธาณี วรภัทร์ กรรมการ ซึ่งท่านทั้งสองได้ให้ความรู้คำแนะนำชี้แนะแนวทางอันเป็นประโยชน์สูงสุดในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จลงได้ หากผู้เขียนไม่ได้รับกำลังใจสนับสนุนจนเกิดความมานะพากเพียรจากครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งบิดา มารดา ซึ่งคอยสนับสนุนกำลังใจและกำลังทรัพย์ต่อผู้เขียนตลอดมาจนทำให้ผู้เขียนเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จตามความประสงค์

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตมหาวิทยาลัยที่คอยอำนวยความสะดวกและให้คำปรึกษาในขั้นตอนการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้และอีกหลายท่านที่ผู้เขียนมิได้กล่าวถึงในที่นี้

ส่วนดีและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอมอบบูชาพระคุณแก่บุพการี ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ส่วนข้อบกพร่องใด ๆ ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

พุดิพงษ์ ศรีทอง

สารบัญ

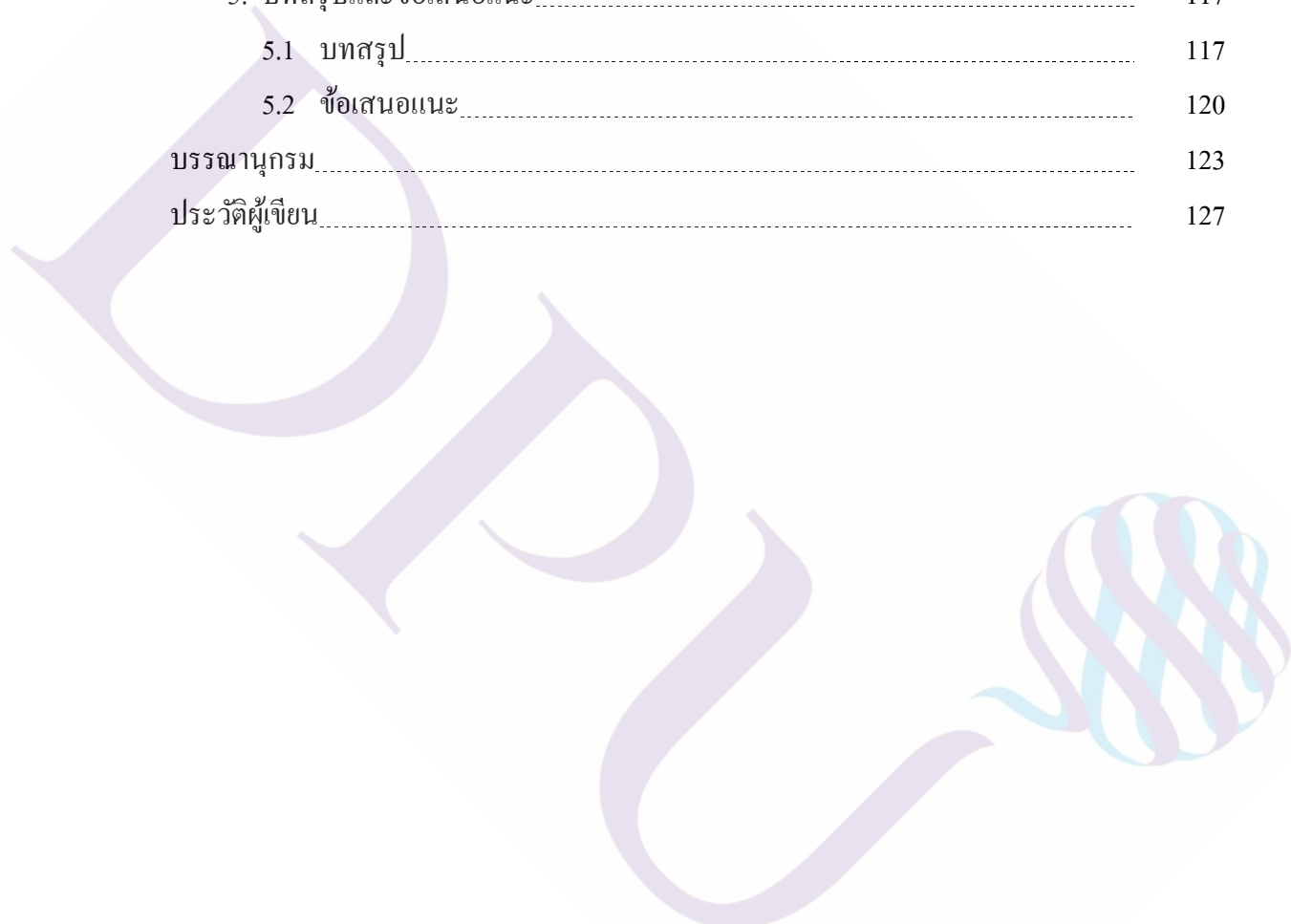
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	๖
กิตติกรรมประกาศ.....	๗
สารบัญตาราง.....	๘
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	6
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	6
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	7
1.5 วิธีการศึกษา.....	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
2. หลักการและแนวคิดทฤษฎีในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ.....	8
2.1 หลักรัฐธรรมนูญ และยุทธศาสตร์ชาติที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้ต้องขัง ภายหลังการปล่อย.....	8
2.2 ความหมายของการบังคับโทษจำคุก.....	13
2.3 ความหมายและสิทธิของผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย.....	18
2.4 ทฤษฎีทางอาชญาวิทยาและแนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง.....	19
2.4.1 ทฤษฎีทางอาชญาวิทยาที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย.....	23
2.4.2 แนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง.....	28
2.4.3 การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในการฝึกวิชาชีพ.....	30
2.4.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยผู้ต้องขัง.....	36
2.4.5 แนวคิดและนโยบายคืนคนดีสู่สังคม : การแก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังด้วยกระบวนการลูกเสือ.....	38
2.5 ข้อกำหนดและปฏิญญาสากลแห่งสหประชาชาติ.....	42
2.5.1 ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติ ต่อผู้ต้องขัง.....	42

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.5.2	47
2.5.3	48
2.5.4	48
2.6	49
2.6.1	49
2.6.2	52
2.6.3	53
2.6.4	54
2.6.5	55
2.6.6	56
3.	61
3.1	63
3.2	75
3.3	82
4.	90
4.1	91
4.2	94
4.3	99
4.4	104
4.5	108

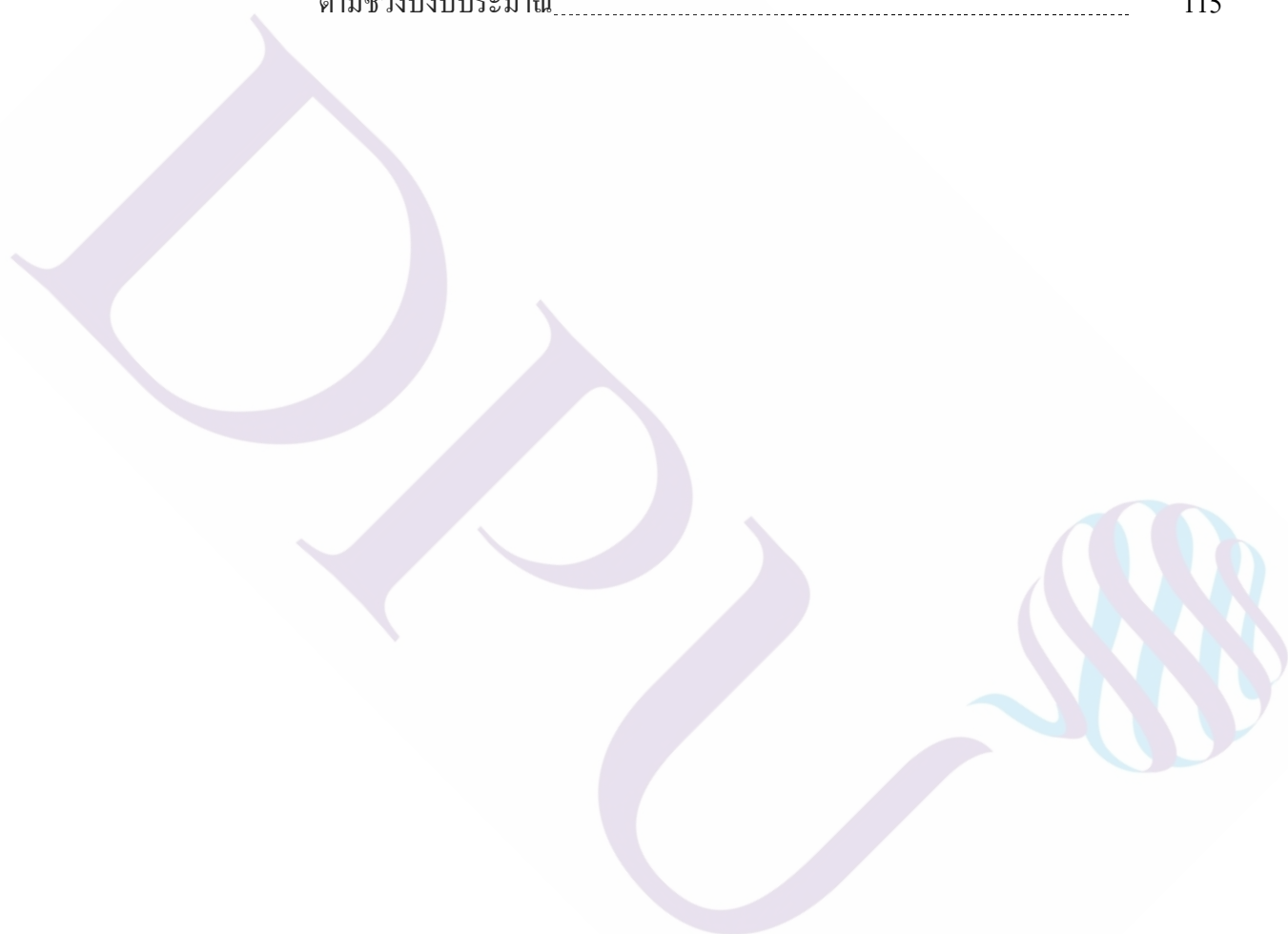
สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.6 วิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายในการให้สิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีแก่ องค์กรเอกชน.....	110
4.7 เหตุผลความจำเป็นในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ....	113
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	117
5.1 บทสรุป.....	117
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	120
บรรณานุกรม.....	123
ประวัติผู้เขียน.....	127

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 อัตราการกระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว ตามช่วงปีงบประมาณ.....	3
4.1 อัตราการกระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว ตามช่วงปีงบประมาณ.....	115

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการบริหารกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยนั้นมีปัญหามากมาย ไม่ว่าจะเป็น ในชั้นเจ้า พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาล และราชทัณฑ์ เนื่องจากหน่วยงานใน กระบวนการยุติธรรมนั้น ไม่ได้มีการทำงานร่วมกันอย่างสอดรับประสานกัน แต่เป็นการทำงานใน หน้าที่ของแต่ละหน่วยงานให้เสร็จ ๆ ไป และส่งต่องานหรือภาระหน้าที่ต่อไปยังอีกหน่วยงานหนึ่ง การทำงานไม่มีการมองภาพอย่างเป็นระบบ การทำงานในลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้การบริหาร กระบวนการยุติธรรมนั้น ไม่มีประสิทธิภาพ และส่งผลถึงบุคคลซึ่งเป็นผู้เสียหายจากการกระทำ ความผิด ผู้ต้องหา จำเลย ผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษ เพราะบุคคลเหล่านี้ต้องอยู่ในกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน การดำเนินการต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่รัฐและการใช้มาตรการ ทางกฎหมายเป็นเครื่องมือในการทำงาน อาจส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพ สุขอนามัย ชื่อเสียง และทรัพย์สินของบุคคลดังกล่าว กับทั้งเป็นการสิ้นเปลืองรายจ่ายของรัฐในด้านต่าง ๆ

กฎหมายอาญาในความหมายอย่างกว้าง หมายถึง กฎหมาย 3 ลักษณะ คือ 1. กฎหมาย อาญาสารบัญญัติ 2. กฎหมายอาญาวิธีสบัญญัติ 3. กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ ในการศึกษานี้จะ เน้นที่กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ เพราะการศึกษามาตรการทางกฎหมายในการช่วยเหลือ ผู้พ้นโทษให้มิงานทำเป็นขั้นตอนที่สืบเนื่องจากการบังคับโทษของกรมราชทัณฑ์ โดยกฎหมายว่า ด้วยการบังคับโทษ คือ บทบัญญัติของกฎหมายและกฎระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ “การบังคับโทษ ทางอาญา” ได้แก่ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 และกฎกระทรวงซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว¹

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาชั้นบังคับโทษที่มีประสิทธิภาพ ต้องเป็นดำเนินการ บังคับโทษเพื่อปรับเปลี่ยน บำบัดฟื้นฟูหรือแก้ไขพฤติกรรมของบุคคลที่บกพร่องในเรื่องต่าง ๆ ที่ เป็นเหตุให้กระทำผิดกฎหมายอาญาอันเป็นกติกาสังคม จึงต้องนำผู้กระทำผิดไปปรับปรุงแก้ไข

¹ คณิต ฅ นคร, กฎหมายอาญาภาคทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2560), น.56.

ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ให้อยู่ในระดับมาตรฐานคนปกติในสังคมนั้น ๆ ได้ ทำให้ผู้กระทำผิดมีการดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิดซ้ำและมีความรับผิดชอบต่อสังคม²

การนำผู้กระทำผิดกลับสู่สังคม (resocialization) เป็นการต่อยอดจากการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด เป็นการให้ออกาสคนในสังคม เช่น ก่อนผู้ต้องขังจะพ้นโทษ เรือนจำทำความตกลงกับนายจ้างรับผู้ต้องขังไปทำงานตอนกลางวันและกลับมานอนเรือนจำตอนกลางคืน เพื่อเตรียมสังคมเตรียมงานให้ผู้ต้องขัง³

สภาพปัญหาในปัจจุบัน ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำหรือที่เรียกว่า “ผู้พ้นโทษ” ไปกระทำความผิดซ้ำจำนวนมาก สาเหตุการกระทำความผิดมาจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาชั้นบังคับโทษไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ การช่วยเหลือผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้ผู้ต้องขังสามารถประกอบอาชีพได้จริงและมีชีวิตที่มั่นคงภายหลังการปล่อยตัวจากเรือนจำ และการบูรณาการการทำงานร่วมกันเพื่อช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวระหว่างกรมราชทัณฑ์ หน่วยงานของรัฐอื่น และภาคเอกชนยังไม่เป็นรูปธรรมชัดเจน กรณีจึงไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินการบังคับโทษได้

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มีบทบัญญัติให้คณะกรรมการราชทัณฑ์มีหน้าที่ดูแลช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังปล่อยมิให้กลับไปกระทำความผิดซ้ำ⁴ แต่ยังคงรายละเอียดต่าง ๆ ได้แก่ การให้หน่วยงานอื่นของรัฐ และองค์กรเอกชนเข้ามามีบทบาทในการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขัง คัดเลือกผู้ต้องขังที่ได้รับพิจารณาอนุญาตให้ฝึกวิชาชีพภายในสถานประกอบการภายนอกเรือนจำ การให้ค่าตอบแทนการทำงานของผู้ต้องขังในเรือนจำ ไม่มีการแยกประเภทงานว่าหากผู้ต้องขังทำงานสาธารณะประโยชน์ งานบำรุงรักษาเรือนจำ หรืองานอื่นใดเพื่อประโยชน์ของทางราชการ งานประเภทนี้มีลักษณะเป็นการดำเนินการบังคับโทษจำคุกอย่างหนึ่ง ผู้ต้องขังไม่ควรได้รับค่าตอบแทนจากการทำงาน แต่ถ้าเป็นงานประเภทที่ผู้ต้องขังฝึกวิชาชีพในเรือนจำหรือได้รับพิจารณาอนุญาตไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการ นอกเรือนจำ และผลิตภัณฑ์หรืองานนั้นก่อให้เกิดรายได้ กับทั้งผู้ต้องขังมีศักยภาพในการทำงาน ผู้ต้องขังประเภทนี้สมควรได้รับค่าตอบแทนจากการทำงาน เรือนจำไม่มีการออกใบรับรองการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังที่มี

² ชานี วรภทธี, กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2558), น.39.

³ ปกป้อง ศรีสนิท, กฎหมายอาญาชั้นสูง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561), น.191.

⁴ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 12.

ความสามารถในการทำงานจริง เพื่อเป็นประโยชน์ในการรับรองคุณภาพการทำงานและการพิจารณาให้ผู้ต้องขังเข้าทำงานภายหลังการปล่อยตัวของหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรเอกชนจะสะดวกยิ่งขึ้น การรับผู้พ้นโทษเข้าทำงานรัฐยังไม่ให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีแก่หน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนที่เป็นรูปธรรมชัดเจน แต่ปัจจุบันพบว่ายังมีเพียงร่างพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการยกเว้นรายการเพื่อสนับสนุนการจ้างงานผู้พ้นโทษเข้าทำงาน ในเรือนจำไม่มีระบบการยื่นคำร้องขอความช่วยเหลือของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ และการพิจารณาคำร้องต้องมีการรับฟังความคิดเห็นจากพนักงานอัยการหรือคณะกรรมการราชทัณฑ์เพื่อเป็นการตรวจสอบถ่วงดุลการทำงานของเรือนจำ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหามาตรการทางกฎหมายในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาแก้ไขกฎหมายราชทัณฑ์ของประเทศไทยต่อไป จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ปัญหาการกระทำผิดซ้ำของผู้พ้นโทษเป็นปัญหาที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาชั้นบังคับโทษ โดยแสดงให้เห็นถึงอัตราการกระทำผิดซ้ำดังนี้

ตารางที่ 1.1 อัตราการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวตามช่วงปีงบประมาณ⁵

ปล่อยตัวในช่วงปีงบประมาณ (Starting point)	จำนวนผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว (คน)	จำนวนผู้ต้องขังกลับมากระทำผิดซ้ำ ภายใน 1 ปี	ร้อยละ
2556	79,075	6,235	15.85
2557	109,841	10,732	14.41
2558	142,132	14,829	14.62
2559	147,013	17,898	14.53
2560	135,746	17,516	14.92
2561	110,035	15,275	15.64
2562	160,019	19,835	13.69
2563	76,111	2,828	4.02

⁵ กรมราชทัณฑ์, “อัตราการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว,” สืบค้นเมื่อวันที่

ตารางที่ 1.1 (ต่อ)

จำนวนผู้ต้องขังกลับมากระทำผิดซ้ำภายใน 2 ปี	ร้อยละ
10,422	26.50
18,167	24.39
26,190	25.81
32,266	26.19
31,190	26.57
25,388	25.99
22,035	15.20
*	*
จำนวนผู้ต้องขังกลับมากระทำผิดซ้ำภายใน 3 ปี	ร้อยละ
13,595	34.56
24,411	32.78
35,488	34.98
43,611	35.40
40,046	34.11
26,802	27.44
*	*
*	*

หน่วยงานของรัฐที่สำคัญ คือ กรมราชทัณฑ์ ซึ่งทำหน้าที่ในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยผู้ต้องขัง โดยเฉพาะการฝึกวิชาชีพและแก้ไขฟื้นฟูให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดี พร้อมกลับคืนสู่สังคม และสามารถประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตในอนาคต แต่อย่างไรก็ตามการส่งผ่านผู้ต้องขังที่เปลี่ยนสถานะเป็นผู้พ้นโทษไปสู่สังคมภายนอกจึงมีความสำคัญเช่นกัน และกรมราชทัณฑ์เป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญในการปฏิบัติการกิจดังกล่าว กล่าวคือ การดำเนินการฝึกอาชีพให้แก่ผู้ต้องขังต้องสอดคล้องกับตลาดแรงงานภายนอกเรือนจำ โดยเฉพาะจังหวัดที่มีเรือนจำตั้งอยู่กรมราชทัณฑ์ต้องรู้ว่าอุตสาหกรรมในจังหวัดนั้น ต้องการฝีมือแรงงานประเภทอะไร มีความถนัดในด้านใดบ้าง เพื่อนำข้อมูลมาฝึกอาชีพแก่ผู้ต้องขังให้ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน และการส่งผ่านผู้ต้องขังที่เปลี่ยนสถานะเป็นผู้พ้นโทษจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จะเห็นได้ว่า การปฏิบัติภารกิจของกรมราชทัณฑ์ในการส่งผ่านผู้ต้องขังที่เปลี่ยนสถานะเป็นผู้พ้นโทษนี้ ถ้าพึ่งเพียงกรมราชทัณฑ์เองไม่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ จึงต้องมีหน่วยงานอื่นของรัฐหรือหน่วยงานภาคเอกชนมาร่วมด้วย โดยการบูรณาการการทำงานร่วมกัน โดยเป็นการทำงานในเชิงรุกซึ่งมีกรมราชทัณฑ์เป็นหน่วยงานหลัก ในปัจจุบันมีหน่วยงานของรัฐที่ช่วยเหลือผู้ต้องขังที่เปลี่ยนสถานะมาเป็นผู้พ้นโทษไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือในด้านการจัดหางาน ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล เป็นต้น แต่การช่วยเหลือดังกล่าวเป็นการทำงานในลักษณะตั้งหลักโดยผู้พ้นโทษต้องเข้าไปขอความช่วยเหลือเอง ผู้พ้นโทษบางคนไม่รู้ว่ามี การช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐได้แก่ กรมสวัสดิการและพัฒนาสังคม กรมจัดหางาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน เป็นต้น หรือผู้พ้นโทษไม่สามารถติดต่อหน่วยงานเพื่อขอให้ช่วยเหลือได้ เพราะผู้พ้นโทษถูกตัดออกจากสังคมเป็นระยะเวลานาน การติดต่อสื่อสารเพื่อขอความช่วยเหลือจึงเป็นไปได้โดยยากลำบาก เช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าการฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ และการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อย⁶ เป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องกัน เพราะนอกจากทำให้ผู้พ้นโทษมีงานทำภายหลังการปล่อยตัว มีรายได้ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี กรณีจะเป็นการป้องกันอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตัวให้ มีงานทำ ทำให้ผู้พ้นโทษมีรายได้ ชีวิตมั่นคง สามารถปรับตัวเข้ากับกฎเกณฑ์และเงื่อนไขต่าง ๆ ของสังคมได้ ดังนั้น กรมราชทัณฑ์ หน่วยงานอื่นของรัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน จึงต้องบูรณาการการทำงานร่วมกันและทำงานในเชิงรุกในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษเพื่อเป็นการส่งผ่านผู้ต้องขังที่เปลี่ยนสถานะมาเป็นผู้พ้นโทษให้มีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทุกด้านและตลอดทางอย่างแท้จริง

ในประเทศไทยมีพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560⁷ หมวด 5 สิทธิ หน้าที่ ประโยชน์ และกิจการอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้ต้องขัง ส่วนที่ 2 หน้าที่และการงานของผู้ต้องขัง ส่วนที่ 3 ประโยชน์ของผู้ต้องขัง และหมวด 6 ว่าด้วยการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการพ้นจากเรือนจำ แต่อย่างไรก็ดี ประเทศไทยไม่มีบทบัญญัติการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยเหมือนเช่นในต่างประเทศ ได้แก่ ค่าตอบแทนการทำงานของผู้ต้องขัง ใบรับรองการฝึกวิชาชีพ ระบบคำร้องขอความช่วยเหลือ การให้สิทธิประโยชน์ด้านภาษี เป็นต้น

ในต่างประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่นมีกฎหมายการกลับคืนสู่สภาพเดิมของผู้กระทำความผิด (Offenders Rehabilitation Act 2007) ซึ่งมีหมวดว่าด้วยการดูแลผู้ต้องขังภายหลังจากการปล่อยตัวจากเรือนจำ โดยเป็นการดูแลภายใน

⁶ อัจฉริยา ชูตินันท์, อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561), น.352-353.

⁷ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560

ระยะเวลาหกเดือนหลังจากที่ผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ ซึ่งจะมีการดูแลในเรื่องที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล การฝึกอาชีพ การประสานงานในการเข้าทำงานของผู้ต้องขัง⁸ การทำงานในอุตสาหกรรมเรือนจำ ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนจากงานที่ทำ มีการออกใบรับรองการฝึกอาชีพและประกาศนียบัตรให้แก่ผู้ต้องขัง

ในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ได้แก่ ประเทศอังกฤษ ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนจากงานที่ทำโดยค่าตอบแทนนี้ต้องนำมาเป็นค่าใช้จ่ายของเรือนจำ และชดใช้เป็นสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย⁹ ส่วนในประเทศสหรัฐอเมริกา มีการให้สิทธิประโยชน์ทางด้านภาษี The Work Opportunity Tax Credit (WOTC) แก่องค์กรเอกชนที่รับผู้พ้นโทษกลุ่มเป้าหมายเข้าทำงาน โดยองค์กรดังกล่าวจะได้รับสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีเช่นใด องค์กรจะขึ้นอยู่กับจ้างงานผู้พ้นโทษกลุ่มเป้าหมายและจำนวนชั่วโมงของงานที่ผู้พ้นโทษได้ทำ¹⁰

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี หลักกฎหมาย หลักเกณฑ์ ระเบียบ และข้อบังคับ ในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคและผลกระทบในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบ หลักกฎหมาย หลักเกณฑ์ ในการช่วยเหลือผู้ต้องขัง ภายหลังการปล่อยให้มีงานทำของประเทศไทย กับหลักกฎหมาย หลักเกณฑ์ของต่างประเทศ
4. เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปบัญญัติกฎหมายเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 หมวด 5 สิทธิ หน้าที่ ประโยชน์ และกิจการอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้ต้องขัง และหมวด 6 การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการพ้นจากเรือนจำ

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

การกระทำความผิดซ้ำของผู้พ้นโทษเป็นปัญหาหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา สาเหตุเป็นเพราะการฝึกวิชาชีพในเรือนจำไม่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงานภายนอก เรือนจำ การฝึกวิชาชีพ ไม่ได้ถูกนำไปใช้กับผู้ต้องขังทุกคน เนื่องจากปัจจุบันมีผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ไม่มีหน่วยงานของรัฐในการประสานให้ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำเข้าทำงานใน

⁸ Article 85. Offenders Rehabilitation Act (Act No.88 of June 15, 2007)

⁹ Work.31.(1). The Prison Rules 1999.

¹⁰ I.R.C. § 51.

หน่วยงานของรัฐหรือสถานประกอบการเอกชน สังกัดไม่ยอมรับ เพราะผู้พ้นโทษถูกตีตราว่าเป็น อาชญากร ดังนั้น จึงจำเป็นต้องแก้ไข โดยให้หน่วยงานอื่นของรัฐและองค์กรเอกชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขังโดยช่วยส่งผ่านข้อมูลและนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยไป ฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขัง การดำเนินช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำนี้จำเป็นต้อง ดำเนินการช่วยเหลือผู้ต้องขังตั้งแต่ในเรือนจำและช่วยเหลือต่อเนื่องเมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษแล้ว

ผู้วิจัยจึงศึกษาและหามาตรการทางกฎหมายในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย ให้มีงานทำ โดยเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2560 เรื่องการให้ค่าตอบแทนการทำงาน แก่ผู้ต้องขัง ออกใบรับรองการฝึกวิชาชีพ จัดตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นคณะกรรมการ ราชทัณฑ์ และให้สิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีแก่สถานประกอบการเอกชนในการรับผู้ต้องขังและ ผู้พ้นโทษเข้าทำงาน

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษานี้ ผู้เขียนมุ่งเน้นทำการศึกษามาตรการทางกฎหมายในการช่วยเหลือ ผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ และหลักเกณฑ์ในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย ในประเทศไทยเปรียบเทียบกับมาตรการทางกฎหมาย หลักเกณฑ์ในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลัง การปล่อยของต่างประเทศ ศึกษาระเบียบกรมราชทัณฑ์ หนังสือราชการของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ศึกษาบทบาทและหน้าที่ของกรมสวัสดิการและพัฒนาสังคม กรมจัดหางาน และ กรมพัฒนาฝีมือแรงงานในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย และศึกษางานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความและวารสารทางวิชาการ

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาวิจัยฉบับนี้จะใช้การวิจัยเอกสาร โดยศึกษามาตรการกฎหมาย หลักเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของกฎหมายไทย และกฎหมายต่างประเทศ ตำรากฎหมาย บทความ วารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารอื่น ๆ โดยสืบค้นจากหอสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตลอดจนสืบค้น ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี หลักกฎหมาย หลักเกณฑ์ ระเบียบ และ ข้อบังคับ ในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ

2. ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค และผลกระทบในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย
ให้มิงานทำ
3. ทำให้ทราบถึงมาตรการทางกฎหมายในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตาม
กฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศ
4. ทำให้มีการเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2650 หมวด 5 สิทธิ
หน้าที่ ประโยชน์ และกิจการอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้ต้องขัง และหมวด 6 การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย
และการพ้นจากเรือนจำ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวให้มิงานทำ

บทที่ 2

หลักการและแนวทางการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ยุทธศาสตร์ชาติ การบังคับโทษจำคุกความหมายของผู้พ้นโทษ สิทธิของผู้พ้นโทษ ทฤษฎีทางอาชญาวิทยา แนวคิดเกี่ยวกับการบังคับโทษจำคุก แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องขัง การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในการฝึกวิชาชีพข้อกำหนดขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อกำหนดขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติ และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ

2.1 หลักรัฐธรรมนูญ และยุทธศาสตร์ชาติที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย

2.1.1 หลักรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ เป็นกฎหมายที่บัญญัติคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย หน้าที่ของรัฐ แนวนโยบายแห่งรัฐ เป็นต้น รัฐธรรมนูญคือ เป็นหลักการใหญ่สำหรับกฎหมายที่มีลำดับศักดิ์ต่ำกว่า กล่าวคือ กฎหมายที่มีลำดับศักดิ์ต่ำกว่าจะบัญญัติให้ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญมิได้ รัฐธรรมนูญเป็นแม่แบบให้กฎหมายต่าง ๆ ที่มีลำดับศักดิ์ต่ำกว่าให้มีการบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่รัฐต้องปฏิบัติตามภารกิจต่าง ๆ ที่ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญเช่นกัน

โดยบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่นำมาเชื่อมโยงกับการช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้มีงานทำ มีบัญญัติอยู่ในมาตรา 68 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร¹ กล่าวคือ การบริหารกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ในชั้นสืบสวน จับกุม พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ศาล และราชทัณฑ์ต้องมีประสิทธิภาพ ดังนี้ ในชั้นสอบสวน เจ้าพนักงานตำรวจมีอำนาจและหน้าที่ทำการสืบสวนในเขตท้องที่ของตน แม้ความผิดยังมีได้เกิดขึ้นเจ้าพนักงานตำรวจก็มีอำนาจ

¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 68.

สอบสวนแล้ว ก่อนจะมีการจับกุมผู้ต้องหา ต้องมีการแจ้งสิทธิให้ผู้ต้องหาทราบก่อน และต้องมีหมายจับ เว้นแต่การจับกุมที่เป็นการกระทำความผิดซึ่งหน้า เจ้าพนักงานตำรวจสามารถจับได้โดยไม่ต้องมีหมายจับ ส่วนในชั้นพนักงานสอบสวน ต้องแจ้งเรื่องราวแห่งการกระทำผิดให้ผู้ต้องหาทราบก่อนแล้วจึงจะแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาทราบ มีการแจ้งสิทธิให้ผู้ต้องหาทราบก่อนสอบคำให้การ มีการจัดหาทนายความให้ในกรณีความผิดที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือผู้กระทำผิดเป็นผู้เยาว์ที่มีอายุไม่เกิน 18 ปีบริบูรณ์ และพนักงานสอบสวนต้องรวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับตัวผู้ต้องหา ได้แก่ อาชีพ ฐานะการศึกษา อายุ เป็นต้น กับข้อเท็จจริงอันเกี่ยวกับการกระทำผิดของผู้ต้องหา ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะถูกส่งไปยังพนักงานอัยการเพื่อที่พนักงานอัยการจะสามารถใช้ดุลพินิจสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหา หรือใช้มาตรการชะลอการฟ้องหรือคุมประพฤติได้ ส่วนในชั้นศาล ศาลต้องพิจารณาพิพากษาคดีด้วยความเป็นธรรมแก่โจทก์ และจำเลย จะเห็นได้ว่าหากข้อมูลในชั้นสืบสวน สอบสวนถูกส่งมายังพนักงานอัยการ และถูกส่งมายังศาล กรณียอมเป็นประโยชน์แก่ศาลในการพิจารณาพิพากษาคดี ที่สำคัญข้อมูลดังกล่าวสามารถทำให้ศาลกำหนดอัตราโทษจำคุกแก่จำเลยได้เพียงกรรมมากที่สุด เพราะหากศาลกำหนดอัตราโทษจำคุกแก่จำเลยหนักเกินกว่าการกระทำผิดของจำเลย เช่นนี้ ย่อมส่งผลเสียต่อความยุติธรรม และต่อตัวจำเลยเอง จึงเป็นการลงโทษจำเลยโดยไม่เป็นไปตามหลักการลงโทษให้เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดเป็นรายบุคคล (Individualization of Punishment) และทำให้จำเลยไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ยุติธรรม เป็นธรรม และเที่ยงธรรมได้ และเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนแก่ตัวจำเลย เพราะจำเลยไม่ควรได้รับโทษจำคุกหนักไปกว่าพฤติกรรมการกระทำผิดของตน

นอกจากนี้ยังมีมาตรา 71 วรรคสอง บัญญัติว่า รัฐพึงส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพและความสามารถสูงขึ้น² กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนแม้จะเป็นผู้พ้นโทษก็ตาม แต่เนื่องจากผู้พ้นโทษได้รับโทษสำหรับการกระทำของตนแล้ว และในการดำเนินการบังคับโทษมีการแก้ไขฟื้นฟูและบำบัดรักษาให้ผู้ต้องขังกลับตัวเป็นคนดีในสังคม โดยปราศจากการทำความผิด มีการดำเนินการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในเรื่องต่าง ๆ สังคมควรให้โอกาสในการกลับคืนสู่สังคม ให้ผู้พ้นโทษสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติเหมือนกับบุคคลทั่วไป รัฐหรือประชาชนในสังคมต้องตั้งทัศนคติว่าผู้พ้นโทษเป็นมนุษย์คนหนึ่งซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนได้ และรัฐต้องให้สิทธิและเสรีภาพต่อผู้พ้นโทษให้เป็นไปตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ

ในรัฐธรรมนูญมาตรา 65 วรรคหนึ่ง รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้อง

² เพิ่งอ้าง, มาตรา 71 วรรคสอง.

และบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว³ โดยยุทธศาสตร์ชาติมีเนื้อหาที่สำคัญในเรื่องที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้พ้นโทษในการจัดหางานให้ผู้พ้นโทษ ดังนี้

2.1.2 ยุทธศาสตร์ชาติ

1) ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและการเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่ครบด้าน และมีสุขภาพที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักชาติ ศาสนา และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิด ที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ 3 และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ผู้การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นักคิด ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่ และอื่น โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตนเอง⁴

1.1) การปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม มุ่งเน้นให้สถาบันทางสังคมร่วม ปลุกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมที่พึงประสงค์โดย (1) การปลุกฝังค่านิยมและวัฒนธรรม ผ่านการเลี้ยงดูในครอบครัว (2) การบูรณาการเรื่องความซื่อสัตย์ วินัย คุณธรรม จริยธรรม ในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา (3) การสร้างความเข้มแข็ง ในสถาบันทางศาสนา (4) การปลุกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (5) การสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมที่พึงประสงค์จากภาคธุรกิจ (6) การใช้สื่อและ สื่อสารมวลชนในการปลุกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมของคนในสังคม และ (7) การส่งเสริมให้คนไทยมีจิตสาธารณะและมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

1.2) การพัฒนาศักยภาพตลอดช่วงชีวิต มุ่งเน้นการพัฒนาคนเชิงคุณภาพ ในทุกช่วงวัย ประกอบด้วย (1) ช่วงการตั้งครรภ์/ปฐมวัย เน้นการเตรียมความพร้อมให้แก่พ่อแม่ก่อนการตั้งครรภ์ (2) ช่วงวัยเรียน/วัยรุ่น ปลุกฝังความเป็นคนดี มีวินัย พัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับศตวรรษที่ 21 (3) ช่วงวัยแรงงาน ยกกระดับ ศักยภาพ ทักษะและสมรรถนะแรงงานสอดคล้องกับความต้องการของตลาด และ (4) ช่วงวัยผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นพลังในการขับเคลื่อนประเทศ

1.3) การตระหนักถึงพหุปัญญาของมนุษย์ที่หลากหลาย โดย (1) การพัฒนา และส่งเสริมพหุปัญญาผ่านครอบครัว ระบบสถานศึกษา สภาพแวดล้อม รวมทั้งสื่อ ตั้งแต่ระดับปฐมวัย (2) การสร้างเส้นทางอาชีพ สภาพแวดล้อมการทำงาน และระบบ สนับสนุน ที่เหมาะสมสำหรับผู้มี

³ เฟิงอั้ง, มาตรา 65.

⁴ คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, “ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580),” สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2563 จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th>

ความสามารถพิเศษผ่านกลไกต่าง ๆ และ (3) การดึงดูด กลุ่มผู้เชี่ยวชาญต่างชาติและคนไทยที่มี
ความสามารถในต่างประเทศให้มาสร้างและ พัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมให้กับประเทศ

2) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม มีเป้าหมาย การ
พัฒนาที่สำคัญที่ให้ความสำคัญการดึงเอาพลังของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม
ชุมชนท้องถิ่น มาร่วมขับเคลื่อน โดยการสนับสนุนการรวมตัวของประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำ
เพื่อส่วนรวม การกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ ไปสู่กลไกบริหารราชการแผ่นดินในระดับ
ท้องถิ่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการจัดการตนเอง และการเตรียมความพร้อมของ
ประชากรไทยทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ
สามารถพึ่งตนเอง และทำประโยชน์แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้นานที่สุด โดยรัฐให้
หลักประกัน การเข้าถึงบริการและสวัสดิการที่มีคุณภาพอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง⁵

2.1) การลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมในทุกมิติ โดย (1) ปรับ โครงสร้าง
เศรษฐกิจฐานราก (2) ปฏิรูประบบภาษีและการคุ้มครองผู้บริโภค (3) กระจาย การถือครองที่ดินและ
การเข้าถึงทรัพยากร (4) เพิ่มผลิตภาพและคุ้มครองแรงงานไทย ให้เป็นแรงงานฝีมือที่มีคุณภาพและ
ความริเริ่มสร้างสรรค์ มีความปลอดภัยในการทำงาน (5) สร้างหลักประกันทางสังคมที่ครอบคลุม
และเหมาะสมกับคนทุกช่วงวัย ทุกเพศภาวะ และทุกกลุ่ม (6) ลงทุนทางสังคมแบบมุ่งเป้าเพื่อ
ช่วยเหลือกลุ่มคนยากจนและกลุ่ม ผู้ด้อยโอกาสโดยตรง (7) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึง
บริการสาธารณสุข และการศึกษา โดยเฉพาะสำหรับผู้มีรายได้น้อยและกลุ่มผู้ด้อยโอกาส และ
(8) สร้าง ความเป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างทั่วถึง

2.2) การเสริมสร้างพลังทางสังคม โดย (1) สร้างสังคมเข้มแข็งที่แบ่งปัน ไม่ทอดทิ้งกัน
และมีคุณธรรม โดยสนับสนุนการรวมตัวและดึงพลังของภาคส่วนต่าง ๆ (2) การรองรับสังคมสูงวัย
อย่างมีคุณภาพ (3) สนับสนุนความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชา
สังคมและภาคประชาชน (4) ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศและบทบาทของสตรีในการ
สร้างสรรค์สังคม (5) สนับสนุนการพัฒนาบน ฐานทุนทางสังคมและวัฒนธรรม และ (6) สนับสนุน
การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ และสื่อสร้างสรรค์ เพื่อรองรับสังคมยุคดิจิทัล

การบริหารกระบวนการยุติธรรมในการศึกษาวิจัยฉบับนี้จะทำการศึกษาเน้นไปที่การ
ช่วยเหลือผู้พ้นโทษภายหลังการปล่อยตัวให้มีงานทำ และจำเป็นต้องศึกษาการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังใน
เรือนจำด้วย เพราะหากในเรือนจำมีการบริหารจัดการที่ดี ย่อมทำให้ผู้พ้นโทษที่ถูกปล่อยตัวออก
มาแล้ว สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างราบรื่น หากในเรือนจำมีการบริหารจัดการที่ไม่ดี
กล่าวคือ ไม่มีการฝึกอาชีพ หรือวิชาชีพตามความถนัดของผู้พ้นโทษ ไม่มีการช่วยเหลือด้านการ

⁵ เพิ่งอ้าง, ข้อ 2.

ทำงานในการเตรียมความพร้อมให้ผู้ต้องขัง เมื่อเปลี่ยนสถานะมาเป็นผู้พ้นโทษแล้ว ผู้พ้นโทษก็จะกลายเป็นปัญหาสังคมต่อไป และจะเห็นได้ว่ายุทธศาสตร์ชาติได้มีการกำหนดแผนและแนวทางในการพัฒนาประเทศไว้ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ดังนั้น ทุกหน่วยงานต้องตระหนัก ต้องช่วยกันทำงานในการช่วยเหลือให้ผู้พ้นโทษมีทักษะการทำงานตามวิชาชีพที่ได้รับการฝึกมา เพื่อผู้พ้นโทษจะสามารถไปประกอบอาชีพได้จริง และต้องมีการให้โอกาสแก่ผู้พ้นโทษในการเข้าทำงาน มีการเปลี่ยนความคิดไปในทางที่ดีต่อผู้พ้นโทษว่าบุคคลดังกล่าวสามารถแก้ไขปรับตัวให้เป็นคนดีและพร้อมทำงานให้กับสังคมต่อไปได้ มิฉะนั้นแล้วสังคมก็จะสูญเสียบุคลากรเป็นจำนวนมากในการทำงาน เนื่องจากผู้กระทำผิดเป็นจำนวนมากที่ยังอยู่ในวัยรุ่น วัยทำงาน ซึ่งความพร้อมทางด้านร่างกาย สติปัญญา ยังสามารถพัฒนาเติมเต็มศักยภาพได้อีกมาก หากบุคคลเรานี้ได้รับโทษและได้รับการฝึกอาชีพตามความถนัด และตรงกับความต้องการของตลาดแรงงานแล้ว สังคมจะได้บุคลากรที่มีประสิทธิภาพและพร้อมที่จะทำงานต่อไป

2.2 ความหมายของการบังคับโทษจำคุก

กฎหมายบังคับโทษเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และเป็นส่วนหนึ่งของสาขากฎหมายอาญาในความหมายของกฎหมายอาญาในความหมายอย่างกว้าง ดังนั้น ในส่วนเริ่มต้นนี้ จึงต้องเริ่มต้นจากนิยามความหมายของกฎหมายอาญาก่อน ซึ่งแยกพิจารณาเป็น 2 แบบ⁶ คือ

- 1) กฎหมายอาญาในความหมายอย่างแคบ คือ กฎหมายอาญาสารบัญญัติ
- 2) กฎหมายอาญาในความหมายอย่างกว้างจะหมายถึง

2.1) กฎหมายอาญาสารบัญญัติ หรือ กฎหมายอาญา (Criminal Law) ซึ่งเป็นกฎหมายเนื้อหา

2.2) กฎหมายอาญาวิธีสบัญญัติ หรือ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Criminal Procedure Law) ซึ่งเป็นกฎหมายสำหรับวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินคดี

- 2.3) กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษหรือกฎหมายราชทัณฑ์ (Prison Law)

เมื่อพิจารณาแต่เฉพาะความหมายของการบังคับโทษ อาจให้นิยามความหมายได้ว่า

สำหรับการบังคับโทษ ตรงกับศัพท์ในภาษาอังกฤษว่า “Penalty” เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยการบังคับโทษเป็นการลงโทษที่มีกำหนดโทษผู้กระทำความผิด

⁶ ธาณี วรภัทร์, กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2558). น.20.

โทษจำคุกในเรือนจำ หรือการปรับและวิธีอื่น ๆ รวมถึงการลงโทษเป็นจำนวนเงิน เป็นเรื่องการชดเชยให้กับคู่กรณีฝ่ายที่ได้รับความเสียหายและสูญเสียจากการกระทำอาชญากรรมที่เกิดขึ้น⁷

ส่วนคำว่า การบังคับโทษจำคุกเป็นมาตรการในการดำเนินการเกี่ยวกับโทษจำคุกและโทษหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัยที่เป็นการจำกัดเสรีภาพของบุคคล การบังคับโทษต้องเป็นไปตาม “กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ” (Prison Law) กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุกของประเทศไทย คือ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 และกฎกระทรวงซึ่งออกโดยอาศัยอำนาจพระราชบัญญัติดังกล่าว⁸

Prof. Dr. Torsten Verrel⁹ กล่าวว่า กฎหมายบังคับโทษจำคุกเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องทัณฑวิทยา เป็นส่วนสำคัญที่เกี่ยวกับการจัดการกับผู้ต้องโทษไม่ให้กลับมากระทำความผิดอีก ที่มุ่งเน้นเฉพาะผู้กระทำผิดภายในเรือนจำเป็นหลัก

ศาสตราจารย์ ดร. หยุต แสงอุทัย ได้กล่าวว่า¹⁰ “โทษจำคุกและโทษกักขัง (ซึ่งเป็นโทษที่ศาลเปลี่ยนมาจากโทษจำคุกตามมาตรา 23) เป็นโทษที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดที่จะทำให้ผู้ต้องโทษกลับตนเป็นคนดีได้ เพราะทำให้เจ้าพนักงานราชทัณฑ์มีโอกาสพิจารณาผู้ต้องโทษเป็นรายบุคคลว่าการปฏิบัติ (treatment) ในเรือนจำหรือสถานที่กักขังได้ทำให้ผู้ต้องโทษกลับตนได้หรือไม่เพียงใด ทั้งนี้โดยถือหลักว่าจะต้องพิจารณาผลปฏิบัติจากเป็นคนคนไป ”

รัฐเท่านั้นที่จะเป็นผู้ลงโทษตามกฎหมาย ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามวิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้ด้วย ดังที่ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย มาตรา 2¹¹ ความว่า

“มาตรา 2 บุคคลจะต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำบัญญัติว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย”

โทษจำคุกเป็นโทษชนิดหนึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้น อำนาจในการที่ศาลพิพากษาลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดได้อันเป็นผลให้บุคคลหนึ่งจะต้องถูกบังคับโทษจำคุกในเรือนจำ

⁷ Bryan A. Garner, *Black's Law Dictionary*, (2004), p. 1168. (อ้างถึงใน ชานี วรรภัทร์, “กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก”, 2558, น.19)

⁸ คณิต ณ นคร, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561), น. 66.

⁹ ชานี วรรภัทร์, *อ้างแล้ว*, น.20.

¹⁰ หยุต แสงอุทัย, *กฎหมายอาญา ภาค 1*, พิมพ์ครั้งที่ 21 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), น.188.

¹¹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2.

ต้องมาจากหลักการพื้นฐานของรัฐธรรมนูญและหลักประกันในกฎหมายอาญา เมื่อมีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดฐานความผิดและโทษไว้อย่างชัดเจน ศาลก็มีอำนาจลงโทษได้¹²

สำหรับการบังคับโทษตามความหมายของนักวิชาการด้านทัณฑวิทยาสามารถอธิบายได้ดังนี้

กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ หมายความว่าถึง กฎหมายเกี่ยวกับมาตรการบังคับโทษและการใช้บังคับวิธีการเพื่อความปลอดภัยที่จำกัดเสรีภาพ¹³

การบังคับโทษ คือ ส่วนหนึ่งของเครื่องมือทางกฎหมายว่าด้วยการดำเนินการให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลอันเกี่ยวข้องด้วยการจำกัดเสรีภาพของบุคคลไว้ในเรือนจำ

การบังคับโทษ คือ การจำกัดเสรีภาพจากการกระทำความผิดอาญา โดยทั่วไปเป็นที่เข้าใจได้ว่า การบังคับโทษ คือ วิธีการและขั้นตอนของการจำกัดเสรีภาพจากการกระทำความผิดอาญา และการเข้าสู่รูปแบบของการบังคับโทษตามคำพิพากษาของศาลตลอดจนถึงการปล่อยตัวผู้ต้องขังหลังพ้นกำหนดโทษ ทำให้เห็นความแตกต่างของการบังคับโทษจำคุกกับการบังคับโทษมาตรการอื่น ๆ การบังคับโทษจำคุกมีองค์ประกอบ 4 ประการ ดังนี้

- 1) การบังคับโทษจำคุก จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะแต่การจำกัดเสรีภาพของบุคคลจากการกระทำความผิดอาญา
- 2) การบังคับโทษจำคุกไม่ได้เป็นเพียงโทษจำกัดเสรีภาพ แต่รวมถึงวิธีการเพื่อความปลอดภัยว่าด้วยการจำกัดเสรีภาพภายใต้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายอาญาเยอรมันด้วย
- 3) การบังคับโทษจำคุกต้องประกอบด้วยวิธีการกระทำความผิดอาญา
- 4) การบังคับโทษจำคุกต้องเป็นไปภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและกฎหมายอาญา

กฎหมายบังคับโทษจำคุกเป็นกฎหมายว่าด้วยมาตรการลงโทษซึ่งบัญญัติถึงการบังคับโทษจำกัดเสรีภาพในเรือนจำ เนื่องจากอำนาจในการบังคับเป็นอำนาจของรัฐ กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษถือเป็นกฎหมายปกครองพิเศษ กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษมีความแตกต่างจากกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษมาตรการอื่น ๆ เพราะจะมีบทบัญญัติเป็นการเฉพาะถึงวิธีการและขั้นตอนการจำกัดเสรีภาพ

2.2.1 วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก มีความแตกต่างจากวัตถุประสงค์ของการลงโทษที่มุ่งเน้นการลงโทษตามคำพิพากษาเป็นหลัก หากแต่การบังคับโทษจำคุกนั้นมุ่งที่จะปรับเปลี่ยนฟื้นฟู แก้ไขพฤติกรรมของผู้ที่บกพร่องในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นเหตุให้กระทำผิดต่อกฎหมายอาญา

¹² ธาณี วรภัทร์, อ่างแล้ว, น. 21.

¹³ เพ็งอ่าง, น. 22.

อันเป็นกติกาสังคม¹⁴ ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก เข้ามาสู่แนวคิดยุคใหม่ที่มีความเป็นเสรีนิยมในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตลอดทั้งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากขึ้น มุ่งที่จะปรับเปลี่ยน บำบัดฟื้นฟูและแก้ไขพฤติกรรมของบุคคลที่บกพร่องในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นเหตุให้กระทำผิดกฎหมายอาญา จึงมีความจำเป็นต้องนำคนลักษณะดังกล่าวไปปรับปรุงแก้ไข ยกระดับความเจริญทางจิตใจและพฤติกรรมให้อยู่ในระดับมาตรฐานคนปกติในสังคมนั้นได้ ซึ่งวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษที่สำคัญมีดังต่อไปนี้¹⁵

1) เพื่อให้มีการดำรงชีวิตอนาคตโดยปราศจากการกระทำผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม กล่าวคือ เมื่อมีการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดครบระยะเวลาแล้ว ผู้นั้นต้องออกมาดำรงชีวิตกับผู้อื่นในสังคมปกติอีกครั้ง

2) เพื่อเป็นการคุ้มครองสังคม โดยจะทำการแก้ไขพฤติกรรมชั่วของคนที่ได้กระทำผิดกฎหมายอาญาให้เป็นคนดีของสังคม

2.2.2 วัตถุประสงค์ในการลงโทษ มีอยู่ 5 เรื่อง คือ การแก้แค้นทดแทน การข่มขู่ยับยั้ง การตัดความสามารถผู้กระทำผิด การฟื้นฟูแก้ไข และการนำกลับสู่สังคม¹⁶

1) การแก้แค้นทดแทน (retribution) เป็นวัตถุประสงค์ในการลงโทษดั้งเดิมที่เกิดขึ้นในสมัยที่ยังไม่มีระบบรัฐทันสมัย การแก้แค้นส่วนตัวเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ในสังคมดั้งเดิม กฎหมาย Talion Law ได้จัดระเบียบการแก้แค้นให้ได้สัดส่วน โดยกำหนดว่า “อาชญากรควรได้รับการลงโทษเสมอกับการบาดเจ็บและความเสียหายที่อาชญากรก่อขึ้นให้กับผู้เสียหาย” กฎเกณฑ์ดังกล่าวต่อมาถูกเรียกว่าเป็น “กฎตาต่อตา” ซึ่งความเข้าใจในปัจจุบันอาจมองว่าเป็นกฎแห่งการโต้ตอบที่รุนแรง แต่แท้จริงแล้วกฎเกณฑ์นี้เป็นที่มาแห่งหลักความได้สัดส่วน (proportionality principle) และปรากฏอยู่ในหลักกฎหมายในปัจจุบัน

2) ข่มขู่ยับยั้ง (deterrence) เป็นวัตถุประสงค์การลงโทษเพื่อสร้างประโยชน์สังคม (social benefits) เพราะการลงโทษใดสามารถยับยั้งผู้กระทำผิดมิให้กลับไปทำผิดได้อีก และยับยั้งมิให้ผู้กระทำผิดมิให้กลับไปกระทำผิดได้อีก และยับยั้งมิให้ผู้อื่นเลียนแบบการทำความผิดได้ การลงโทษนั้นจะเกิดประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “อรรถประโยชน์นิยม” (utilitarianism)¹⁷

¹⁴ เพิ่งอ้าง, น. 24.

¹⁵ เพิ่งอ้าง, น. 40-41.

¹⁶ ปกป้อง ศรีสนิท, กฎหมายอาญาชั้นสูง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561). น. 189-192.

¹⁷ ปกป้อง ศรีสนิท, เพิ่งอ้าง, น. 190.

3) การตัดความสามารถในการกระทำผิด (incapacitation) การจำคุกเป็นการตัดความสามารถมิให้ผู้กระทำได้กระทำความผิดอีกภายในระยะเวลาที่อยู่ในเรือนจำ เช่นเดียวกับการประหารชีวิตก็ตัดความสามารถมิให้ผู้กระทำความผิดตลอดไป¹⁸

4) การฟื้นฟูแก้ไขผู้กระทำผิด (rehabilitation) เป็นวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนมากที่สุด และหากการฟื้นฟูสำเร็จสังคมก็จะได้รับประโยชน์จากการลงโทษดังกล่าว เพราะผู้กระทำผิดจะไม่หวนกลับไปกระทำผิดอีก ฝ่ายที่นิยมวัตถุประสงค์ข้อนี้จะมองว่าอาชญากรรมทุกคนเป็นเสมือนผู้ป่วยที่สามารถฟื้นฟูแก้ไขรักษาได้ และสามารถให้อาชญากรที่แก้ไขแล้วกลับเข้าสู่สังคมได้ นอกจากนี้ การฟื้นฟูในเรือนจำที่ประสบความสำเร็จทำให้ผู้กระทำผิดกลับตัวกลับใจเป็นคนดีแล้ว แต่เมื่อได้รับการปล่อยตัว เรือนจำก็ปล่อยนักโทษนั้นออกไปเผชิญกับสังคมภายนอกเองโดยไม่มีเตรียมตัว ผู้พ้นโทษก็จะถูกสังคมตีตราบาป (stigma) โดยเฉพาะนายจ้างไม่รับเข้าทำงาน โอกาสที่จะไปกระทำความผิดซ้ำจะเกิดขึ้นได้ ดังนั้น การฟื้นฟูอย่างเดียวไม่น่าจะช่วยแก้ปัญหาได้ จึงต้องมีแนวคิดในการนำผู้กระทำผิดกลับสู่สังคมหรือที่เรียกว่า resocialization¹⁹

5) การนำผู้กระทำผิดกลับสู่สังคม (resocialization) เป็นวัตถุประสงค์ที่ต่อยอดจากการฟื้นฟูผู้กระทำผิด เป็นแนวคิดแห่งการให้โอกาสคนในสังคม ตัวอย่างของวิธีการนำผู้กระทำผิดกลับคืนสู่สังคม เช่น ก่อนที่จะพ้นโทษเรือนจำทำความตกลงกับนายจ้างให้รับนักโทษไปทำงานตอนกลางวันและกลับมานอนเรือนจำตอนกลางคืน เพื่อเตรียมสังคม เตรียมงาน และสภาพแวดล้อมให้นักโทษ เมื่อพ้นโทษออกไปแล้วจะได้รับการยอมรับและไม่กลับมากระทำผิดอีก นอกจากนี้ หลังจากที่พ้นโทษจากเรือนจำมาแล้วระยะหนึ่ง ควรมีระบบที่ทำให้นักโทษสามารถร้องขอให้ล้างมลทินตนเอง เพื่อให้ นายจ้างหรือคนในสังคมไม่ทราบได้ว่าผู้พ้นโทษเคยติดคุกมาก่อน²⁰

ในการบังคับโทษจำคุกนั้น ในทางปฏิบัติจะต้องมีการดำเนินการเพื่อคัดแยกผู้ต้องขังโดยแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้²¹

1) ระยะก่อนเข้าสู่การบังคับโทษจำคุก เพื่อจำแนกวัฒนธรรม สังคม การศึกษา เศรษฐกิจ ศาสนา และอื่น ๆ ที่แตกต่างกัน

2) ระยะเวลาในคุก ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ 1 คือ ระยะจำแนกเข้า เป็นระยะเวลาเพื่อจัดทำข้อมูลพื้นฐานของผู้ต้องขังและการควบคุม เช่น เพศ อายุ ฐานความผิด เป็นต้น ผู้ต้องขังที่เข้ามาอยู่

¹⁸ เห่งอ้าง, น. 190-191.

¹⁹ เห่งอ้าง, น. 191.

²⁰ เห่งอ้าง, น. 191-192.

²¹ ธานี วรภัทร์, อ้างแล้ว, น.100-103.

ในคุกใหม่ ๆ จะยังไม่รู้ชะตากรรม สับสน สูญเสีย และสิ้นหวัง ประกอบกับจิตใจตกอยู่ในสภาวะที่ไม่ปกติ

3) ระยะเวลาในคุก ซึ่งเป็นระยะที่ 2 คือ ระยะเวลาเรียนรู้วัฒนธรรมคุก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่แตกต่างจากภายนอกคุกอย่างชัดเจน เป็นช่วงที่ผู้ต้องขังคิดแต่เพียงจะเอาตัวรอดในการใช้ชีวิตในเรือนจำ จะมีสภาพเห็นแก่ตัว คิดแต่เพียงว่าจะอยู่อย่างไร จะเกิดมีพฤติกรรมสร้างภูมิคุ้มกันในทางที่ผิด เช่น การลักตามร่างกาย การทำตัวเป็นเจ้าพ่อขาใหญ่ ซึ่งคนที่อ่อนแอกว่าจะมีลูกพี่ลูกน้อง

4) ระยะเวลาในคุก ซึ่งเป็นระยะที่ 3 ระยะจำแนกออก กล่าวคือ เป็นระยะสำคัญประการหนึ่งภายหลังจากที่ผู้ต้องขังภายหลังจากผู้ต้องขังรับวัฒนธรรมของคุกนั้น ๆ ไปแล้ว จะมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งเมื่อใกล้ ระยะเวลาที่ผู้ต้องขังจะได้รับอิสรภาพกลับคืนสู่สังคม การจำแนกดังกล่าวจะมีผลในทางปฏิบัติสำหรับผู้ต้องขังที่มีใจเข้าร่วมแผนบังคับโทษมากที่สุด ผู้ต้องขังจะมีแรงบันดาลใจและมักจะมีความต้องการในการเข้าร่วมโปรแกรมบังคับโทษต่าง ๆ การฝึกอาชีพที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้จริงอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อพ้นโทษ

2.3 ความหมายและสิทธิของผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย (ผู้พ้นโทษ)

2.3.1 ความหมายของผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย (ผู้พ้นโทษ)

คำว่า ผู้พ้นโทษ หมายถึง บุคคลที่พ้นสภาพจากการเป็นผู้ต้องขัง ผู้ต้องกักขัง เด็ก หรือเยาวชนที่พ้นจากการควบคุมดูแลของสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก²²

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากความหมายของคำนิยามข้างต้น คำว่า ผู้พ้นโทษ จึงมีความหมายถึง บุคคลในกรณีดังต่อไปนี้

- 1) นักโทษเด็ดขาด ที่ถูกปล่อยเพราะเหตุพ้นโทษตามกฎหมาย หรือ
- 2) นักโทษเด็ดขาดที่ได้รับการพักการลงโทษ หรือ
- 3) ผู้ต้องกักขังที่พ้นโทษกักขังตามกฎหมาย หรือ
- 4) เด็กหรือเยาวชนที่ศาลส่งตัวมารับการฝึกอบรม ณ สถานฝึกอบรมของกรม

ราชทัณฑ์ และได้พ้นกำหนดโทษฝึกอบรมแล้ว

2.3.2 สิทธิของผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย

โดยมีมาตรการการปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็น การส่งเสริมมาตรการให้ความช่วยเหลือคุ้มครองแก่ผู้พ้นโทษ การจัดตั้งศูนย์ผู้พ้นโทษ การส่งเสริมการศึกษา การฝึกหัดอบรมวิชาชีพ และการจัดหางานให้แก่ผู้พ้นโทษ การกำหนดให้มีมาตรการทางกฎหมายเพื่อรองรับการปฏิบัติต่อ

²² กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, “แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 3,” สืบค้นเมื่อวันที่ 9 เมษายน 2563, จาก <http://www.rlpd.go.th>

ผู้พันโทษ รวมทั้งกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความคุ้มครองสวัสดิการผู้พันโทษ ตลอดจนป้องกันมิให้ผู้พันโทษหวนกลับมากระทำความผิดซ้ำ

การจัดทำระบบจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผู้พันโทษ การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการฟื้นฟู ติดตามและประเมินผลผู้พันโทษ²³ การติดตามประเมินผลผู้พันโทษโดยใช้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิด โดยเน้นการแก้ไขปัญหาท่อนที่อาชญากรรมเกิด และการแก้ปัญหาล้างเกิดอาชญากรรมแล้ว การเฝ้าระวังของคนในชุมชนเองเป็นผู้ติดตามและประเมินผล โดยมีองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนให้การสนับสนุนการทำงาน การสร้างเครือข่ายชุมชน เป็นการสร้างชุมชนให้มีระบบภูมิคุ้มกันการก่ออาชญากรรมที่เข้มแข็ง โดยแบบที่ไม่เป็นทางการและแบบที่เป็นทางการ

1) แบบไม่เป็นทางการ เช่น การมีอาสาสมัครเข้ามาทำงานช่วยเหลือผู้เสียหายจากเหตุที่ถูกกระทำ และสร้างจิตสำนึกให้ผู้กระทำได้สำนึกในสิ่งที่ตนกระทำ เพื่อให้โอกาสแก่ผู้กระทำ ความผิด ได้รับผิดชอบเยียวยาชดใช้ค่าเสียหายที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นการบรรเทาผลร้ายที่ตนได้ก่อขึ้น การมีอาสาสมัครเข้าทำงานในการเตรียมความพร้อมเพื่อการกลับคืนสู่สังคมของผู้กระทำผิดที่กำลังจะพ้นโทษจากเรือนจำ และอาสาสมัครเข้ามาร่วมในกิจกรรมรณรงค์ป้องกันอาชญากรรม เป็นต้น

2) แบบทางการ เช่น อาสาสมัครเพื่อให้ได้รับคัดเลือกเข้ามาทำงาน เป็นกรรมการในคณะกรรมการด้านยุติธรรมทางอาญาทั้งหลาย เช่น คณะกรรมการในสภายุติธรรมชุมชนแห่งออสเตรเลีย (ในประเทศไทยยังไม่มีคณะกรรมการเช่นนี้) หรือคณะกรรมการคุมประพฤติเพื่อการชดใช้ทดแทนของรัฐเวอร์มอนท์ในประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อเข้ามาใช้ประสบการณ์ที่ตนมีให้เกิดประโยชน์ต่อการทำงานของคณะกรรมการยุติธรรมชุมชน เป็นต้น²⁴

2.4 ทฤษฎีทางอาชญาวิทยาและแนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

ซัทเธอร์แลนด์ (Sutherland) และเครสซี (Cressey) เป็นนักอาชญาวิทยาชาวอเมริกันที่ได้อธิบายถึงความหมายของอาชญาวิทยาว่า เป็นการศึกษาถึงอาชญากรรมในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ของสังคมในอันที่จะต้องศึกษาถึงแนวทางแห่งการบัญญัติกฎหมาย ความประพฤติที่

²³ เฟิงอ้าง

²⁴ กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม, “ยุติธรรมชุมชน,” สืบค้นเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2562, จาก

ละเมิดกฎหมาย และการดำเนินการของสังคมต่อผู้ละเมิดกฎหมาย²⁵ โดยอาชญาวិทยาเป็นวิชาที่ประกอบด้วย 3 สาขาใหญ่²⁶ คือ

1) สังคมวิทยากฎหมาย เป็นการศึกษาสถาบันกฎหมายตามแนวความคิดทางสังคมวิทยา โดยศึกษาถึงบทบาทและหน้าที่ของสถาบันต่าง ๆ ภายใต้กระบวนการยุติธรรม นับแต่การออกกฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการดำเนินงานเพื่อความยุติธรรม นอกจากนี้ยังทำการวิเคราะห์เงื่อนไขภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายกับสภาพความเหมาะสมทางสังคม รวมถึงการวิเคราะห์บทบาททางสังคมของอาชญากร ตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษา และนักกฎหมาย เป็นต้น โดยพิจารณาถึงบทบาทความเกี่ยวข้องกันของบุคคลเหล่านั้นต่อโครงสร้างสังคมโดยทั่ว ๆ ไป

2) วิทยาศาสตร์ เป็นการนำวิทยาการทางวิทยาศาสตร์มาวิเคราะห์ถึงสาเหตุของอาชญากรรม

3) ทักษะวิทยา เป็นการศึกษาถึงมาตรการต่าง ๆ ในการควบคุมอาชญากรรม อย่างไรก็ดีตาม คำว่า “ทักษะวิทยา” อาจเป็นคำที่ไม่ได้รับคำนิยาม เพราะการควบคุมอาชญากรรมได้มีวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ทั้งวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและทางสังคมศาสตร์ มิใช่จำกัดแต่เพียงการลงโทษทัณฑ์เท่านั้น

ก. วัตถุประสงค์ของอาชญาวิทยา

เพื่อให้รู้ถึงสาเหตุของอาชญากรรม ลักษณะของอาชญากร และวิธีปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด รวมทั้งหาวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหอาชญากรรม ทั้งนี้เพื่อพัฒนาหลักการที่นำไปสู่การบัญญัติกฎหมายที่กำหนดพฤติกรรมการความผิดทางกฎหมายอาญา และแก้ปัญหอาชญากรรม และกำหนดมาตรการในการควบคุมสังคมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม²⁷

ข. การป้องกันอาชญากรรม (Crime Prevention)

หมายถึง²⁸ การคาดการณ์หรือประเมินล่วงหน้าเกี่ยวกับช่องทางหรือโอกาสของการกระทำความผิด หรือสภาพการณ์อาชญากรรมที่เกิดขึ้น รวมทั้งความพยายามจะกระทำการใดเกิดขึ้น ซี เรย์ เจฟเฟอร์รี่ เป็นนักอาชญาวิทยา ได้กล่าวไว้²⁹ การควบคุมอาชญากรรมจะมีความ

²⁵ อัจฉริยา ชูตินันท์, อาชญาวิทยาและทักษะวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561), น. 26.

²⁶ Edwin H Sutherland and Donard R Cressey, Principle of Criminology, (lanham, Md : Attamira Press, 1922), p. 3.

²⁷ อัจฉริยา ชูตินันท์, อ้างแล้ว, น. 29.

²⁸ เพ็ญอ้อ, น.188.

²⁹ สุดสงวน สุธีสร, อาชญาวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547), น. 95-96.

แตกต่างกับวิธีการลดอาชญากรรม กล่าวคือ การป้องกันเป็นการควบคุมอาชญากรรมโดยตรง ซึ่งการควบคุมโดยตรงประกอบไปด้วยการใช้มาตรการของการลดช่องทางหรือโอกาสในการกระทำความผิด ส่วนการลดอาชญากรรมเป็นการควบคุมอาชญากรรมโดยอ้อม มาตรการ โดยอ้อมที่นำมาใช้ได้แก่ การอบรมวิชาชีพ การให้การศึกษา การลงโทษจำคุก การคุมความประพฤติ การพักการลงโทษ

ค. การป้องกันมิให้มีการประกอบอาชญากรรม ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 แนวทาง³⁰ ดังนี้

1) การป้องกันมิให้คนดีประกอบอาชญากรรม ซึ่งสามารถกระทำได้โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ การศึกษา การอบรมให้สมาชิกในสังคมมีระดับจิตใจที่มีความสำคัญในความรับผิดชอบชั่วดี ยึดมั่นในศีลธรรมและจริยธรรม และเกรงกลัวต่อการถูกลงโทษ

2) ป้องกันมิให้บุคคลที่เคยกระทำความผิดกลับมากระทำความผิดซ้ำ ซึ่งสามารถป้องกันได้ โดยการแก้ไขอบรม ฟันฟูจิตใจให้กลับตัวเป็นคนดี และฝึกอบรมวิชาชีพให้แก่ผู้กระทำความผิดให้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยไม่ต้องประกอบอาชญากรรม จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในสังคม ให้โอกาสแก่บุคคลที่เคยกระทำความผิดมาก่อนกลับตัวเป็นคนดีแบบคนทั่วไปได้

3) ป้องกันมิให้ผู้ที่จะกระทำความผิดมีโอกาสประกอบอาชญากรรมได้ โดยที่ทุกฝ่ายต้องมีความระมัดระวัง ไม่ประมาท ไม่เปิดช่องทางให้ผู้ร้ายสามารถลงมือกระทำความผิดได้ ดังนั้น การป้องกันตนเอง หรือทรัพย์สินไม่ให้ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม จึงเป็นการลดโอกาสในการประกอบอาชญากรรม ทำให้ผู้คิดร้ายประกอบอาชญากรรมได้ยากขึ้น

ง. การป้องกันอาชญากรรมโดยการลงโทษ

กล่าวคือ หลังจากศาลพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดแล้ว ฝ่ายราชทัณฑ์จะรับตัวผู้กระทำความผิดไปควบคุมจำคุกตามกำหนดโทษ กระบวนการลงโทษนี้เป็นการป้องกันอาชญากรรมแก่สังคมโดยตรง เพราะการควบคุมผู้กระทำความผิดไว้ ทำให้สังคมปลอดภัยชั่วระยะเวลาหนึ่ง³¹ นอกจากนี้ ฝ่ายราชทัณฑ์ยังป้องกันอาชญากรรมระยะยาวโดยการแก้ไข อบรม และฟันฟูจิตใจให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดี มีการฝึกอาชีพเพื่อให้ไปประกอบอาชีพที่สุจริตในสังคมได้เมื่อพ้นโทษ

จ. เทคนิคและวิธีการสังคมสงเคราะห์ผู้ต้องขังตามแนวคิดหลักสังคมสงเคราะห์ จึงสามารถแบ่งออกเป็น 3 วิธี³² ดังนี้

1) การสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย เป็นการแก้ไขผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล โดยควรต้องศึกษาประวัติส่วนตัวของผู้ต้องขังอย่างละเอียดให้รู้จักดีทั้งตัวผู้ต้องขังเองและครอบครัวเกี่ยวกับ

³⁰ อัจฉริยา ชุตินันท์, อ้างแล้ว, น. 191.

³¹ เพ็งอ้าง, น. 195-197.

³² เพ็งอ้าง, น. 196.

ปัญหา ความต้องการ บุคลิกภาพในลักษณะที่เป็นจุดอ่อน รวมถึงความสามารถพิเศษเพื่อจะได้วางแผนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทักษะคิด และสภาวะจิตใจ โดยมุ่งหวังว่าผู้ต้องขังแต่ละคนจะใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม เมื่อพ้นโทษออกไปแล้ว อนึ่ง การวางแผนในการฝึกอาชีพควรพิจารณาคำนี้ด้วย และสิ่งสำคัญในการแก้ไขเฉพาะรายบุคคลจะต้องมีการให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้ต้องขังเป็นราย ๆ

2) การสงเคราะห์ผู้ต้องขังเป็นกลุ่มคน คือ การใช้กลุ่มเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขและพัฒนาสมาชิกแต่ละคนของกลุ่มในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การทำงาน พฤติกรรมและบุคลิกภาพ ยังใช้กิจกรรม โปรแกรมต่าง ๆ เป็นสื่อในการบำบัดแก้ไขด้วย กิจกรรมต่าง ๆ เช่น กีฬา การร่วมอภิปรายกลุ่ม การนัดพบการ การฝึกอาชีพและการใช้บรรยากาศจากการจัดสร้างสภาพแวดล้อม เป็นต้น

3) การสังคมสงเคราะห์โดยชุมชนภายหลังพ้นโทษ เป็นการปรับเปลี่ยนผู้ต้องขังด้วยการใช้ชุมชนบำบัดฟื้นฟูโดยจะมีการแนะนำช่วยเหลือ และสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ ด้วย มีองค์กรทั้งของรัฐบาลและเอกชนเข้ามามีบทบาทในการสงเคราะห์ แก้ไขฟื้นฟู

จ. การอบรมแก้ไขและการฝึกอาชีพผู้ต้องขังภายในเรือนจำ

การแก้ไขอบรมผู้กระทำผิดเป็นเรื่องของการมองไปในอนาคตโดยมุ่งที่จะให้ผู้กระทำผิดสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้³³ ดังเช่นบุคคลอื่น ๆ โดยทั่วไปในสังคมและไม่ให้หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำ ดังนั้น การแก้ไขอบรมผู้กระทำผิดให้กลับเข้าสู่สังคมจึงมีขอบเขตกว้างขวางนับตั้งแต่การให้การศึกษาอบรม การให้สวัสดิการช่วยเหลือ การสังคมสงเคราะห์ การใช้เทคนิคทางด้านพันธุวิทยา และที่สำคัญคือ การฝึกอบรมอาชีพให้สามารถมีความรู้ความชำนาญในการทำงานติดตัวออกไปประกอบอาชีพในสังคมได้ ภายหลังพ้นโทษได้ และในการฝึกอาชีพให้กับผู้ต้องขังเพื่อให้มีวิชาชีพติดตัวไปหลังพ้นโทษจำเป็นต้องให้การศึกษาทางด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติโดยคำนึงถึงงานที่สอดคล้องกับความต้องการหรือความเหมาะสมกับผู้ต้องขังที่มาจากพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป โดยคำนึงว่าเป็นงานที่เป็นความต้องการของตลาดแรงงานหรือเป็นงานที่ผู้ต้องขังจะได้นำความรู้ความชำนาญงานไปหาเลี้ยงชีพภายหลังพ้นโทษได้

ข. การสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังปลดปล่อย

ถือเป็นส่วนหนึ่งของการป้องกันอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะการช่วยให้ผู้ต้องขังพ้นโทษจะช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวเข้ากับกฎเกณฑ์และเงื่อนไขต่าง ๆ ในสังคมได้ และเป็นการช่วยเหลือผู้ต้องขัง ไม่ต้องหวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก ดังนั้น จึงต้องจัดเตรียมการปลดปล่อยที่มีประสิทธิภาพ และการให้บริการด้านการติดตามผลสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขังที่ได้รับ

³³ เท็งฮ้าง, น. 337.

การปลดปล่อยอย่างจริงจัง ซึ่งประกอบด้วยการปรับทัศนคติของผู้ต้องขังให้มีความพึงพอใจต่อการใช้ชีวิตในสังคมอย่างอิสระกับการปรับพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้มีแบบอย่างความประพฤติที่สอดคล้องกับประชาชนส่วนใหญ่ ส่วนในการให้การสงเคราะห์ก็จัดให้มีศูนย์แนะแนวและจัดหางานให้ผู้ต้องขังโดยขอความร่วมมือกับภาคเอกชนและผู้มีจิตสาธารณะอื่น ๆ³⁴

2.4.1 ทฤษฎีทางอาชญวิทยาที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย (ผู้พ้นโทษ)

ก. ทฤษฎีตราบาป (The labeling theory) ตราบาปจำคุก มีดังนี้

ทฤษฎีตราบาปให้แก่ผู้กระทำความผิดนี้ ได้เสนอแนวคิดที่ว่า อาชญากรรมเกิดขึ้น เพราะสังคมเป็นผู้ตราบาป การตราบาปอาจจะเกิดขึ้นเมื่อมีการกระทำความผิดเพียงครั้งแรก และผู้กระทำผิดได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานอื่นในสังคม การกระทำผิดหรือการเบี่ยงเบน ถึงแม้จะเป็นกรณีที่ผู้กระทำผิดเพียงแต่แสดงออกซึ่งโลกทัศน์แบบอื่นตามที่เขาเชื่อถือก็ยากที่จะพ้นไปจากการถูกดำเนินคดีหรือ โกรธเกลียดได้ ทั้งนี้เพราะเหตุที่เป็นการทำทายนพื้นฐานทางศีลธรรมจรรยาของสิ่งที่ประชาชนทั่วไปได้รับการอบรมสั่งสอนกันมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย กฎเกณฑ์ที่ได้รับการยอมรับนับถือว่าถูกต้องชอบธรรมกันมานานแล้ว ย่อมจะเป็นที่หวงแหนของคนจำนวนมาก คนพวกนี้ก็จะรู้สึกว่าการกระทำผิดของพวกเขาได้เสียอย่างสำคัญในอันที่จะปกป้องรักษาสถานภาพเดิมเอาไว้ให้พ้นจากการมุ่งร้ายของพวกที่พยายามจะเปลี่ยนแปลงซึ่งมักจะถูตราหน้าด้วยถ้อยคำต่าง ๆ เช่น คนชั่ว คนเลว คนขี้คุก ขี้ตาราง เป็นต้น สิ่งที่ถูกฝังอยู่ในจิตสำนึกของบุคคลทุกคนในสังคมนั้นเห็นว่าผู้ที่เคยกระทำความผิดและถูกศาลพิพากษาให้ลงโทษจำคุกมาแล้วนั้นเป็นบุคคลที่ถูตราหน้าว่าเป็นคนชั่วมีความประพฤติเลวร้าย ดังนั้น การที่บุคคลผู้พ้นโทษจะกลับคืนสู่สังคมอีกครั้ง ก็ยังถือว่าเป็นบุคคลที่เป็นภัย ยังไม่น่าไว้วางใจสำหรับคนในสังคมนั้น เมื่อสถาบันเหล่านี้เขาเป็นผู้กำหนดว่าเขาประพฤติเป็นอาชญากร ย่อมปรากฏเป็นตราบาปติดตัวเขาไปตลอด เมื่อการตราบาปเกิดขึ้นแล้วจะทำให้เหตุการณ์ตามมาและเหตุการณ์นั้นก็คือ การแสดงออกของพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั่นเอง ดังนั้น อาชญากรรมและการเบี่ยงเบนจึงเป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกันและกัน เราอาจวางเป็นกฎทั่วไปได้ว่าการเบี่ยงเบนคือพฤติกรรมที่มักจะยั่วยุให้มีการตั้งข้อรังเกียจอย่างไม่เป็นแบบแผน (informal) และอย่างไม่เป็นทางการ (unofficial) ซึ่งเป็นการตั้งข้อตำหนิที่อยู่ภายในขอบเขตของการดำเนินคดี ประณาม หรือไม่ให้เข้าพรรคพวก³⁵ ดังเช่นผู้พ้นโทษที่มักจะถูประณามว่าเป็นคนขี้คุกขี้ตาราง ทำให้ไม่ได้รับความไว้วางใจ และถูกกีดกันในการที่จะประกอบอาชีพโดยสุจริต

³⁴ เฟิงอ๋าง, น. 352-353.

³⁵ เสริน ปุณณะหิตานนท์, การกระทำผิดในสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เดอะบิสซิเนส จำกัด, 2523), น.126.

Tannebaum ได้แต่งหนังสือชื่อ Crime and the Community (ค.ศ.1938) เขาได้เสนอทัศนะไว้ว่า ผู้เบี่ยงเบนมิได้เกิดขึ้น เพราะการขาดการปรับตัวให้เข้ากับสังคม แต่เกิดขึ้นเพราะการปรับตัวกับกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดเป็นการเฉพาะ อาชญากรรมคือผลพวงที่เกิดขึ้นจากการขัดแย้งระหว่างกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดกับชุมชนใหญ่ ความขัดแย้งเกิดขึ้นก็เพราะยึดถือเงื่อนไขของพฤติกรรมที่เหมาะสมไปคนละทาง³⁶ Tannebaum เห็นว่า บุคคล คือ สิ่งที่จะสร้างให้เป็นอะไรก็ได้ หากมีการกระทำที่ไม่ได้รับการยอมรับจากบุคคล กลุ่ม หรือสถาบันที่มองการกระทำที่ไม่ได้รับการยอมรับบนพื้นฐานแห่งความคิดที่ถูกต้องลงโทษอย่างเป็นทางการ³⁷

Lemert ได้เขียนหนังสือชื่อ Social Pathology (ค.ศ.1951) เขาได้กล่าวว่า คนที่เบี่ยงเบนคือ คนที่มีบทบาท สถานภาพ การหน้าที่ และเงื่อนไขส่วนตัวคนเบี่ยงเบนไปมากน้อยแค่ไหนเป็นประการสำคัญ สังคมได้รับรู้การเบี่ยงเบนมากเพียงใด สังคมมีปฏิกิริยาต่อการแสดงออกของเขาตลอดทั้งธรรมชาติและความมีกำลังแรงของสังคมอีกด้วย³⁸

ในปี 1963 Haward S. Becker ให้แนวคิดพื้นฐานในเรื่องพฤติกรรมเบี่ยงเบนไว้ว่ากลุ่มสังคมได้สร้างความเบี่ยงเบนขึ้นมาโดยการสร้างกฎเกณฑ์ การละเมิดกฎเกณฑ์ดังกล่าวก่อให้เกิดความเบี่ยงเบน โดยการใช้กฎเกณฑ์เหล่านั้นต่อบุคคลต่อบุคคลที่มีพฤติกรรมละเมิดดังกล่าว และประทับตราพวกเขาว่าเป็น “คนนอกคอก” (outsider) จากจุดยืนอันนี้ การเบี่ยงเบนจึงไม่ใช่คุณลักษณะของการกระทำที่บุคคลกระทำ แต่เป็นผลตามมาของการใช้กฎเกณฑ์ หรือการลงโทษของผู้อื่นที่มีต่อผู้กระทำความผิด ผู้ที่เบี่ยงเบนก็คือ ผู้ที่ได้รับผลจากการถูกประทับตรา พฤติกรรมเบี่ยงเบน คือ พฤติกรรมที่บุคคลอื่นประทับตราให้³⁹

Austin T. Turk ได้เขียนบทความเรื่อง Conflict and Criminality (ค.ศ.1956) ได้กล่าวว่า การที่ใครจะได้รับการชอบพอหรือไม่ชอบพอกันจากใครนั้น ขึ้นอยู่กับว่าคนอื่น ๆ ได้มีปฏิกิริยาต่อใครคนนั้นในทางที่รังเกียจหรือไม่รังเกียจ โดยเฉพาะจากผู้ที่มีอำนาจทฤษฎีตราบาป shoemaker และคณะกล่าวว่า แนวความคิดนี้ยังมีข้อโต้แย้งและความไม่เห็นด้วยอยู่มาก ทฤษฎีเกี่ยวกับความเบี่ยงเบนและทฤษฎีตราบาปเป็นทฤษฎีที่ไปด้วยกัน การตราบาป คือ การจำแนกคนออกไปประเภท

³⁶ Frank P William and Marilyn D Mcshane, *Criminological theory*, (Englewood cliffs, N.J : Prentice Hall,1988), p.86.

³⁷ Walter R Gove, *The Labelling of Perspective : An Overview*, (New York : Sage Publication, 1975), p.3.

³⁸ Harold J Vetter and Ira J Silverman, *Criminology and Crime*, (New York : Harper Row, Publishers, 1986), p.361.

³⁹ Becker Haward S, *Outsiders : Studies in the Sociology of Deviance*, (New York : The Free Press, 1963), p.9.

หนึ่งอีกต่างหาก เช่น จำแนกให้คน ๆ หนึ่งเป็นเยาวชนที่กระทำผิด ความเป็นผู้กระทำผิดก็ติดตัวอยู่ที่คน ๆ นั้น⁴⁰ เขาเห็นว่า เนื่องจากบุคคลส่วนใหญ่มีความประพฤติซึ่งกฎหมายถือว่าเป็นอาชญากรรมเหมือนกัน และข้อมูลอาชญากรรมก็มีฐานมาจากการจับกุมและการตัดสินเท่านั้น จึงไม่มีประโยชน์อะไรในการจะบอกว่าใครกระทำอาชญากรรม นอกจากบอกว่าใครคือผู้ที่ถูกตราหน้าว่าเป็นอาชญากรรมเท่านั้น เช่นเดียวกับผู้ที่ได้กระทำผิดและได้รับการลงโทษจำคุกมาแล้ว เมื่อพ้นโทษสังคมก็ยังมองว่าพวกเขาเคยเป็นผู้กระทำความผิดหรือเป็นอาชญากรซึ่งคำเหล่านี้ยังติดตัวพวกเขาอยู่

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดตามทฤษฎีตราบาปให้ความสำคัญแก่ผู้ชมในสังคมที่จะเป็นผู้ตัดสินผู้อื่นว่าเป็นผู้เบี่ยงเบนอันเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งการเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนขึ้นอยู่กับคนคู่ที่จะตีความ ความเบี่ยงเบนตามแนวความคิดนี้ จึงไม่มีความตายตัวที่จะระบุว่า พฤติกรรมใดถึงจะเป็นพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน พฤติกรรมเช่นนี้อาจเบี่ยงเบนแต่คนอื่นไม่เห็นว่าเป็นพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนก็ได้ การนิยามจึงขึ้นอยู่กับบุคคลที่จะตีความ การที่บุคคลมองดูผู้พ้นโทษและประทับตราบุคคลเหล่านี้ว่าเป็นคนคู่นั้น การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลในสังคมกับผู้พ้นโทษจึงออกมาในรูปของการไม่ไว้วางใจกัน เป็นผลให้เกิดการไม่ยอมรับให้ผู้พ้นโทษกลับเข้าคืนสู่สังคม

ข. Schrag นักอาชญาวิทยา ได้สรุปให้เห็นถึงกระบวนการตราหน้าไว้เป็นทฤษฎี 9 ข้อ ดังนี้⁴¹

- (1) พฤติกรรมอาชญากรไม่มีความชั่วร้ายอยู่ภายใน
- (2) นิยามของพฤติกรรมอาชญากร ถูกกำหนดโดยผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจในสังคม
- (3) บุคคลมิได้กลายเป็นอาชญากร โดยความรุนแรงของกฎหมาย แต่กลายเป็นอาชญากรก็เพราะกระบวนการตราหน้าซึ่งอำนาจทางการ (authorities) ให้สภาพนี้แก่เขาเอง
- (4) กระบวนการยุติธรรม จัดกลุ่มอาชญากร และกลุ่มที่มีโทษอาชญากรแตกต่างจากข้อมูลในโลกความจริง
- (5) ผู้ประกอบอาชญากรรมซึ่งถูกจับกุมมีเพียงจำนวนน้อย ส่วนผู้ประกอบอาชญากรรมซึ่งไม่ถูกจับกุมมีจำนวนมาก และมักกระทำผิดมาแล้วไม่น้อยกว่าพวกแรก
- (6) การที่บุคคลจะถูกจับกุมหรือไม่ ขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะของบุคคลนั้น ไม่ใช่ฐานความผิด
- (7) ความรุนแรงในการลงโทษ ขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะของบุคคลเช่นกัน

⁴⁰ Vernon Fox, *Introduction to Criminology*, (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1985), p.356.

⁴¹ Vernon Fox, *ibid*, p.131.

(8) การวินิจฉัยสั่งการของกระบวนการยุติธรรม ขึ้นอยู่กับแบบฝังในความคิดของบุคคลทั่วไปเกี่ยวกับผู้กระทำผิด

(9) เมื่อใดก็ตามบุคคลที่ถูกตราหน้าจากสังคมว่าเป็นผู้เบี่ยงเบน บุคคลนั้นจะตกอยู่ในสถานะที่ไม่สามารถกอบกู้ภาพพจน์ของตนในฐานะพลเมืองดีกลับคืนมา

ก. ทฤษฎีตราบาปมีประเด็นสำคัญอยู่หลายประเด็น William III และ Mcshane ได้สรุปไว้ 10 ประเด็นด้วยกันดังต่อไปนี้⁴²

(1) สิ่งแสดงลักษณะของสังคม คือ การมีค่านิยมอยู่มากมาย ซึ่งค่านิยมเหล่านั้นมีความเหลื่อมล้ำกันอยู่ในระดับที่แตกต่างกัน

(2) คุณภาพของพฤติกรรมของคนหนึ่งคนใดได้รับการกำหนดโดยค่านิยม การระบุว่าพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนเกิดขึ้นจากปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมนั้น

(3) ความเบี่ยงเบน คือ คุณภาพของปฏิกิริยา ไม่ใช่ตัวพฤติกรรมเอง ถ้าไม่มีปฏิกิริยา ก็ไม่มีการเบี่ยงเบน

(4) เมื่อผู้คนในสังคมรับพฤติกรรม และให้ตราบาปว่าเบี่ยงเบน คนที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้นก็จะได้รับตราบาปว่าเป็นคนเบี่ยงเบน

(5) กระบวนการของการมีปฏิกิริยาและการตราบาปมักจะเกิดขึ้นแก่ผู้มีอำนาจหรืออิทธิพลน้อยกว่าผู้รับรู้ในสังคม ดังนั้นความเบี่ยงเบนจึงมีการมอบให้แก่ผู้มีอำนาจน้อยในสังคม

(6) ผู้มีปฏิกิริยา (บุคคล กลุ่มในสังคม องค์กรบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย) มีความโน้มเอียงที่จะสังเกตอย่างใกล้ชิดต่อบุคคลที่ได้รับการระบุว่าเป็นผู้เบี่ยงเบน เมื่อเป็นดังนั้นก็พบความเบี่ยงเบนในตัวบุคคลมากขึ้น ปฏิกิริยาจะมีขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเกิดการกระทำขึ้นในเวลาต่อมา และมีการมอบตราบาปให้หนักแน่นยิ่งขึ้น

(7) ผู้คนในสังคมมีทัศนคติต่อผู้ที่ได้รับมอบตราบาปไปตามที่ตราบาปกำหนดว่าเป็นอย่างไร ใครที่ได้รับตราบาปว่าเป็นอาชญากร ก็เป็นที่รับรู้ในเบื้องต้นว่าเขาเป็นอาชญากร เหตุผลอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับตราบาปมักจะถูกละเลย

(8) เมื่อผู้คนในสังคมเห็นว่าใครคนใดเป็นคนเบี่ยงเบนไปแล้ว คนเบี่ยงเบนคนนั้นก็เริ่มยอมรับเอกลักษณ์ความเบี่ยงเบนของตน การยอมรับตราบาปขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของแนวความคิดตนเองที่มีมาแต่เดิม และขึ้นอยู่กับพลังของกระบวนการให้ตราบาปด้วย

(9) เปลี่ยนแนวความคิดของตนเอง จะเป็นผลให้เกิดความเบี่ยงเบนเกิดขึ้นในจิตใจ ซึ่งประกอบด้วยเหตุผลต่าง ๆ มากมาย

⁴² Frank P Williams and Marilyn D Mcshane, *Criminological Theory*, (N.J. : Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1988), pp.91-92.

(10) พฤติกรรมเบี่ยงเบนซึ่งจะเกิดขึ้นต่อเนื่องกันไป เป็นผลจากการดำรงตนและการปฏิบัติตนไปตามบทบาทของตราบาปแห่งความเบี่ยงเบน ถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมรองของการเบี่ยงเบน

ทฤษฎีตราบาป มีแนวความคิดโดยชี้ให้เห็นว่า สังคมนั้นเองที่ทำให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบน และทฤษฎีนี้ก็ให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อกระบวนการออกกฎหมายและสถาบันยุติธรรม ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะนักคิดในแนวทางนี้ ต้องการให้ผู้มีอำนาจในสังคมได้ตระหนักถึงการออกกฎหมายที่เป็นธรรม เพื่อการบังคับใช้ในสังคม

ผลของการตราบาปนั้น ย่อมมีผลต่อผู้พ้นโทษเป็นอย่างยิ่ง การที่พวกเขาได้รับการขัดเกลาจิตใจและการแก้ไขฟื้นฟูจากกการที่ได้รับโทษจำคุกโดยหน่วยงานราชทัณฑ์แล้วนั้น ซึ่งทฤษฎีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด มีวัตถุประสงค์ในการที่จะให้ผู้กระทำผิดกลับตัวเป็นพลเมืองดีของสังคม แต่ขณะเดียวกันเมื่อสังคมตราหน้าว่าพวกเขาเป็นคนผิด ไม่ให้โอกาสในการกลับตัวกลับใจ อาจทำให้ผู้กระทำผิดเปลี่ยนนิสัยเดิมของตนเป็นนิสัยเบี่ยงเบนตลอดกาลไปเลยก็ได้⁴³ ซึ่งหมายความว่า เมื่อสังคมไม่ให้การยอมรับผู้พ้นโทษ พวกเขาเหล่านั้นจึงกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีกได้

ง. ทฤษฎีการควบคุม (The containment Theory)

ผู้ตั้งทฤษฎีนี้ได้แก่ นักอาชญาวิทยาชาวเยอรมัน ชื่อ วอลเตอร์ ซี เรคเลส (Walter C. Reckless) ทฤษฎีนี้อธิบายถึง พฤติกรรมของคนที่เคารพกฎหมาย และพฤติกรรมเบี่ยงเบน ซึ่งกลไกแห่งการควบคุมนั้น มีอยู่ 2 ลักษณะ⁴⁴ คือ

(1) ระบบการควบคุมภายใน (inner control system) คือ สิ่งที่ทำให้ตัวเราเป็นตัวเอง เช่น มีความมั่นคงในอารมณ์ มีความรับผิดชอบสูง มีคุณธรรม มีความอดทนสูง มีเหตุผล สามารถหาเหตุผลลดความตึงเครียดให้แก่ตนเองได้

(2) ระบบการควบคุมภายนอก (outer control system) คือ สิ่งที่อยู่ภายนอกตัวเราทำให้เรารู้ว่าสิ่งใดถูกต้อง สิ่งใดผิด สถาบันต่าง ๆ ในสังคมที่คอยเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจให้บุคคลมีความประพฤติปฏิบัติ มีเป้าหมายและมีความหวัง มีโอกาสที่จะสมหวังในชีวิต มีการชี้แนะและมีการใช้ระเบียบวินัยที่มีประสิทธิภาพ การมีโอกาสดำเนินการยอมรับนับถือ

⁴³ อรรถพร ชูบำรุง, ทฤษฎีอาชญาวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอ เอส พีริ่ง เฮาส์ จำกัด, 2527), น.105.

⁴⁴ Walter C Reckless, The Crime Problem, (New Jersey : Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1973), pp.55-59.

ทฤษฎีการควบคุมนี้ชี้ให้เห็นถึง ข้อกำหนดของพฤติกรรมที่อยู่ในระเบียบแบบแผนที่จะต่อต้านการเบี่ยงเบน และปฏิบัติตามกฎหมายอย่างมีความหวังในสังคม อาจกล่าวได้ว่าระบบการควบคุมภายในและภายนอก เป็นแกนสำคัญที่จะคอยป้องกันแรงกดดันและแรงดึงดูดจากสภาพแวดล้อมภายนอก และป้องกันตัวภายในจิตใจของเราเองด้วย แรงที่ทำให้พฤติกรรมของมนุษย์เบี่ยงเบนมี 3 ประการ คือ แรงกดดันทางสังคม (social pressures) แรงดึงดูดทางสังคม (social pulls) ความปรารถนาในใจหรือตัณหา (inner pushes or drives)

ถ้าบุคคลมีระบบควบคุมภายนอกอ่อน ก็เป็นหน้าที่ของระบบการควบคุมภายในที่จะจัดการกับแรงกดดัน และแรงดึงดูดทางสังคม ถ้าหากระบบการควบคุมภายนอกเข้มแข็ง และมีประสิทธิผลอยู่แล้ว ระบบการควบคุมภายในก็ไม่จำเป็นต้องแสดงบทบาทดังกล่าว ในทำนองเดียวกัน ถ้าหากระบบการควบคุมภายในไม่อาจต้านทานปัญหาภายในได้ ระบบการควบคุมภายนอกที่มีประสิทธิผล ก็อาจจะป้องกันให้บุคคลอยู่ในขอบเขตของกฎหมายได้ ถ้าระบบการควบคุมภายในมีประสิทธิผลอยู่แล้ว ระบบการควบคุมภายนอกก็ไม่จำเป็นต้องแสดงบทบาทดังกล่าว

ทฤษฎีของ Reckless เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาความเบี่ยงเบนในสังคม โดยจะต้องพยายามปรับปรุงสถาบันทางสังคมให้เข้มแข็ง พร้อมกับฝึกฝนระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล

การที่ผู้พันโทโยได้รับการปลดปล่อยเข้าสู่สังคมนั้น พวกเขาย่อมมีความหวังที่จะได้รับการยอมรับจากสังคม มีความหวังที่จะได้รับการยอมรับนับถือ แต่เมื่อพวกเขาได้รับการปฏิบัติในทางตรงกันข้าม แรงกดดันจากสภาพแวดล้อมภายนอก อันเป็นลักษณะที่ทำให้พวกเขาขาดโอกาสที่จะประสบความสำเร็จ หรือมีโอกาสดังกล่าว เป็นผู้ที่เสียเปรียบอันเกิดจากสถานภาพทางสังคม ประกอบกับตัณหาภายในจิตใจ ซึ่งเกิดความวิตกกังวล ความรู้สึกวุ่นวายในจิตใจ ความรู้สึกที่ว่าตนเองต่ำต้อย ดังนั้น ระบบการควบคุมภายในและภายนอกจึงมีลักษณะที่อ่อนแอ ไม่อาจจะต้านทานกับแรงกดดัน แรงดึงดูดภายในสังคมและตัณหาภายในจิตใจได้ จึงเป็นเหตุให้พวกเขาต้องหันมาประกอบอาชีพกรรมขึ้นอีก

2.4.2 แนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

แนวคิดและทฤษฎีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดนั้นมีความแตกต่างกันในแต่ละยุค นอกจากนี้วัตถุประสงค์ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดมีไว้เพื่อป้องกันปราบผู้กระทำความผิดไม่ให้กระทำความผิดอีก

ก. แนวคิดและทฤษฎีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

Sutherland และ Cressey⁴⁵ ได้สรุปว่าแนวคิดและทฤษฎีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค คือ

1) ยุคแรกเป็นยุคที่มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง

การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเป็นการปฏิบัติต่อผู้ที่กระทำการฝ่าฝืนข้อห้ามขนบธรรมเนียมประเพณีทางศาสนา หรือทางกฎหมาย รูปแบบอาจมีลักษณะเช่นเดียวกับการลงโทษในปัจจุบัน แต่มิได้เป็นปฏิกริยาที่มุ่งต่อการลงโทษ เพราะขาดคุณค่าหรือวัตถุประสงค์ในการลงโทษ

2) ยุคที่สังคมเริ่มมีประมุขหรือกษัตริย์ปกครอง

การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเป็นเรื่องของรัฐจัดการ ปฏิกริยาต่อผู้กระทำความผิดเป็นเรื่องของกลุ่มหรือสังคมมากกว่าเป็นเรื่องส่วนตัว แต่การลงโทษได้มีวัตถุประสงค์ เพราะการกระทำเพื่อวัตถุประสงค์ ที่จะแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำผิดหรือยับยั้งมิให้บุคคลอื่นกระทำความผิด แต่เป็นการลงโทษเพื่อให้ผู้เสียหายพอใจ

3) ยุคปัจจุบัน

เป็นยุคที่แสดงให้เห็นถึงปฏิกริยาที่มุ่งต่อการลงโทษอย่างชัดเจน นั่นคือ การลงโทษเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ เพื่อแก้แค้นทดแทน เพื่อยับยั้งอาชญากรรม หรือเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ซึ่งก่อให้เกิดสำนักทฤษฎีวิทยา 3 สำนัก คือ สำนักคลาสสิก (Classical School) สำนักนีโอคลาสสิก (Neoclassical School) และสำนักโพสิทีฟ (Positive School)

สำหรับประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของสำนักโพสิทีฟ (Positive School) โดยเรือนจำและทัณฑสถานได้เน้นในกระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในลักษณะ 3C'S ไปพร้อม ๆ กัน คือ การรักษาความมั่นคงปลอดภัยในการควบคุม (Custody) การปฏิบัติเพื่อ แก้ไขผู้กระทำความผิด (Correction) การจัดสวัสดิการ และการสงเคราะห์ผู้กระทำความผิด (Care) สอดคล้องกับหลักกฎหมาย และหลักมนุษยธรรม รวมทั้งการกำหนดมาตรการในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของสหประชาชาติ

ข. วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

Harry E. Allen⁴⁶ ได้กล่าวว่า วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดมีไว้เพื่อการป้องปรามผู้กระทำความผิด ไม่ให้กระทำความผิดอีก และผู้อื่นไม่ให้กระทำในลักษณะเดียวกันได้ให้หลักการกระทำความผิดไว้ ดังนี้

⁴⁵ Edwin H Sutherland and Donald R Cressey. *Principles of Criminology*. (New York : Lippincott Company, 1966), pp.221-229.

⁴⁶ Allen Harry E , *Correction in America*, (California : Glencoe Publishing Co. Inc., 1998), p.18-21.

- 1) หลักพื้นฐานเบื้องต้นสมควรก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่คนจำนวนมาก
 - 2) อาชญากรรมต้องเป็นการกระทำที่มีผลต่อบุคคลโดยตรง และยังกระทบไปถึงสังคมด้วย
 - 3) การป้องกันมิให้เกิดอาชญากรรมมีความสำคัญยิ่งกว่าการลงโทษ เนื่องจากการลงโทษไม่ได้ทำให้แก้ปัญหาอาชญากรรมได้
 - 4) ขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรม และวิธีพิจารณาในศาลเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกสังคมให้ความสนใจอย่างยิ่งรวมทั้งการพิจารณาถึงหลักสิทธิของจำเลยด้วย
 - 5) วัตถุประสงค์ในการลงโทษก็เพื่อจะแก้ไขปรับปรุงให้บุคคลไม่กระทำความผิดในขณะเดียวกัน การลงโทษก็ควรจะพิจารณาด้วยความรอบคอบ และเป็นธรรมแก่ผู้กระทำความผิด โดยเฉพาะการลงโทษไม่ควรรุนแรงยิ่งไปกว่าความเสียหายที่เกิดขึ้น
 - 6) การลงโทษจำคุกผู้ต้องขังควรได้รับการจำแนกตามอายุ เพศ และความรุนแรง
- นักนิติศาสตร์⁴⁷ กล่าวว่า เมื่อได้มีการกระทำผิดเกิดขึ้นในสังคม สังคมจะต้องหาวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งในการจัดการกับคนที่กระทำผิดละเมิดกฎเกณฑ์ของสังคม เพราะหากสังคมไม่จัดการกับคนที่ทำผิดก็เท่ากับว่า สังคมยอมรับในการกระทำผิดดังกล่าว แต่การที่สังคมจะจัดการกับคนที่กระทำผิดอย่างไรขึ้นอยู่กับความเชื่อของสังคมในแต่ละสมัยเกี่ยวกับสาเหตุของการกระทำผิดและเหตุผลที่ต้องปฏิบัติกับคนกระทำผิด

2.4.3 การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในการฝึกวิชาชีพ

ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มีหมวด 5 สิทธิ หน้าที่ ประโยชน์ และกิจการอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้ต้องขัง ส่วนที่ 2 หน้าที่และการงานของผู้ต้องขัง และส่วนที่ 3 ประโยชน์ของผู้ต้องขัง โดยมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขัง ดังนี้

มาตรา 48 ผู้ต้องขังมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ ข้อบังคับเรือนจำ และระเบียบกรมราชทัณฑ์⁴⁸

เจ้าพนักงานเรือนจำมีอำนาจสั่งให้ผู้ต้องขังทำงานอย่างหนึ่งอย่างใดในเรือนจำดังต่อไปนี้

- (1) ทำงานสาธารณะ
- (2) ทำงานรักษาความสะอาดหรืองานสุขาภิบาลของเรือนจำ
- (3) ทำงานบำรุงรักษาเรือนจำ
- (4) ทำงานอื่นใดเพื่อประโยชน์ของทางราชการ

⁴⁷นักนิติศาสตร์, หลักทัณฑ์วิทยา, (กรุงเทพมหานคร: กรมราชทัณฑ์, 2542), น.24-29.

⁴⁸ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 48.

การทำงานของผู้ต้องขังตามวรรคสองต้องสอดคล้องกับการจำแนกลักษณะและการจัดแยกคุมขัง ผู้ต้องขังตามมาตรา 31 โดยให้เรือนจำจัดงานให้เหมาะสมกับความพร้อมด้านร่างกายและจิตใจ กำหนดเวลาทำงานและวันหยุดประจำสัปดาห์ กำหนดมาตรการเพื่อคุ้มครองรักษาความปลอดภัยและสุขภาพ ให้แก่ผู้ต้องขัง และลักษณะของงานสาธารณะ ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไข ตามที่กำหนดในระเบียบกรมราชทัณฑ์

มาตรา 49 เจ้าพนักงานเรือนจำอาจส่งให้นักโทษเด็ดขาดออกไปทำงานสาธารณะ หรือทำงานอื่นใดเพื่อประโยชน์ของทางราชการตามมาตรา 48 นอกเรือนจำได้ โดยให้เป็นไปตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ ให้⁴⁹

คณะกรรมการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาคัดเลือกนักโทษเด็ดขาดที่จะส่งให้ออกไป ทำงานสาธารณะหรือทำงานอื่นใดเพื่อประโยชน์ของทางราชการตามมาตรา 48 นอกเรือนจำ

มาตรา 50 ผู้ต้องขังไม่มีสิทธิได้ค่าจ้างจากการงานที่ได้ทำ แต่ในกรณีที่การทำงานที่ได้ทำไปนั้น ก่อให้เกิดรายได้ซึ่งคำนวณเป็นราคายาเงินได้ ผู้ต้องขังอาจได้รับเงินรางวัลตอบแทนจากการงานนั้นได้⁵⁰

การคำนวณรายได้เป็นราคายาเงินและการจ่ายเงินรางวัล ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 52 นักโทษเด็ดขาดคนใดแสดงให้เห็นว่ามีความประพฤติดี มีความอุตสาหะ ความก้าวหน้าในการศึกษา และทำการทำงานเกิดผลดี หรือทำความชอบแก่ทางราชการเป็นพิเศษ อาจได้รับประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้⁵¹

(8) ได้รับการพิจารณาอนุญาตให้ออกไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการหรือรับการศึกษอาบรม นอกเรือนจำโดยมีหรือไม่มีผู้ควบคุมก็ได้ แต่การอนุญาตให้ออกไปฝึกวิชาชีพหรือรับการศึกษอาบรม นอกเรือนจำจะพึงกระทำได้ต่อเมื่อนักโทษเด็ดขาดได้รับโทษจำคุกตามคำพิพากษาถึงที่สุดมาแล้วไม่น้อยกว่า หนึ่งในสามของกำหนดโทษตามหมายจำคุกเมื่อคดีถึงที่สุดในขณะนั้น และเหลือโทษจำคุกไม่เกินสามปีหกเดือน ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงประโยชน์ในการศึกษาอบรมและแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยของนักโทษเด็ดขาด และความปลอดภัย ของสังคมประกอบกัน แต่ถ้านักโทษเด็ดขาด ซึ่งได้รับอนุญาตให้ออกไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการหรือรับการศึกษ

⁴⁹ เพิ่งอ้าง, มาตรา 49.

⁵⁰ เพิ่งอ้าง, มาตรา 50.

⁵¹ เพิ่งอ้าง, มาตรา 52.

อบรมนอกเรือนจำโดยไม่มีผู้ควบคุมไม่กลับเข้าเรือนจำภายในเวลาที่กำหนดเกินกว่า ยี่สิบสี่ชั่วโมง ให้ถือว่านักโทษเด็ดขาดผู้นั้นหลบหนีที่คุมขังตามประมวลกฎหมายอาญา

การดำเนินการตาม (2) (3) (5) (6) (7) และ (8) ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และ เงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการ และต้องนำพฤติการณ์ การกระทำความผิด ลักษณะความผิด และความรุนแรงของคดี รวมตลอดทั้งการกระทำความผิดที่ ได้กระทำมาก่อนแล้วตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 40 มาประกอบการพิจารณาด้วย

2.4.3.1 การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์

การจำแนกลักษณะของผู้ต้องขัง กระบวนการในการจำแนกผู้ต้องขังเป็นกระบวนการ จำแนกลักษณะเฉพาะรายเพื่อจะนำไปสู่การช่วยเหลือการวางแผนแก้ไขอย่างเป็นระบบ⁵² การที่จะ ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างไรนั้นจะต้องเริ่มจากการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อที่จะได้แยกปฏิบัติต่อ ผู้ต้องขังได้ เหมาะสม การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการบริหารงาน เรือนจำ เพราะการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจะเป็นประโยชน์ต่อการควบคุมผู้ต้องขัง และการแก้ไข ฟื้นฟู การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง อาจแยกได้เป็น 2 ระดับ คือ

1) การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังพื้นฐาน เป็นการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังในเบื้องต้น ซึ่งจะต้องดำเนินการกับผู้ต้องขังทุกคนเริ่มตั้งแต่รับตัวไว้ในเรือนจำและดำเนินการต่อเนื่องจน พ้นโทษ โดยเมื่อมีผู้ต้องขังเข้าใหม่ก็จะดำเนินการแยกขังในแดนแรกรับจากนั้น จึงทำการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลเพื่อรวบรวมข้อมูลของผู้ต้องขังเกี่ยวกับประวัติส่วนตัว อาชีพ ความถนัด สภาพแวดล้อมทางสังคม สาเหตุและพฤติการณ์การกระทำความผิดตามแบบสอบประวัติ จำแนกผู้ต้องขังแล้วนำเข้าที่ประชุมคณะกรรมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังของเรือนจำ เพื่อพิจารณา จัดมาตรการควบคุม และการอบรมแก้ไขขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การฝึกวิชาชีพ การให้การศึกษา การ อบรมทางศีลธรรม การรับสวัสดิการต่าง ๆ และให้ผู้กระทำความผิดเข้ารับการปฐมนิเทศอบรมระเบียบ วินัยในการใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำ เพื่อให้การแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังและการบริหารงานด้าน ต่าง ๆ มีประสิทธิภาพ ยิ่งขึ้น มีการเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติผู้ต้องขัง และการประชุมเพื่อแยก กองงาน⁵³

⁵² นวลจันทร์ ทัศนชัยกุล, อาชญากรรม (การป้องกัน: การควบคุม), (นนทบุรี: สำนักพิมพ์พรทิพย์ การพิมพ์, 2541), น. 305.

⁵³ ส่วนส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาจิตใจของพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, คู่มือ การจัด โปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังตามลักษณะแห่งคดีและพฤติการณ์การกระทำความผิด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์ราชทัณฑ์, 2561), น.3.

โดยทั่วไปการจำแนกลักษณะพื้นฐานมุ่งที่จะจำแนกเพื่อการควบคุมจะเป็นการแยกผู้ต้องขังเป็นกลุ่มตามความจำเป็นในการควบคุม เช่น แยกโดยอาศัยกำหนดโทษ หรือพฤติกรรมการหลบหนีการก่อเหตุร้าย สำหรับการจำแนกเพื่อการแยกปฏิบัติจะมุ่งศึกษาข้อมูลผู้ต้องขังเพื่อนำไปใช้ในการแยกปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกลุ่มต่าง ๆ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังจะทำให้สามารถรู้จักผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลจนสามารถแยกปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้ตามความเหมาะสมทั้งรายบุคคลหรือกลุ่ม⁵⁴ ได้แก่

ก) กลุ่มผู้ต้องขังมีแนวโน้มไม่กระทำผิดซ้ำ หรือกลุ่มผู้ต้องขังที่ไม่จำเป็นต้องแก้ไข เป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่กระทำผิดโดยพลั้งพลาดโดยทำผิดเป็นครั้งแรกไม่แสดงความชั่วร้าย มีครอบครัวหรืออาชีพรองรับเมื่อพ้นโทษ กลุ่มนี้ไม่จำเป็นต้องแก้ไขแต่ต้องปฏิบัติมิให้กลุ่มนี้ตกต่ำไปกว่าเดิมหรือเรียนรู้จากผู้ที่มีความชำนาญ ส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัวให้รองรับกลับสู่สังคมและจัดสวัสดิการดูแลผู้ต้องขังเหล่านี้

ข) กลุ่มผู้ต้องขังที่พอแก้ไขได้ เป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่ยังไม่ได้กล้าเข้าสู่วงจรอาชญากรรมซ้ำซาก ไม่ได้เป็นอาชญากรอาชีพทำผิดเพราะความจำเป็นหรือถูกกดดัน แต่มีแนวโน้มที่จะกระทำผิดซ้ำหากไม่ได้รับความช่วยเหลือหรือแก้ไขเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติ พฤติกรรม และสิ่งแวดล้อม กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่จะต้องดำเนินการแก้ไขเป็นพิเศษโดยการจัดเข้าโปรแกรมการแก้ไขต่าง ๆ

ค) กลุ่มผู้ต้องขังที่ยากต่อการแก้ไข เป็นกลุ่มผู้ต้องขังที่กระทำผิดซ้ำซากกลุ่มอาชญากรอาชีพ หรือพวกที่มีความผิดปกติทางจิต กลุ่มนี้ต้องใช้การปฏิบัติที่เข้มงวดโดยการใช่วิธีการควบคุมอย่างเคร่งครัด หรือถ้าจะบำบัดแก้ไขจำเป็นต้องใช้โปรแกรมที่เข้มข้นเป็นพิเศษ

ผู้ต้องขังกลุ่มพิเศษ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกลุ่มนี้จะไม่มุ่งแก้ไขฟื้นฟูแต่จะมุ่งจัดสวัสดิการและการดูแลสวัสดิภาพให้แก่ผู้ต้องขัง เช่นผู้ต้องขังที่ป่วย พิการ สูงอายุ

2) การจำแนกลักษณะเพื่อการแก้ไข จะเป็นการจำแนกลักษณะเพื่อคัดผู้ต้องขังไปเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูหรือปรับพฤติกรรมในชั้นสูง ได้แก่ โปรแกรมการแก้ไขผู้ต้องขังในลักษณะต่าง ๆ เช่น โปรแกรมการแก้ไขผู้กระทำผิดทางเพศ ผู้ต้องขังคดียาเสพติด ผู้ต้องขังคดีที่ใช้ความรุนแรง เป็นต้น ในส่วนของวิธีการจำแนกนั้นก็จะเป็นในเรื่องการวิเคราะห์สาเหตุการกระทำผิด วิเคราะห์พฤติกรรมที่ผิดปกติและการจัดทำกรณีศึกษาเพื่อสอบประวัติอย่างละเอียด จากนั้นจึงจัดกลุ่มพฤติกรรมเพื่อแยกเข้าโปรแกรมการปรับและฟื้นฟูพฤติกรรมโดยเฉพาะ ดังนั้นการจำแนก

⁵⁴ นที จิตสง่า, โปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช การพิมพ์, 2546), น.11.

ลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการแก้ไขจึงไม่จำเป็นต้องทำกับผู้ต้องขังทุกคนในเรือนจำ แต่เป็นการดำเนินการเฉพาะกลุ่มเป้าหมายเท่านั้น⁵⁵

2.4.3.2 การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในงานราชทัณฑ์ของประเทศไทย

กรมราชทัณฑ์ได้พัฒนาระบบการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยให้แก่ผู้กระทำผิด และถือว่าเป็นภารกิจหลักควบคู่กับการควบคุมผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีพื้นฐานมาจาก ความคิดที่ว่าผู้กระทำผิดเป็นผู้ที่สามารถแก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีได้หากได้รับโอกาส ดังนั้นจึงได้มีการพัฒนาวิธีการเพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดแต่ละกลุ่ม แต่ละประเภทคือความผิดตามความจำเป็นและความเหมาะสม⁵⁶

แนวทางการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์เป็นหน่วยงานสุดท้ายในกระบวนการยุติธรรมนอกจากจะมีหน้าที่ในการควบคุมผู้กระทำผิดตามคำพิพากษาของศาลแล้วยังมีหน้าที่ในการแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาพฤตินิสัยผู้กระทำผิดให้กลับสู่สังคมได้อย่างปกติ อย่างไรก็ตาม ผู้กระทำผิดเหล่านี้ได้ถูกหล่อหลอมมาจากสังคม หรือสภาพแวดล้อมมาเป็นเวลานาน การแก้ไขในเรือนจำเพียงระยะเวลาสั้น ๆ จึงเป็นเรื่องที่ยากลำบาก ดังนั้นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำจึงต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องเริ่มตั้งแต่การรับตัวมาคุมขังจนถึงการดูแลหลังการปลดปล่อย

ก) การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักที่มุ่งจัดให้ผู้ต้องขังส่วนใหญ่ทั้งเรือนจำ ได้แก่ การฝึกวิชาชีพ การให้การศึกษา การอบรมทางศีลธรรม ตลอดจนกิจกรรมทางศาสนา สวัสดิการและนันทนาการต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อมุ่งฝึกทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิตในสังคมให้กับผู้ต้องขัง แต่การแก้ไขฟื้นฟูด้วยวิธีการดังกล่าวยังไม่ได้ลงลึกถึงสาเหตุ และมูลเหตุจูงใจ ตลอดจนพฤติกรรมในการกระทำผิดของผู้ต้องขังแต่ละประเภทแต่ละบุคคล ซึ่งมีความแตกต่างกัน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง

ข) การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังเป็นการเฉพาะ เป็นแนวทางที่มุ่งปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะพฤติกรรมอาชญากรซึ่งจะมีหลักสูตรเฉพาะในการให้ความรู้และฝึกทักษะรวมทั้งการใช้กระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมผู้ต้องขังแต่ละกลุ่ม แต่ละบุคคลตามความเหมาะสม ซึ่งการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังเป็นการเฉพาะนี้อาจจัดแบ่งกลุ่มตามประเภทคดีหรือแบ่งตามพฤติกรรมการกระทำผิดของผู้ต้องขังก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการจัด โปรแกรมว่าจะมุ่งแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังกลุ่มใด

⁵⁵ ส่วนส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาจิตใจของพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, อ้างแล้ว, น.2.

⁵⁶ น.ท.ธี จิตสว่าง, อ้างแล้ว, น.12.

2.4.3.3 วิธีการปฏิบัติงานด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์

การที่จะแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดโดยเฉพาะผู้กระทำผิดที่อยู่ในสภาพควบคุมส่วนใหญ่ จะให้ความสำคัญกับโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูพื้นฐานที่ดำเนินการกันอยู่ทั่วไป แต่เนื่องจากการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง ด้วยโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูพื้นฐานยังไม่ได้ลงลึกถึงสาเหตุและมูลเหตุจูงใจในการกระทำความผิด โปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะจึงเป็นโปรแกรมการแก้ไขที่มุ่งปรับเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้กระทำผิดโดยมีการให้ความรู้และใช้กระบวนการกลุ่มเป็น เครื่องมือ⁵⁷

โปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูพื้นฐาน โปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูพื้นฐานจะเป็นโปรแกรมแรกที่ต้องขังทุกคนต้องได้รับหลังการจำแนกลักษณะพื้นฐาน และผ่านการพิจารณาจาก คณะกรรมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ซึ่งมีผู้บัญชาการเรือนจำหรือผู้อำนวยการทัณฑสถานเป็น ประธานและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการแล้วโดยส่งผู้ต้องขังเข้าแดนโรงงาน และ ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่คณะกรรมการกำหนด

1) การจัดการศึกษา การศึกษาเป็นกระบวนการหรือผลผลิตของการฝึกฝน และเป็น ประสพการณ์ในชีวิตซึ่งจะก่อรูปทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคล การศึกษาในเรือนจำ ทัณฑสถานที่จะให้กับผู้กระทำผิดเป็นความตั้งใจความพยายามที่จะให้ผู้ต้องขังเพิ่มพูนความรู้ ทักษะและให้ผู้ต้องขังเรียนรู้เพื่อการปรับปรุงตัวเข้ากับสังคมภายนอกทั่วไปเมื่อตนพ้น โทษ การศึกษาเป็นเครื่องมือที่จำเป็นในการพัฒนาปรับเปลี่ยนแก้ไขคนให้มีคุณภาพ กรมราชทัณฑ์จึงได้ ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้กระทำผิดได้มีโอกาสพัฒนาตนเอง ปรับเปลี่ยนแนวคิด รู้จักคิดชอบชั่วดีคิด กระทำการในสิ่งที่เหมาะสมถูกต้องสร้างสรรค์เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้รับด้วย แนวทาง ต่าง ๆ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ศึกษาอย่างต่อเนื่องการศึกษาที่จัดให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำจะ เหมือนกับบุคคลทั่วไป⁵⁸ การจัดการศึกษาให้แก่ผู้ต้องขังนั้นสามารถแยกได้เป็น

ก) การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษาสำหรับผู้ต้องขังที่ไม่รู้ หนังสือนั้นจะต้องทำให้ผู้ต้องขังทุกคนอ่านออกเขียนได้คิดเลขเป็น ส่วนการศึกษาสายสามัญ ได้แก่ การศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ข) การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นการดำเนินการตามหลักสูตรของ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช แบ่งเป็นหลักสูตรโครงการศึกษาต่อเนื่อง (สัมฤทธิบัตร) และ หลักสูตรปริญญาตรี

⁵⁷ เฟื่องอ้าง, น.2.

⁵⁸ ส่วนส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาจิตใจของพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, อ้างแล้ว, น.5.

2) การจัดการศึกษาสายอาชีพ เพื่อให้ผู้ต้องขังนำไปประกอบอาชีพได้ภายหลังพ้นโทษ แบ่งเป็น หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น โดยกรมราชทัณฑ์ดำเนินการร่วมกับสำนักบริหารงานการศึกษา นอกโรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และหลักสูตร ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นสูง (ปวส.) โดยดำเนินการร่วมกับ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาและหน่วยงานในสังกัดตลอดจนสถาบัน/สถานศึกษา วิชาชีพต่าง ๆ

3) การฝึกวิชาชีพ แต่เดิมการศึกษาวิชาชีพเป็นการลงโทษอย่างหนึ่ง ผู้ต้องขังต้องทำงานอย่างเลี่ยงไม่ได้แต่เมื่อมีการจัดให้มีการให้บำเหน็จรางวัลตอบแทนการทำงานได้ทำให้ ผู้ต้องขังเกิดกำลังใจในการฝึกวิชาชีพอย่างแท้จริง การฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังในเรือนจำหรือ ทัณฑสถาน แบ่งเป็น

การฝึกวิชาชีพตามความเหมาะสม เป็นการฝึกวิชาชีพตามความรู้ความสามารถของ ผู้ต้องขังและตามวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ภาคเหนือเป็นการแกะสลักไม้สัก ภาคกลาง เป็นตู้ใบลาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นชุดรับแขกไม้ประดู่ ไม้มะค่า ภาคใต้เป็นผลิตภัณฑ์จาก หวาย

4) การฝึกวิชาชีพที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ภายหลังพ้นโทษ

ก) การฝึกวิชาชีพระยะสั้น เช่น การนวดแผน โบราณ การทำกรอบรูป วิทยาศาสตร์ การทำเครื่องปั้นดินเผา การวาดภาพ การซ่อมรองเท้า การจักสาน การเสริมสวย ดอกไม้ประดิษฐ์ ตัดเย็บเสื้อผ้า การทำอาหาร การทำขนม ทอผ้า

ข) การฝึกวิชาชีพระยะยาว เช่น ช่างแกะสลักไม้สัก ช่างสีเครื่องเรือน ไม้ช่าง ปูน ช่าง เชื่อมโลหะ ช่างยนต์ ช่างเหล็กคัดมุ้งลวด ช่างเย็บจักรอุตสาหกรรม⁵⁹

5) การฝึกทักษะอาชีพ กรมราชทัณฑ์ได้ส่งเสริมการฝึกวิชาชีพระบบอุตสาหกรรมเป็น การสร้างรายได้และฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถนำไปประกอบอาชีพได้จริง ภายหลังพ้นโทษโดยใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น หลีกเลี่ยงการใช้วัตถุดิบที่เกิดจากการตัดไม้ทำลายป่า เพื่อพัฒนาไปสู่การเป็นเรือนจำอุตสาหกรรม

2.4.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องขัง

ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มีหมวด 6 การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการพ้นจากเรือนจำ โดยมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

มาตรา 64 ให้เรือนจำเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย โดยริเริ่มเตรียมการตั้งแต่ได้รับตัว ผู้ต้องขังไว้ในเรือนจำ เพื่อให้มีกระบวนการในการส่งเสริมและช่วยเหลือผู้ต้องขังได้อย่างถูกวิธี

⁵⁹ เพ็งอ้าง, น.6.

และเหมาะสม เพื่อให้ผู้ต้องขังแต่ละคนกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ รวมทั้งต้องให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการเรื่องส่วนตัว เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวและชุมชน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามระเบียบกรมราชทัณฑ์⁶⁰

มาตรา 65 ผู้ต้องขังที่จำคุกมาแล้วจนเหลือโทษที่ต้องจำคุกตามระเบียบที่กรมราชทัณฑ์กำหนด ให้เรือนจำจัดให้พักการทำงาน และในกรณีที่เห็นสมควรให้จัดแยกคุมขังไว้ต่างหากจากผู้ต้องขังอื่น แล้วจัดให้ได้รับการอบรมเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย⁶¹

2.4.4.1 การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในประเทศไทย

ขั้นตอนนี้ นับว่าเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญเพราะจะเป็นการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังในการกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ โดยไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำอีกหากไม่มีการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ผู้ต้องขังถึงแม้จะได้รับการแก้ไขฟื้นฟูอย่างดีจนสามารถปรับเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมได้แล้ว หากไม่มีความพร้อมก็อาจจะปรับตัวได้ไม่ทันแต่จะยึดติดกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในเรือนจำจนปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอกไม่ได้

จึงได้มีการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อเข้าโปรแกรมเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยโดยการสัมภาษณ์เฉพาะราย ทำประวัติสอบถามปัญหาและความต้องการ โดยจัดกลุ่มผู้ต้องขังออกเป็นกลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือ กลุ่มผู้ต้องขังเจ็บป่วยหรือทุพพลภาพ กลุ่มผู้ต้องขังที่มีแนวโน้มการกระทำผิดซ้ำ และกลุ่มเพื่อให้คำปรึกษา

การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเป็น โปรแกรมสุดท้ายที่กรมราชทัณฑ์จะต้องดำเนินการต่อผู้กระทำผิดขณะที่อยู่ในเรือนจำ การแก้ไขฟื้นฟูด้วยโปรแกรมพื้นฐานหรือการแก้ไขฟื้นฟูด้วยโปรแกรมเฉพาะอาจจะไม่สมบูรณ์หรือประสบความสำเร็จหากไม่มีการจัดโปรแกรมเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้แก่ผู้ต้องขัง โดยอาศัยความร่วมมือและการประสานงานจากหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เช่น กรมปศุสัตว์กรม ส่งเสริมการเกษตร กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมการจัดหางาน สถาบันศาสนา กรมอนามัย กรมสุขภาพจิต กรมราชทัณฑ์ได้ดำเนินการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1) การจัดทำโครงการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเป็นขั้นตอนที่สำคัญอยู่ในลำดับสุดท้ายของระบบการพัฒนาพฤตินิสัยของกรมราชทัณฑ์ก่อนที่จะปล่อยผู้ต้องขังกลับสู่ชุมชน โดยมีเป้าหมาย คือ ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคม และป้องกันการกระทำผิดซ้ำ เป็นการสร้างแรงจูงใจหรือจิตใจที่เข้มแข็งให้เกิดขึ้นในตัวผู้ต้องขังที่จะได้รับการปล่อยตัวพ้นโทษ

⁶⁰ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 64.

⁶¹ เพิ่งอ้าง, มาตรา 65.

กรมราชทัณฑ์ได้ให้เรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศจัดทำโครงการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยปีละ 2 ครั้ง โดยจัดอบรมผู้ต้องขังทุกคนที่เหลือโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน ซึ่งในหลักสูตรจะเน้นไปที่การให้ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตภายหลังพ้นโทษ เช่น การใช้ชีวิตในชุมชน การอบรมในเรื่องของอาชีพ ครอบครัว ศาสนา และการทำงาน รวมทั้งการปรับตัวให้เข้ากับสังคม ตลอดจนการสอนทักษะในการหลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยงที่จะนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำ

2) การจัดตั้งศูนย์เตรียมการปลดปล่อยเพื่อเป็นการรองรับผู้ต้องขังใกล้พ้นโทษให้เข้ามาเตรียมความพร้อมทั้งในด้านร่างกายจิตใจและการประกอบอาชีพก่อนที่จะได้รับการปล่อยตัว โดยมีการจัดตั้งศูนย์เตรียมการปลดปล่อยในเขตกรุงเทพมหานครอยู่ที่เรือนจำกลางคลองเปรม และในส่วนภูมิภาคจัดตั้งแล้วรวม 8 แห่ง คือ

- เรือนจำชั่วคราววังตะกั่ว จังหวัดนครปฐม
- เรือนจำชั่วคราวเขาน้อย จังหวัดน่าน
- ทัณฑสถานเปิดหนองน้ำขุ่น จังหวัดนครสวรรค์
- เรือนจำชั่วคราวเขาพลอง จังหวัดชัยนาท
- เรือนจำชั่วคราวแคะน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์
- เรือนจำชั่วคราวโคกคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์
- เรือนจำชั่วคราวรอบเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
- ทัณฑสถานเปิดทุ่งเบญจา จังหวัดจันทบุรี

2.45 แนวคิดและนโยบายคืนคนดีสู่สังคม : การแก้ไข พื้นฟู และพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง ด้วยกระบวนการลูกเสือ (The Policy of Reintegrating Inmates Back to Society : Change, Rehabilitation and Development of Inmates ' Habits with Scouting Process)

1) การดำเนินงานเพื่อให้เกิดการคืนคนดีสู่สังคมตามแนวคิดภายใต้นโยบายของรัฐบาล ได้แสดงให้เห็นเด่นชัดมากขึ้นผ่านทางการกำหนดนโยบายเน้นหนักในช่วงตลอด 5 ปีที่ผ่านมา คือ ช่วงระหว่างปี 2547-2551 นโยบายเน้นหนักในช่วงระยะเวลาดังกล่าวสามารถแสดงถึงความมุ่งมั่นของกรมราชทัณฑ์ที่จะตอบสนองตามแนวคิดดังกล่าวอยู่เสมอ นโยบายการพัฒนาการแก้ไข พื้นฟู สงเคราะห์ และพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง เพื่อให้เกิดการคืนคนดีสู่สังคมนั้น ได้ก่อให้เกิดแนวทางต่าง ๆ ในการดำเนินงาน วิธีการที่กรมราชทัณฑ์ได้นำมาใช้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังประกอบด้วย 3 รูปแบบหลัก ดังนี้⁶²

⁶² สันตฤกษ์ บุญช่วย, จตุพร ธีราภรณ์, “นโยบายคืนคนดีสู่สังคม : การแก้ไข พื้นฟู และพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังด้วยกระบวนการลูกเสือ,” บทบัญญัติ, เล่ม 74 ตอน 3, น. 89-106, (กรกฎาคม-กันยายน 2561).

1.1) การจัดโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง การพัฒนาโปรแกรมต่าง ๆ เป็นการดำเนินการที่มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำหรือทัณฑสถาน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท

1.1.1 โปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูพื้นฐาน เป็นกิจกรรมหลักของเรือนจำ และทัณฑสถานทั่วประเทศ ได้แก่

ก) การฝึกอาชีพ หรือ อาชีวะบำบัด เพื่อส่งเสริมความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อเพิ่มทักษะความชำนาญและสามารถนำไปเป็นทางเลือกหนึ่งในการสร้างรายได้ ประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้จริงหลังพ้นโทษ ซึ่งการฝึกวิชาชีพเป็นไปตามความเหมาะสมของท้องถิ่นที่ตั้งของเรือนจำและความสามารถของผู้ต้องขัง โดยการประสานความร่วมมือจากองค์กรภายนอกภายใต้โครงการ “สร้างอาชีพ สร้างคนดีสู่สังคม” เพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับการพัฒนาความรู้และเสริมสร้างศักยภาพ ในการประกอบธุรกิจ ตลอดจนความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทุน โดยเกิดโครงการย่อย ๆ ขึ้นตามมา เช่น โครงการอบรมอาชีพนักร้องแบบเสื้อผ้าสตรี (Lady Designer) โครงการฝึกอาชีพควาญช้าง เพื่อให้เกิดความสามารถในการสร้างรายได้ การมีงานทำเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัวภายหลังการต้องโทษ⁶³

ข) การให้การศึกษาทั้งสายสามัญในระดับพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา และสายอาชีพ ทั้งในหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้นและหลักสูตรประกาศนียบัตร (ปวช.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง นอกจากนี้ยังมีการจัดการศึกษาในรูปแบบการศึกษาผ่านดาวเทียมเพื่อขยายช่องทางการศึกษา ร่วมกับหน่วยงานภายนอกเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตหลังพ้นโทษ

ค) การฝึกอบรมลูกเสือ-ยุวกาชาด นอกโรงเรียน เป็นกิจกรรมที่ทางกรมราชทัณฑ์ดำเนินการร่วมกับสำนักงานลูกเสือแห่งชาติ สำนักงานยุวกาชาดนอกโรงเรียนเพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับการฝึกฝนในเรื่องระเบียบวินัย และการอยู่ร่วมกัน

ง) การพัฒนาจิตใจ เป็นกิจกรรมที่ใช้หลักทางศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขฟื้นฟู ชัดเกล้า และพัฒนาจิตใจให้เกิดแก่ผู้ต้องขังที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต หรือที่เรียกว่า โปรแกรมศาสนาบำบัด ซึ่งเป็นการดำเนินงานที่จัดตั้งเข้าสู่เรือนจำหรือทัณฑสถาน จนกระทั่งก่อนรับการปล่อยตัว

จ) การจัดสวัสดิการและนันทนาการ เป็นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เป็นไปตามมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามหลักสิทธิมนุษยชน โดยการจัดสวัสดิการด้านปัจจัย 4 ร่วมกับการสงเคราะห์ด้านต่าง ๆ และกิจกรรมนันทนาการ บันเทิงต่าง ๆ เช่น โปรแกรมดนตรีบำบัด กีฬาบำบัด ศิลปะบำบัด และครอบครัวบำบัด จนเกิดโครงการต่าง ๆ

⁶³ สันตฤกษ์ บุญช่วย, จตุพร ธีราภรณ์, เพิ่งอ้าง, น.94.

มารองรับโปรแกรมต่าง ๆ และนับเป็นโครงการที่ได้รับการยอมรับจากสังคม เช่น โครงการแดนสามัคคีเกมส์และค่ายมวย โครงการนักร้องประสานเสียงผู้ต้องขัง โครงการประกวดวงดนตรีลูกทุ่ง กำแพงใจ เทิดไท้องค์ราชินี กิจกรรมเหล่านี้นอกจากจะส่งผลต่อการลดความตึงเครียด สร้างสนุกเพลิดเพลิน คลายความวิตกกังวลแล้ว ยังเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมนิสัย ตลอดจนการสร้างสัมพันธภาพในการอยู่ร่วมกันให้เกิดขึ้น

โปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูพื้นฐานเป็นกิจกรรมที่เป็นไปเพื่อให้เกิดการพัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้ต้องขัง โดยแสดงถึงการพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจ สังคม และสติปัญญาให้เกิดขึ้น ซึ่งพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน จะกลายเป็นฐานสำคัญในการปรับตัวในการดำเนินชีวิตทั้งระหว่างต้องโทษและกลับเข้าสู่สังคมหลังพ้นโทษ จะสังเกตได้ว่าการแก้ไขฟื้นฟูพื้นฐานเป็นการปฏิบัติที่กว้างและครอบคลุมผู้ต้องขังทุกคน และยังไม่ลงลึกถึงประเภทของผู้กระทำความผิด ดังนั้น เพื่อเป็นการเพิ่มเติมการปฏิบัติงานที่ยังไม่อาจสนองต่อปัญหาที่มีอยู่ได้อย่างครบถ้วน การแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะจึงเป็นการดำเนินงานที่เข้ามาเพิ่มเติมการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังให้เกิดความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

1.1.2 โปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูเฉพาะ เป็นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดอีกระดับหนึ่งที่มุ่งปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ต้องขัง โดยเฉพาะพฤติกรรมอาชญากร ซึ่งมีหลักสูตรเฉพาะ รวมทั้งการใช้กระบวนการกลุ่มเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับเปลี่ยนผู้ต้องขังในแต่ละกลุ่มตามความเหมาะสม โปรแกรมดังกล่าวได้มีการแยกตามประเภทคดี หรือพฤติกรรมของผู้ต้องขัง เช่น โปรแกรมการแก้ไขผู้กระทำความผิดทางเพศ โปรแกรมการปรับพฤติกรรมผู้กระทำความผิดที่ใช้ความรุนแรง โปรแกรมการแก้ไขผู้ค้ายาเสพติดรายย่อย โปรแกรมชุมชนบำบัด โปรแกรมราชทัณฑ์เชิงสมานฉันท์ โรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองราชทัณฑ์

1.2) โปรแกรมสวัสดิการผู้ต้องขัง เป็นโปรแกรมที่มุ่งให้เกิดการจัดสวัสดิการและดูแลสวัสดิภาพแก่ผู้ต้องขังลักษณะพิเศษที่นอกเหนือจากโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟู เช่น โปรแกรมการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ โปรแกรมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ป่วยทางร่างกายหรือทางจิต โปรแกรมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังพิการ หรือโปรแกรมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังชาวต่างประเทศ เป็นต้น

1.3) โปรแกรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเป็นขั้นตอนสำคัญหนึ่งของการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูผู้ต้องขัง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นขั้นตอนต่อเนื่องจากการจัดโปรแกรมที่เกิดขึ้นระหว่างการต้องโทษ โปรแกรมนี้จะจัดขึ้นเพื่อเพิ่มความเข้มข้น ซึ่งจะนำไปยังการจัดอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วย การพัฒนาอาชีพ การพัฒนาจิตใจเพื่อให้เกิดการนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อให้เกิดความเข้าใจและปรับเปลี่ยนทัศนคติที่จะนำไปสู่ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับครอบครัวและสังคมที่จะกลับไปใช้ชีวิตหลังพ้นโทษ รวมทั้งการเลี้ยงต้อปัจจัยที่อาจก่อให้เกิดการกระทำผิดขึ้น และการให้

คำปรึกษาอันเกิดจากการใช้กิจกรรมกลุ่มสนทนาการเพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีแก่ผู้ต้องขังและครอบครัว โดยมุ่งหวังให้ผู้ต้องขังเกิดความพร้อมที่จะสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมโดยไม่หวนกลับมากระทำความผิดซ้ำ

2) การนำกระบวนการลูกเสือมาเป็นโปรแกรมการแก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์⁶⁴

โปรแกรมลูกเสือได้ถูกนำมาใช้เป็นกระบวนการหนึ่งในกรมราชทัณฑ์มาเป็นเวลานานแล้ว เพราะเป็นกิจกรรมที่สามารถใช้ในการฝึกอบรมบุคคลในระดับต่าง ๆ โดยมีการนำวิธีการขบวนการของลูกเสือเข้ามาประยุกต์ใช้ในการฝึกอบรมขัดเกลาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง เพราะอุดมการณ์ของลูกเสือมุ่งสอนให้คนเป็นคนดี มีระเบียบวินัย ซื่อสัตย์ และเสียสละต่อส่วนรวม ซึ่งนับว่าเหมาะสมที่จะนำมาปรับใช้กับการอบรมผู้ต้องขัง

หลักการและแนวคิดของการลูกเสือซึ่งในระดับสากลให้การยอมรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการศึกษาด้วยตนเอง ที่มีผู้กำกับเป็นที่เลื่อมใสและเน้นการมีส่วนร่วมกันในการทำกิจกรรม ดังนั้น การสร้างความมีส่วนร่วมโดยการดึงเอาบุคคลทั่วไปที่มีความรู้ทางการลูกเสือจากภาคประชาสังคมให้เข้ามีส่วนร่วมในการอบรมผู้ต้องขังในระบบเรือนจำโดยใช้ขบวนการของลูกเสือ ก็จะเป็นการแปลงหลักการของลูกเสือให้สอดคล้องกับการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ของนโยบายราชทัณฑ์ที่จะคืนคนดีสู่สังคม ในการนี้โดยการใช้การมีส่วนร่วมภาคประชาสังคมเข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรมกับหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก อย่างไรก็ดี การนำขบวนการลูกเสือมาใช้กับงานราชทัณฑ์นั้นจะต้องพิจารณาบริบทแวดล้อมด้วย เพราะเหตุว่ากลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ต้องขังที่อยู่ในเรือนจำหรือทัณฑสถานต่าง ๆ

และในท้ายที่สุดของกระบวนการยุติธรรม คือ การส่งผู้ต้องขังที่พ้นโทษแล้วกลับคืนสู่สังคม อาจกล่าวว่าการกลับคืนสู่สังคม เมื่อพิจารณาปรากฏการณ์ดังกล่าวพบที่มีความสอดคล้องกับทฤษฎีทางอาชญาวิทยา คือ ทฤษฎีจิตตราซึ่งมองว่ากลไกควบคุมทางสังคมไม่ว่าจะเป็นไปโดยบุคคลในสังคมหรือเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดพฤติกรรมอาชญากรรม กล่าวคือ ทฤษฎีนี้มองผลเสียของกลไกการควบคุมทางสังคมของรัฐว่าเป็นสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรมเกิดจากอิทธิพลของการลงโทษทางสังคมต่อพฤติกรรมที่ถูกกำหนดว่าเป็นอาชญากรรมหรือพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน จากทฤษฎีดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดการลดโทษทางอาญา การเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิดออกนอกระบบการยุติธรรม การลงโทษโดยหลีกเลี่ยงโทษจำคุก และกักขัง ไปจนถึงการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์⁶⁵

⁶⁴ เห่งอ้าง, น.97.

⁶⁵ เห่งอ้าง, น.101.

2.5 ข้อกำหนดและปฏิญญาสากลแห่งสหประชาชาติ

มนุษย์ทุกคนย่อมเกิดมาได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ได้รับสิทธิ เสรีภาพ สิทธิขั้นพื้นฐาน สิทธิในการเลือกถิ่นที่อยู่อาศัย ในการประกอบอาชีพโดยอิสระ สิทธิในความเสมอภาคโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติในเรื่อง ชาติ ศาสนา ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง หรือความเห็นอื่นใด หรือสถานะอื่น ๆ การประกอบอาชีพการงานของบุคคลก็ย่อมได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายได้ ไม่มีการเลือกปฏิบัติเพียงเพราะสถานะของบุคคลนั้นแตกต่างจากบุคคลอื่น หลักกฎหมายที่คุ้มครองบุคคลมิให้ถูกเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมในการทำงานได้วางหลักไว้ ดังนี้

หลักกฎหมายระหว่างประเทศที่ให้ความคุ้มครองสิทธิที่เกี่ยวข้องในการทำงาน ได้แก่ กฎหมายระหว่างประเทศ ดังต่อไปนี้

2.5.1 ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners)⁶⁶

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฯ นี้ ได้รับการรับรองในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด ครั้งที่ 1 ซึ่งจัดขึ้นที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อปี ค.ศ.1955 และผ่านความเห็นชอบโดยคณะกรรมาธิการเศรษฐกิจและสังคมขององค์การสหประชาชาติตามมติที่ 663 C (24) ณ วันที่ 31 กรกฎาคม ค.ศ. 1957 และมติที่ 2076 (62) เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม ค.ศ. 1977และได้รับการลงมติเห็นชอบอย่างเป็นทางการจากสมัชชาแห่งสหประชาชาติในเดือน ธันวาคม 2015

ข้อกำหนดดังกล่าวมิใช่กฎหมายและไม่มีสภาพบังคับ ประเทศต่าง ๆ จะปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ เพียงแต่มีการพยายามส่งเสริมให้ประเทศต่าง ๆ พยายามปฏิบัติตามข้อบังคับดังกล่าวให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยในการประชุมขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อบุคคลผู้กระทำผิดในครั้งต่อ ๆ มา โดยเฉพาะการประชุมครั้งที่ 4 ครั้งที่ 5 และครั้งที่ 7 องค์การสหประชาชาติได้พยายามในการทำให้ข้อกำหนดมาตรฐานนี้แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับ⁶⁷

หลักเกณฑ์ที่ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฯ ไว้มีได้มุ่งที่จะกำหนดรายละเอียดของรูปแบบองค์การราชทัณฑ์ หากแต่มุ่งหมายที่จะแสวงหาหลักการพื้นฐานอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปของแนวคิดเบื้องต้นและองค์ประกอบที่สำคัญของระบบที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบันมากที่สุด เพื่อเป็นแนวทางในการจัดวางหลักการและวิธีปฏิบัติที่ดีในการดูแลผู้ต้องขังและในการบริหาร

⁶⁶ “ข้อ” ที่จะกล่าวต่อไปในหัวข้อนี้ หมายถึงข้อตามมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

⁶⁷ ธานี วรภัทร์, *อ้างแล้ว*, น.50.

จัดการทั่วไปของหน่วยงานราชการ ซึ่งข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำๆ จะครอบคลุมถึงการ
บริหารงานทั่วไปในเรือนจำและทัณฑสถานซึ่งนำไปใช้กับผู้ต้องขังทั่วประเทศ ผู้ที่ถูกจำคุกไม่ว่า
ในคดีแพ่งหรือคดีอาญา ไม่ว่าจะมีความพิพาทแล้วหรือไม่ รวมถึงผู้ต้องขังประเภทที่ต้องมีมาตรการ
คุมกันความปลอดภัยตามคำสั่งศาล แต่ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำๆ จะมินำไปใช้กับการบริการ
สถานที่คุมขังเด็กและเยาวชน เช่น สถานพินิจ โรงเรียนดัดนิสัยสำหรับเยาวชน

หลักการเบื้องต้นของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำๆ คือ ต้องอย่างเสมอภาคโดยปราศจาก
การเลือกปฏิบัติ เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทาง
การเมือง หรือความคิดเห็นอื่น ๆ กำเนิดทางชาติสังคม สถานะทางทรัพย์สิน หรืออื่น ๆ ใด เป็นเรื่อง
ที่ต้องห้ามทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็นที่ต้องให้ความเคารพต่อความเชื่อทางศาสนาของ
ผู้ต้องขังด้วยเช่นกัน

ข้อกำหนดนี้วางมาตรฐานขั้นต่ำในการบริหารจัดการเรือนจำที่ดี รวมทั้งประกันว่าสิทธิ
ของผู้ต้องขังต้องได้รับความเคารพโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การรับตัวเข้าเรือนจำ

1.1) การเลือกสถานที่คุมขัง ข้อกำหนดได้ระบุให้ผู้ต้องขังได้รับการจัดให้อยู่ในเรือนจำ
ที่ใกล้บ้าน เพื่อประโยชน์ในการบำบัดฟื้นฟูทางสังคม⁶⁸

1.2) ข้อมูล เมื่อผู้ต้องขังมาถึงเรือนจำ ผู้ต้องขังต้องได้รับข้อมูลเกี่ยวกับเรือนจำ รวมทั้ง
ระเบียบข้อบังคับของเรือนจำและวิธีเข้าถึงการให้คำปรึกษา ด้านกฎหมาย ข้อมูลเหล่านี้ต้องอยู่ใน
ภาษาหรือรูปแบบที่ผู้ต้องขัง สามารถเข้าใจได้⁶⁹

1.3) การคัดกรองด้านสุขภาพ บุคลากรทางการแพทย์ต้องตรวจร่างกายผู้ต้องขังทุกคน
โดยไม่ชักช้า นับตั้งแต่แรกจับตัวไว้ในเรือนจำ ข้อกำหนดนี้ระบุว่าการตรวจ ร่างกายเบื้องต้นไม่ควร
เป็นเพียงการประเมินความต้องการ ด้านสุขภาพและการให้การรักษาพยาบาลเพียงอย่างเดียว
แต่ควรรวมถึงการระบุสถานะความเครียดทางจิตใจ และร่องรอยใด ๆ จากการปฏิบัติที่ทารุณ
โหดร้าย ซึ่งจะต้องมีการบันทึกข้อมูลและ รายงานกรณีดังกล่าวให้แก่หน่วยงานที่มีอำนาจต่อไป⁷⁰

2. การจำแนกและการดูแลความต้องการเฉพาะด้านของผู้ต้องขัง

2.1) การแยกประเภทผู้ต้องขัง [ข้อกำหนดที่ 11] ผู้ต้องขังต่างประเภทกันต้องได้รับการ
คุมขังที่แยกจากกัน เพื่อเป็นการคุ้มครองและจัดให้มีการปฏิบัติที่เหมาะสมแก่ผู้ต้องขัง รายนั้น

⁶⁸ ข้อ 59.

⁶⁹ ข้อ 54, 55.

⁷⁰ ข้อ 30, 34.

หลักการนี้ใช้ในกรณีแยกผู้ต้องขังชายและหญิง ผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาคดีและผู้ต้องขังคดีเสร็จเด็ดขาด ผู้ต้องขังที่เป็นเด็กและผู้ใหญ่⁷¹

2.2) การจำแนกผู้ต้องขัง การประเมินรายบุคคลเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการระบุถึงความเสี่ยง ที่ผู้ต้องขังมีต่อตนเอง ต่อเจ้าหน้าที่ หรือต่อผู้ต้องขังรายอื่น รวมถึงความเสี่ยงที่ผู้ต้องขังต้องเผชิญ ความต้องการเฉพาะด้าน และมาตรการในการบำบัดฟื้นฟูที่ควรนำมาใช้ การจำแนกผู้ต้องขังควรมีความยืดหยุ่น เพื่อให้สามารถสนับสนุนการปฏิบัติที่เหมาะสม แก่ผู้ต้องขังแต่ละราย⁷²

2.3) ความต้องการเฉพาะด้าน เรือนจำต้องมีการดำเนินการเพื่อรองรับผู้ต้องขังที่มีความพิการ ทางกาย จิตใจ หรืออื่น ๆ ให้สามารถเข้าถึงบริการหรือโครงการของ เรือนจำได้โดยเท่าเทียมกัน มาตรการเพื่อตอบสนองความต้องการ เฉพาะด้านเหล่านี้จะต้องไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติ⁷³

3. เจ้าหน้าที่เรือนจำ การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เรือนจำจำเป็นต้องได้รับโอกาสในการเข้าฝึกอบรม อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเป็นมืออาชีพ การฝึกอบรมดังกล่าวควรสะท้อนแนวปฏิบัติที่ดีตามหลักฐาน เชิงประจักษ์ (Evidence-based best practice) โดยจะต้องจัดการฝึกอบรมทั้งก่อนและระหว่างการทำงาน และควรรวมถึงการใช้กำลัง การปฏิบัติงานดูแลผู้ต้องขังบางประเภท และหลักการของความ มั่นคงเชิงพลวัต (Dynamic security)⁷⁴

4. เพิ่มทะเบียนและประวัติ ระบบการจัดการเพิ่มทะเบียนของผู้ต้องขังเป็นเครื่องมือที่จำเป็น ของการบริหารจัดการเรือนจำที่มีประสิทธิภาพ ข้อกำหนดฉบับปรับปรุงนี้ได้รับรองว่าระบบดังกล่าวอาจเป็นระบบอิเล็กทรอนิกส์ ก็ได้ นอกจากนี้ยังได้ให้แนวทางเพิ่มเติมเกี่ยวกับลักษณะเพิ่ม ทะเบียนที่ควรเก็บ ผู้ที่ควรมีสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลเหล่านี้ และควรใช้ข้อมูลเหล่านี้ อย่างไร

ข้อมูลผู้ต้องขัง เพิ่มทะเบียนควรประกอบไปด้วยข้อมูลทั้งหมดที่มีผลต่อผู้ต้องขัง รวมถึง ข้อมูลส่วนตัวของผู้ต้องขัง วันที่จะได้รับการปล่อยตัว และ/หรือการโอนตัว สถานะทางคดี รายงานการจำแนกผู้ต้องขัง การลงโทษทางวินัย และคำร้องทุกข์ เวชระเบียนของผู้ต้องขัง แต่ละราย ควรได้รับการจัดเก็บแยกต่างหากและเป็นความลับ โดยที่ผู้ต้องขังรายนั้นสามารถเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวได้⁷⁵

⁷¹ ข้อ 11.

⁷² ข้อ 89, 93, 94.

⁷³ ข้อ 2, 5.

⁷⁴ ข้อ 75, 76.

⁷⁵ ข้อ 7-9, 26, 92.

5. การดูแลผู้ต้องขัง

5.1) สุขลักษณะ เรือนจำทุกแห่งต้องมีห้องน้ำที่สะอาด เพื่อสุขลักษณะที่ดีและรักษา ศักดิ์ศรีของผู้ต้องขัง โดยมีน้ำและอุปกรณ์เครื่องใช้สำหรับห้องน้ำ (รวมถึงฝอยอนามัยสำหรับผู้ต้องขังหญิง) อีกทั้งต้องจัดให้มีเสื้อผ้า และเครื่องหลับนอนที่เพียงพอ [คู่มือกำหนดกรุงเทพ]⁷⁶

5.2) อาหารและน้ำดื่ม ผู้ต้องขังต้องได้รับอาหารที่มีคุณภาพและมีสารอาหาร ที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย และต้องได้รับน้ำดื่มทุกเมื่อที่ต้องการ การจัดหาอาหารและน้ำดื่มให้ผู้ต้องขัง ต้องไม่มีข้อบกพร่องใด ๆ และห้ามใช้การอดอาหารและน้ำเป็นการลงโทษทางวินัย⁷⁷

5.3) การนอน ในกรณีที่เรือนจำใช้ระบบห้องนอนเดี่ยว ควรให้ผู้ต้องขังหนึ่งคนได้นอนในแต่ละห้อง ในกรณีที่ระบบเรือนนอนรวมจะต้องใช้ ความระมัดระวังในการคัดเลือกผู้ต้องขังที่จะต้องนอนห้องเดียวกัน โดยผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาควรได้นอนในห้องนอนเดี่ยว ทั้งนี้เรือนจำต้องจัดให้มีการปรับอุณหภูมิและระบายอากาศ ลม แสงสว่าง และพื้นที่ส่วนบุคคลที่เพียงพอ โดยไม่มีข้อบกพร่อง⁷⁸

6. การใช้ชีวิตประจำวัน

6.1) โปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู การขัดเกลาทางสังคม เรือนจำควรจัดให้มีบริการ การศึกษา การฝึกอาชีพ และการทำงาน ที่จะช่วยในการบำบัดฟื้นฟูการขัดเกลาทางสังคม และการกลับคืนสู่สังคม เพื่อจะบรรลุจุดประสงค์ของการคุมขัง นั่นคือการรักษา ความปลอดภัยให้แก่สังคม และลดการกระทำผิดซ้ำ เรือนจำ จึงควรจัดหลักสูตรการฝึกอาชีพให้เหมาะสมกับความชำนาญและอุปนิสัยของผู้ต้องขังแต่ละคน และพึงตระหนักเสมอว่าเจ้าหน้าที่เรือนจำ มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการบำบัดฟื้นฟูของผู้ต้องขัง⁷⁹

6.2) การทำงาน ผู้ต้องขังต้องไม่ถูกบังคับให้อยู่ในสภาพที่เป็นผู้รับใช้ ทาส หรือให้ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคลของเจ้าหน้าที่เรือนจำ งานที่จัดให้ ควรเป็นงานที่มีประโยชน์ต่อการหาเลี้ยงชีพของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ หรือได้รับค่าตอบแทนและทำในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย และถูกกฎหมาย ผู้ต้องขังต้องไม่ถูกมอบหมายให้ทำหน้าที่เกี่ยวกับการลงโทษทางวินัย⁸⁰

6.3) การศึกษา [ข้อกำหนดที่ 104] เนื่องจากการศึกษามีส่วนสำคัญในการช่วยลดการกระทำผิดซ้ำ ผู้ต้องขังจึงควรได้รับโอกาสให้ได้เรียนอย่างทั่วถึง ระบบการศึกษาในเรือนจำควรมี

⁷⁶ ข้อ 15, 16, 18-21.

⁷⁷ ข้อ 22, 35, 42, 43.

⁷⁸ ข้อ 12-14, 42, 113.

⁷⁹ ข้อ 4, 88, 89, 91-94, 96-108.

⁸⁰ ข้อ 40, 96-103.

มาตรฐานเดียวกับระบบการศึกษาภายนอกเรือนจำ และผู้ต้องขังที่ไม่รู้หนังสือหรือผู้ต้องขังที่ยังอยู่ในวัยเรียนจะต้องได้รับการศึกษา⁸¹

7. การปล่อยตัว

การกลับคืนสู่สังคม ผู้ต้องขังควรได้รับโอกาสในการเตรียมตัวเพื่อกลับสู่สังคมภายนอก เช่น จัดให้มีโครงการเตรียมความพร้อมก่อนการปล่อยตัว เรือนจำแบบเปิด และควรมีการดูแลผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ⁸²

ตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฯ ได้มีการวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการทำงานของผู้ต้องขังในเรือนจำไว้ ดังนี้⁸³

การจัดการและลักษณะของงานที่จัดให้นักโทษทำในเรือนจำควรมีลักษณะเหมือนกับงานในสังคมภายนอกเรือนจำมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อว่าจะได้เป็นการเตรียมความพร้อมให้แก่ักโทษให้สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติหลังจากพ้นโทษจำคุกมาแล้ว

ผลประโยชน์ที่นักโทษจะพึงได้รับจากการทำงานในเรือนจำนั้น ต้องถือเป็นเรื่องที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าการที่เรือนจำจะแสวงหาผลกำไรจากโรงงานอุตสาหกรรมในเรือนจำนั้น ลักษณะงานควรเป็นดังนี้

- 1) งานที่ให้นักโทษทำต้องเป็นงานที่ไม่หนักจนเกินไป
- 2) นักโทษที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุด มีหน้าที่จะต้องทำงานในเรือนจำนั้น งานที่ต้องจัดให้เหมาะสมกับความพร้อมด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นไปตามความเห็นชอบของเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์
- 3) งานที่จะให้นักโทษทำเป็นหลักนั้นควรอยู่ในระหว่างเวลาของวันทำงานปกติ
- 4) ส่งเสริมให้นักโทษได้เพิ่มพูนทักษะในการประกอบอาชีพโดยสุจริตเมื่อพ้นโทษ
- 5) จัดให้มีการฝึกอบรมอาชีพที่เป็นประโยชน์กับนักโทษโดยเฉพาะนักโทษที่อยู่ในวัยทำงาน
- 6) ภายใต้งบประมาณที่จะสามารถจัดให้ได้ และภายใต้ข้อกำหนดทางการปกครองและระเบียบวินัยของเรือนจำ นักโทษพึงมีสิทธิเลือกชนิดของงานที่ทางเรือนจำจัดให้ มีนั้นตามที่นักโทษผู้นั้นประสงค์จะทำ

⁸¹ ข้อ 104.

⁸² ข้อ 88, 90.

⁸³ ธาณี วรภัทร์, *อ้างแล้ว*, น.63-64.

2.5.2 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติได้รับรองสิทธิของบุคคลทั่วไปและที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตัวไว้ ดังนี้⁸⁴

ข้อ 1 มนุษย์ทุกคนเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิต่าง ๆ ในตนมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยจิตวิญญาณแห่งภราดรภาพ

ข้อ 2 บุคคลย่อมมีสิทธิและอิสรภาพทั้งปวงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากการแบ่งแยกไม่ว่าชนิดใด อาทิ เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง หรือทางอื่น พื้นเพทางชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน การเกิด หรือสถานะอื่นใด

ข้อ 3 บุคคลทุกคนมีสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งบุคคล

ข้อ 4 บุคคลจะตกอยู่ในความเป็นทาส หรือสถานะจำยอมไม่ได้ ทั้งนี้ ห้ามความเป็นทาสและการค้าทาสทุกรูปแบบ

ข้อ 5 บุคคลใดจะถูกกระทำทารุณหรือการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรีไม่ได้

ข้อ 7 ทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใดอันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญานี้ และจากการขู่งให้มีการเลือกปฏิบัติดังกล่าว

ข้อ 23 (1) ทุกคนมีสิทธิในการทำงานในการเลือกงานโดยอิสระในเงื่อนไขอันยุติธรรมและเอื้ออำนวยต่อการทำงาน และในการคุ้มครองต่อการว่างงาน

(2) ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับค่าจ้างที่เท่าเทียมกันสำหรับการทำงานที่เท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ

(3) ทุกคนที่ทำงานมีสิทธิที่จะได้รับค่าตอบแทนที่ยุติธรรมและเอื้ออำนวยต่อการประกันความเป็นอยู่อันควรค่าแก่ศักดิ์ศรีของมนุษย์สำหรับตนเองและครอบครัว และหากจำเป็นก็จะได้รับความคุ้มครองทางสังคมในรูปแบบอื่นใดเพิ่มเติมด้วย

ข้อ 24 ทุกคนมีสิทธิในการพักผ่อนและการผ่อนคลายยามว่างรวมทั้งจำกัดเวลาการทำงานตามสมควร และวันหยุดเป็นครั้งคราวโดยได้รับค่าจ้าง

ข้อ 25 ทุกคนมีสิทธิในมาตรฐานการครองชีพอันเพียงพอสำหรับสุขภาพและความเป็นอยู่ของตนและครอบครัว รวมทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการดูแลทางการแพทย์และการบริการทางสังคมที่จำเป็น และมีสิทธิในหลักประกันยามว่าง เจ็บป่วย พิกัด หมาย ชรา หรือปราศจากการดำรงชีพอื่นในสภาวะแวดล้อมนอกเหนือจากการควบคุมของตน

⁸⁴ “ข้อ” ที่จะกล่าวต่อไปนี้ในหัวข้อนี้ หมายถึงข้อตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติ

2.5.3 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights: UDHR) ข้อ 23⁸⁵

- 1) ทุกคนมีสิทธิในการทำงาน ในการเลือกงานโดยอิสระ ในเงื่อนไขอันยุติธรรม และเป็นประโยชน์แก่การงาน และเป็นการคุ้มครองจากการว่างงาน
- 2) ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับเงินค่าจ้างเท่าเทียมกันสำหรับงานที่เท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ
- 3) ทุกคนที่ทำงานมีสิทธิที่จะได้รับเงินจ้างที่ยุติธรรม และเป็นประโยชน์ที่จะให้ประกันแก่ตนเองและครอบครัวแห่งตน ซึ่งความเป็นอยู่อันควรแก่เกียรติศักดิ์ของมนุษย์ และถ้าจำเป็นก็จะต้องได้รับวิธีการคุ้มครองทางสังคมอื่น ๆ เพิ่มเติมด้วย
- 4) ทุกคนมีสิทธิที่จะจัดตั้ง และที่จะเข้าร่วมสหพันธกรรมกรเพื่อความคุ้มครอง แห่งประโยชน์ของตน

2.5.4 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights : ICCPR)⁸⁶

การเข้าทำงานในหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานของรัฐตามหลักการปกครองของระบบอบประชาธิปไตย อันเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริการสาธารณะของรัฐนั้น จะต้องอนุวัติสอดคล้องตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง โดยได้กำหนดให้ความคุ้มครองสิทธิพลเมืองที่มีส่วนร่วมในการบริการสาธารณะ และรับรองความเสมอภาคของบุคคลที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันไว้ในภาค 3 ข้อที่ 10 ข้อที่ 25 และข้อที่ 26 ดังนี้

ข้อ 10

- 1) บุคคลทั้งปวงที่ถูกกีดรอนเสรีภาพต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความมีมนุษยธรรม และความเคารพในศักดิ์ศรีแต่กำเนิดแห่งความเป็นมนุษย์
- 3) ระบบราชทัณฑ์ต้องประกอบด้วยการปฏิบัติต่อนักโทษ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะให้นักโทษกลับตัวและฟื้นฟูทางสังคม ผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนต้องได้รับการจำแนกออกจากผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ และต้องได้รับการปฏิบัติให้เหมาะสมกับวัยและสถานะทางกฎหมาย

⁸⁵ “ข้อ” ที่จะกล่าวต่อไปนี้ในหัวข้อนี้ หมายถึงข้อตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

⁸⁶ “ข้อ” ที่จะกล่าวต่อไปนี้ในหัวข้อนี้ หมายถึงข้อตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

ข้อ 25 พลเมืองทุกคนย่อมมีสิทธิและโอกาสโดยปราศจากความแตกต่างไว้ในข้อ 2 และโดยปราศจากข้อจำกัดอันไม่สมควร⁸⁷

(ก) ในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารรัฐกิจโดยตรง หรือผ่านผู้แทน ซึ่งได้รับเลือกมาอย่างเสรี

(ข) ในการที่จะออกเสียงหรือได้รับเลือกตั้งในการเลือกตั้งอันแท้จริงตามวาระ ซึ่งมีการออกเสียงโดยทั่วไปและเสมอภาค และโดยการลงคะแนนลับ เพื่อประกันการแสดงเจตนาโดยเสรีของผู้เลือก

(ค) ในการที่จะเข้าถึงบริการสาธารณะในประเทศของตน ตามหลักทั่วไปแห่งความเสมอภาค

ข้อ 26 บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอกันตามกฎหมาย และมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันตามกฎหมายโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ในกรณีนี้กฎหมายจะต้องห้ามเลือกปฏิบัติใด ๆ และต้องประกันการคุ้มครองทุกคนอย่างเสมอภาคและเป็นผลจริงจังกจากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลใด เช่น เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง หรือความคิดเห็นอื่นใด เผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน กำเนิด หรือสถานะอื่น ๆ⁸⁸

2.6 หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย

2.6.1 การช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยในประเทศไทย (AFTER CARE SERVICE)

จะต้องประสานชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการให้การดูแลผู้ต้องขังที่พ้นโทษ หากไม่มีขั้นตอนนี้ผู้ต้องขังที่ได้รับการแก้ไขฟื้นฟูมาแล้ว หากกลับไปอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิม สังคมเดิม ก็จะไม่สามารถทนต่อสิ่งชั่วร้ายและกลับไปกระทำผิดซ้ำอีกได้ การดูแลหลังปล่อย จะต้องเกิดจากการประสานงานของฝ่ายเรือนจำกับชุมชนในการดึงชุมชนเข้ามาช่วย หากผู้ต้องขังจะต้องกลับไปอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิม สังคมเดิม แหล่งอบายมุขเดิม เครือข่ายเดิม ก็จะไม่สามารถทนทานต่อสิ่งชั่วร้ายและกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก⁸⁹

การสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด เพื่อให้กลับตนเป็นพลเมืองดี เป็นมาตรการในการป้องกันสังคมจากภัยอาชญากรรมที่ได้ผลมาก เป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วนของสังคมจะต้องร่วมมือกันดำเนินการ

⁸⁷ ข้อ 25.

⁸⁸ ข้อ 26.

⁸⁹ นันทิ จิตสว่าง, โปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช การพิมพ์, 2546), น.7.

สงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังที่ได้รับการปลดปล่อยเพื่อให้เขาเหล่านั้นกลับสู่สังคมได้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นในแต่ละประเทศจึงได้จัดให้มีการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษอย่างกว้างขวาง โดยกำหนดเป็นกฎหมายและจัดตั้งหน่วยงานขึ้นรับผิดชอบ ทั้งในการดำเนินงานและให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการและงบประมาณ ส่วนหนึ่งแก่องค์กรเอกชน ซึ่งบริการส่วนใหญ่ที่จัดให้กับผู้พ้นโทษ ได้แก่ การจัดตั้งบ้านกึ่งวิถีเพื่อเป็นที่พักพิงชั่วคราว การให้ความช่วยเหลือ ด้านเสื้อผ้า อาหาร คำแนะนำปรึกษาเงินทุนในการประกอบอาชีพ และการจัดหางาน การดำเนินการสงเคราะห์ผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ มีดังนี้

- 1) จ่ายเงินรางวัลปันผลอันเกิดจากการผลิตผลิตภัณฑ์การฝึกวิชาชีพที่ยังเหลือค้างอยู่ให้ทันทีเมื่อได้รับการปลดปล่อยหรือพ้นโทษ
- 2) จ่ายค่าพาหนะและค่าเบี้ยเลี้ยงให้เพียงพอที่จะเดินทางกลับภูมิลำเนา หรือถิ่นที่อยู่ของผู้ต้องขังที่ได้รับการปลดปล่อย
- 3) จ่ายเครื่องแต่งกายใหม่ให้แก่ผู้ต้องขังที่ได้รับการปลดปล่อยหนึ่งชุดประกอบด้วย เสื้อเชิ้ตแขนสั้น และกางเกงขาสั้นอย่างละตัว
- 4) จัดทำบัญชีรายชื่อผู้ต้องขังจะพ้นโทษเพื่อติดต่อให้ญาติหรือผู้ที่มีหลักฐานอันควรเชื่อถือได้ไปรับตัวผู้ต้องขังในวันพ้นโทษ
- 5) ประสานงานกับกรมคุมประพฤติกรมการจัดหางาน กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ และองค์กรการกุศลต่าง ๆ เช่น มูลนิธิสโกลี มูลนิธิอมตะ สภาสังคมสงเคราะห์เกี่ยวกับการให้การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ
- 6) จัดตั้ง “มูลนิธิพิบูลสงเคราะห์” ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2499 โดยมีวัตถุประสงค์ในเบื้องต้นเพื่อสงเคราะห์ผู้พ้นโทษให้มีอาชีพและที่อยู่อาศัยเพื่อไม่ให้ไปกระทำผิดซ้ำ เช่น จัดที่พักอาศัยให้ชั่วคราวในระหว่างที่ยังไม่มีที่พักอาศัยหรือผู้อุปการะ เป็นต้น การดำเนินสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันโดยได้มีการจัดตั้งบ้านสวัสดิ ๓ ถนนงามวงศ์วาน กรุงเทพมหานคร ที่ดำเนินงานในรูปแบบบ้านกึ่งวิถีหรือสถานที่พักพิงชั่วคราวสำหรับผู้พ้นโทษ
- 7) มูลนิธิส่งเสริมพลเมืองดีของกรมราชทัณฑ์มีวัตถุประสงค์สนับสนุนและส่งเสริมกิจการของกรมราชทัณฑ์ในการให้ทุนและสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่บุคคลและครอบครัวที่เกี่ยวกับผู้ถูกคุมประพฤติและผู้พ้นโทษ อาทิ การสงเคราะห์ช่วยเหลือค่ายานพาหนะเดินทางและค่าอาหาร การสงเคราะห์ช่วยเหลือค่ารักษาพยาบาล การให้ทุนการศึกษาบุตร การให้ทุนประกอบอาชีพ

ในอดีตประชาชนจำนวนไม่น้อยที่ทัศนคติในด้านลบกับผู้เคยต้องโทษ ไม่ยอมรับ “คนชู้คุก” กลับเข้าสังคมทำให้ผู้ที่พ้นโทษมาแล้วไม่มีหนทางไปจนต้องกลับเข้าสู่วงจรอุบาทว์ กระทำผิดซ้ำแล้วซ้ำเล่า บางรายวนเวียนเข้าออกเรือนจำจนกลายเป็นบ้านหลังที่สอง แม้หลายฝ่าย

ตระหนักถึงปัญหาและพยายามให้ความช่วยเหลืออนุเคราะห์ตลอดมา แต่ก็ยังไม่เพียงพอ จากรายงานการศึกษาเรื่อง “การปรับตัวของผู้ต้องขังภายหลังปล่อยตัวจากเรือนจำ” ศึกษาการปรับตัวของผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตัวประมาณ 1 ปี เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2552 ถึงเดือนมกราคม 2553 พบว่า ปัญหาที่ผู้ต้องขังและญาติต้องการความช่วยเหลือมากที่สุด คือ ปัญหาการว่างงานภายหลังการปล่อยตัว⁹⁰

กรมราชทัณฑ์ได้จัดให้มีบ้านกึ่งวิถีหรือบ้านสวัสดิ์ เพื่อให้การช่วยเหลือผู้พ้นโทษที่ญาติมารับตัวไม่ทัน หรือบางรายญาติอาจไม่มารับเลย ก็ให้พักอาศัยในบ้านกึ่งวิถีหรือบ้านสวัสดิ์ไปพลางก่อน โดยระหว่างพักอาศัยจะมีการจัดอบรมอาชีพ การให้คำปรึกษา การติดต่อจัดหางาน ให้การสงเคราะห์ค่าพาหนะ และค่าเบี้ยเลี้ยงกลับภูมิลำเนาและทุนประกอบอาชีพ นอกจากนี้ยังมีมูลนิธิพิบูลสงเคราะห์และมูลนิธิส่งเสริมผลเมื่องดี ที่ให้การช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ รวมถึงครอบครัวในด้านต่าง ๆ อาทิ ให้ความช่วยเหลือด้านทุนประกอบอาชีพโดยผ่อนชำระแบบไม่มีดอกเบี้ยซึ่งทางมูลนิธิจะมีเจ้าหน้าที่ติดตามผลพร้อมให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหา การให้ความช่วยเหลือด้านค่าพาหนะและค่าเบี้ยเลี้ยงกลับภูมิลำเนา ช่วยเหลือครอบครัวด้านทุนการศึกษาของบุตรผู้ต้องขัง เป็นต้น

เมื่อปี 2543 กระทรวงยุติธรรมได้จัดทำ “โครงการคืนคนดีสู่สังคม” ด้วยวงเงินงบประมาณ 161,228,000 บาท จ้างงานผู้ต้องขังตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ผู้ต้องขัง ผู้ถูกคุมความประพฤติ และเยาวชนที่ได้รับการฝึกอบรมเข้าทำงานในหน่วยงานของรัฐในสังกัดกระทรวงยุติธรรมและหน่วยงานภาคเอกชน เพื่อช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้มีโอกาสเข้าถึงแหล่งงาน มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ปรับตัวเข้าสู่สังคมได้ และไม่หวนกลับไปกระทำความผิดอีก รวมทั้งปรับเปลี่ยนทัศนคติของสังคมให้ยอมรับ เปิดโอกาสให้ผู้เคยกระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดี ที่ผ่านมาหน่วยงานในสังกัดกระทรวงยุติธรรมได้จ้างงานทั่วประเทศแล้วจำนวน 1,974 อัตรา (ข้อมูล ณ วันที่ 30 ธันวาคม 2553) ในปี 2554 โครงการคืนคนดีสู่สังคมยังคงก้าวหน้าต่อไปด้วยการขยายเครือข่ายไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานประกอบการอื่น ๆ ซึ่งคงจะช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้มีโอกาสได้รับการจ้างงานมากขึ้น

⁹⁰ชานินทร์ กรชัยเชียร. “นักโทษไทยเป็นนักโทษที่มีความสุขที่สุดในโลกจริงหรือ?” บทปรัชญา, เล่มที่ 66 ตอน 3, น. 9-10 (กันยายน 2553).

2.6.2 ศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำของกรมราชทัณฑ์ (Center for Assistance to Reintegration and Employment)

ก. กรมราชทัณฑ์มีการจัดตั้งศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (Center for Assistance to Reintegration and Employment) หรือเรียกว่า “CARE” ให้เรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศ โดยกำหนดภารกิจหลักของศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ ดังนี้⁹¹

- 1) ส่งเสริมภาวการณ์มีงานทำ
 - 2) ประสานงานเครือข่ายในการให้ความช่วยเหลือและส่งต่อข้อมูลผู้พ้นโทษไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความช่วยเหลือ
 - 3) จัดทำข้อมูลความต้องการการมีงานทำของผู้ที่ใกล้พ้นโทษ
 - 4) จัดทำข้อมูลของผู้ประกอบการในตำแหน่งงานว่างและความประสงค์จะจ้างงานผู้พ้นโทษ
 - 5) ดำเนินการตามข้อคำสั่งอื่น ๆ ของกรมราชทัณฑ์
- ข. ผู้ที่สามารถเข้ามาใช้บริการในศูนย์ “CARE” ได้ก็ คือ
- 1) ผู้ต้องขังในเรือนจำหรือทัณฑสถาน
 - 2) ผู้พ้นโทษ
 - 3)ญาติและครอบครัวของผู้ต้องขัง
 - 4) ประชาชนทั่วไป
- ค. ข้อมูลที่สามารถขอรับได้จากศูนย์ “CARE”
- 1) ระบบข้อมูลการจ้างงานและจำนวนผู้ต้องขังที่ผ่านการฝึกวิชาชีพด้านต่าง ๆ ในเรือนจำหรือทัณฑสถาน
 - 2) ระบบข้อมูลเครือข่ายภาคสังคม และหน่วยงานเครือข่าย ได้แก่ กรมจัดหางาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
 - 3) ระบบข้อมูลผู้ต้องขังที่มีทักษะผ่านการรับมาตรฐานการฝึกวิชาชีพ
 - 4) ระบบข้อมูลขอรับการสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ เช่น ทุนประกอบอาชีพ ค่าพาหนะ กลับภูมิลำเนา ทุนการศึกษา
 - 5) ข้อมูลบริษัท ห้างร้าน ที่ยินดีรับผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษเข้าทำงาน
 - 6) ข้อมูลบันทึกข้อตกลงที่กรมราชทัณฑ์ลงนามร่วมกับหน่วยงานเครือข่ายในการให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ

⁹¹ กรมราชทัณฑ์, “ศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ,” สืบค้นเมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2562, จาก <http://www.correct.go.th>

ข้อมูลการเข้าใช้บริการศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 (ผู้เข้าใช้บริการตั้งแต่ 1 ต.ค. 61 – 31 ส.ค. 62)

รายละเอียดตามแบบฟอร์มการรายงาน	ผู้ต้องขัง (คน)	ผู้ทัณฑ์โทษ (คน)	ญาติ/อื่นๆ (คน)	รวมทั้งสิ้น (คน)	หมายเหตุ
1. จำนวนผู้เข้าใช้บริการ (คน)	45,848	41,748	10,546	98,142	
2. การให้ความช่วยเหลือของศูนย์ CARE					
2.1 ด้านการมีงานทำ	11,252	933	37	12,222	
- การนำ ผศช. ออกไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการ	10,991			10,991	
- โครงการจ้างงานคืนคนดีสู่สังคม		300		300	
- ได้รับการจ้างงานอื่นๆ (ประสานโดยศูนย์ CARE)	261	633	37	931	
2.2 การแนะนำแหล่งงาน/ตำแหน่งงานว่าง	21,477	23,536	1,209	46,222	
2.3 ผู้ได้รับทุนประกอบอาชีพ (ทุนนายแพทย์ปราเสริฐฯ, ทุนกนิษฐิ.ทุน ป.ป.ส.ทุน พม. ฯลฯ)	438	2,152		2,590	
2.4 การให้การสงเคราะห์ด้านต่างๆ	12,681	15,127	9,300	37,108	
- ค่าพาหนะกลับภูมิลำเนา		6,937		6,937	
- ทุนการศึกษาบุตรผู้ต้องขัง	316			316	
- ที่พักอาศัยภายหลังทัณฑ์โทษ		109		109	
- ด้านการรักษาพยาบาล	609	188		797	
- การสงเคราะห์ด้านอื่นๆ	11,756	7,893	9,300	28,949	
เรียนจำ/ทันสถานรายงานสถิติผู้เข้าใช้บริการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 ข้อมูล ณ วันที่ 31 สิงหาคม 62					

92

2.6.3 กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (Department of Social Development and Welfare)

ก. บทบาท

1) การให้คำปรึกษา แนะนำ เกี่ยวกับการศึกษาวิจัย งานวิชาการด้านสังคมสงเคราะห์ การส่งเสริมสวัสดิการสังคม และการพัฒนาสังคมแก่หน่วยงานภายในองค์กร

2) การศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ด้านสังคมสงเคราะห์ การส่งเสริมสวัสดิการสังคม และการพัฒนาสังคม การรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์สถานการณ์ทางสังคม เพื่อการวางแผนและกำหนดนโยบายได้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน

3) การให้คำแนะนำปรึกษาในด้านการติดตามผล การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

4) การส่งเสริมให้บุคลากรมีคุณภาพชีวิตที่ดีในการทำงาน⁹²

ข. หน้าที่

1) การให้คำปรึกษา แนะนำในด้านการศึกษาวิจัย งานวิชาการและการจัดการความรู้แก่หน่วยงานในสังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

2) การส่งเสริมประสานงานและการจัดทำแผนงานวิจัยด้านสังคมสงเคราะห์ การส่งเสริมสวัสดิการสังคม และการพัฒนาสังคม เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานของหน่วยงาน

⁹² กรมราชทัณฑ์, เฝิงอ้าง.

⁹³ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, “บทบาท,” สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2563, จาก

3) การรวบรวมข้อมูลและการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ทางสังคมของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารในการกำหนดนโยบายและการวางแผนการบริหารงาน

4) การให้คำปรึกษา แนะนำ และเสนอแนะแนวทางที่เป็นประโยชน์แก่หน่วยงาน เพื่อให้บรรลุตามยุทธศาสตร์และเป้าหมายของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

5) การส่งเสริมให้บุคลากรมีคุณภาพชีวิตที่ดีในการทำงาน

6) ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย⁹⁴

ค. สำหรับการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการรับผิดชอบเรื่องดังต่อไปนี้⁹⁵

1) ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรม เตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้แก่ผู้ต้องขังที่จะพ้นโทษและครอบครัว ในด้านให้ความรู้ในการปรับตัวเข้ากับสังคม ให้โอกาสเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การรับบริการ

2) ให้การสนับสนุน การให้บริการด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการแก่ผู้พ้นโทษที่ได้รับการปล่อยตัวและครอบครัวทางระเบียบของทางราชการ

3) ให้การสนับสนุนเจ้าหน้าที่ในการติดตามเยี่ยมเยียนผู้พ้นโทษที่ได้รับการปล่อยตัว เช่น ในรายที่จำเป็นเร่งด่วนและจำเป็นที่ต้องได้รับการช่วยเหลือ

4) ให้การสนับสนุนกิจกรรมตามกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ เช่น กิจกรรมสมานฉันท์ระหว่างผู้พ้นโทษ ครอบครัว และชุมชน การจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้พ้นโทษตระหนักถึงความสูญเสียของผู้เสียหาย ของตนเอง และครอบครัวเป็นต้น

5) จัดทำโครงการติดตามประเมินผลการดำเนินงานร่วมกับกรมราชทัณฑ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมจัดหางาน และกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน

2.6.4 กรมจัดหางาน (Department of Employment)

ก. อำนาจหน้าที่

กรมการจัดหางาน มีภารกิจเกี่ยวกับการส่งเสริมการมีงานทำ คู่คุ้มครองคนหางาน ศึกษาวิเคราะห์สภาวะตลาดแรงงาน และแนวโน้มตลาดแรงงานเป็นศูนย์กลางข้อมูลตลาดแรงงาน

⁹⁴ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, *เพ็ญอ้อ*.

⁹⁵ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ สำนักบริการสวัสดิการสังคม, “ขอความร่วมมือดำเนินการตามแผนบูรณาการภาคสังคม 9 องค์กรช่วยเหลือผู้พ้นโทษและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ ประจำปีงบประมาณ 2557-2559,” พม 0302/ว.5651 วันที่ 19 มิถุนายน 2557, สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2563, จาก

รวมทั้งพัฒนาและส่งเสริมระบบการบริหารด้านการส่งเสริมการมีงานทำ เพื่อให้ประชากรมีงานทำที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ และความถนัด ไม่ถูกหลอกลวง ตลอดจนได้รับสิทธิประโยชน์ที่เหมาะสมและเป็นธรรม โดยมีอำนาจหน้าที่ดังนี้⁹⁶

- 1) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการจัดหางานและคุ้มครองคนหางานกฎหมายว่าด้วยการทำงานของคนต่างด้าวและกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง
- 2) วิเคราะห์สถานะตลาดแรงงานและแนวโน้มความต้องการแรงงานและเป็นศูนย์ทะเบียนข้อมูลแรงงาน
- 3) พัฒนาระบบ รูปแบบ มาตรการ และวิธีการด้านการจัดหางานจัดทำและประสานแผนการปฏิบัติงานของกรมให้สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านแรงงานของกระทรวงรวมทั้งกำหนดมาตรฐานอาชีพและอุตสาหกรรม
- 4) ให้คำปรึกษา ส่งเสริม และให้บริการแนะแนวอาชีพ ทดสอบความถนัดให้แก่ประชาชน
- 5) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมหรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย
 - ข. สำหรับการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย กรมจัดหางานรับผิดชอบเรื่องดังต่อไปนี้
 - 1) ให้การสนับสนุนเจ้าหน้าที่บรรยาย ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ และแนะแนวอาชีพแก่ผู้ต้องขังกลุ่มเป้าหมายในการประกอบอาชีพอิสระ ได้แก่ แหล่งเงินทุน การหาทำเล การคำนวณต้นทุน และการบริหารงานธุรกิจ
 - 2) ให้การสนับสนุนการรับลงทะเบียน และจัดหางานให้แก่ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวที่ประสงค์จะทำงาน
 - 3) จัดทำโครงการประเมินผลการดำเนินงานร่วมกับกรมราชทัณฑ์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน⁹⁷

2.6.5 กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน (Department of Skill Development)

ก. พันธกิจ

- 1) พัฒนาและยกระดับมาตรฐานฝีมือแรงงานให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล⁹⁸

⁹⁶ กรมจัดหางาน, “อำนาจหน้าที่,” สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2563, จาก <https://www.doe.go.th>

⁹⁷ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ สำนักบริการสวัสดิการสังคม, *อ้างแล้ว*.

⁹⁸ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน, “พันธกิจ,” สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2563, จาก <http://www.dsd.go.th>

2) พัฒนาระบบการพัฒนาฝีมือแรงงานรองรับนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง

3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนาฝีมือแรงงาน

4) พัฒนาระบบการบริหารจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพ

ข. สำหรับการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย คุมขังทางานรับผิดชอบเรื่องดังต่อไปนี้

1) ให้การสนับสนุนการพัฒนาฝีมือแรงงานให้กับผู้ต้องขังที่พ้นโทษและครอบครัวให้มีความรู้ในวิชาชีพเพื่อนำไปประกอบอาชีพตามความต้องการของตลาดแรงงาน

2) ร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานของโครงการความร่วมมือระหว่างกรมราชทัณฑ์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรมจัดหางาน⁹⁹

2.6.6 ความร่วมมือในการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจในกระบวนการยุติธรรม

ภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยเริ่มเห็นผลเป็นรูปธรรมมากขึ้น ด้วยการปรับโครงสร้างของศาลยุติธรรม การจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง องค์กรอิสระต่าง ๆ รวมถึงการปฏิรูประบบราชการทั้งระบบ โดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการทำงานมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการเรียนรู้และตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ทำให้การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมเป็นไปอย่างต่อเนื่องและรวดเร็วขึ้นเกินกว่าที่เป็นไปมาในอดีต¹⁰⁰

แต่อย่างไรก็ตาม ในความพยายามเช่นนั้นกลับพบว่าเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะในแต่ละเรื่องแบบแยกส่วน โดยการออกบทบัญญัติของกฎหมาย โดยมีได้มีการแก้ปัญหาในระดับโครงสร้างของกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ โดยเฉพาะในส่วนทัศนคติของบุคลากรที่อยู่ในกระทรวงยุติธรรมทางอาญา ทั้งนี้สาเหตุที่ไม่สามารถแก้ปัญหาของกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเป็นระบบ อาจด้วยความที่โครงสร้างระบบราชการของไทยนั้นได้ฝังรากลึกในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน การมองปัญหาจึงเป็นการมองถึงการให้ “อำนาจ” ขององค์กรเป็นสำคัญยิ่งกว่าเป้าหมายที่แท้จริงของกระบวนการยุติธรรม การขาดเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาของกระบวนการยุติธรรมในภาพรวมทำให้ไม่สามารถกำหนดนโยบายและปัญหาการนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ ขาดความร่วมมือกันระหว่างองค์กร ขาดระบบการบริหารจัดการที่ดี ขาดการ

⁹⁹ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ สำนักบริการสวัสดิการสังคม, *อ้างแล้ว*.

¹⁰⁰ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. “การตรวจสอบถ่วงดุลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา,” *บทบัญญัติ*, เล่ม 64 ตอน 3, น. 12-60 (กันยายน 2551).

เรียนรู้ร่วมกัน และกลไกการตรวจสอบถ่วงดุลการปฏิบัติงานระหว่างองค์กรยังไม่สามารถเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ¹⁰¹

กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีลักษณะและวัตถุประสงค์ที่ต่างจากกระบวนการยุติธรรมอื่นเนื่องจากมีการใช้อำนาจของเจ้าพนักงานของรัฐที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นอย่างมาก วัตถุประสงค์ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญามีด้วยกัน 2 ประการ คือ การหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ (Crime Prevention) และการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล หรือผู้ต้องหาในคดี (Due process) เพื่อมิให้สิทธิของบุคคลดังกล่าวถูกล่วงละเมิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย¹⁰²

ดังนั้น เมื่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญามีวัตถุประสงค์ 2 ประการ จึงมีปัญหาว่าจะมีวิธีการหรือมาตรการอย่างไรที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ 2 ประการ ดังกล่าวได้อย่างสมดุล กล่าวคือสามารถหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้และสามารถคุ้มครองสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลหรือผู้ถูกกล่าวหา โดยไม่มุ่งเน้นวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งมากเกินไป ในต่าง ๆ ประเทศจึงมีความพยายามที่จะกำหนดมาตรการวิธีการกลไกที่ทำให้องค์กรต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสามารถควบคุมดูแล ตรวจสอบ ถ่วงดุลซึ่งกันและกัน ทั้งภายในองค์กรเดียวกัน หรือภายนอกองค์กร เพื่อที่จำทำให้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งสองประการได้อย่างมีประสิทธิภาพ¹⁰³

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยนั้น จะเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนก่อนฟ้อง (Pre-trial State) กล่าวคือ จะเป็นกระบวนการก่อนที่คดีจะถูกนำเสนอต่อศาล อันได้แก่ กระบวนการพิจารณาในชั้นของตำรวจและพนักงานอัยการ จากนั้นจะเข้าสู่การพิจารณาของศาล (Trial State) ซึ่งขั้นนี้จะเริ่มตั้งแต่คดีเข้าสู่การพิจารณาของศาลจนถึงการพิพากษาคดี และขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการยุติธรรม คือ ขั้นตอนการบังคับโทษตามคำพิพากษา กฎหมายได้ให้อำนาจของหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม และแก้ไขปรับปรุงให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดีเข้าสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในแต่ละขั้นตอนเหล่านั้น ประกอบไปด้วยมาตรการและการดำเนินการต่าง ๆ ที่มีผลเป็นการถ่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนและบุคคลที่เกี่ยวข้อง¹⁰⁴

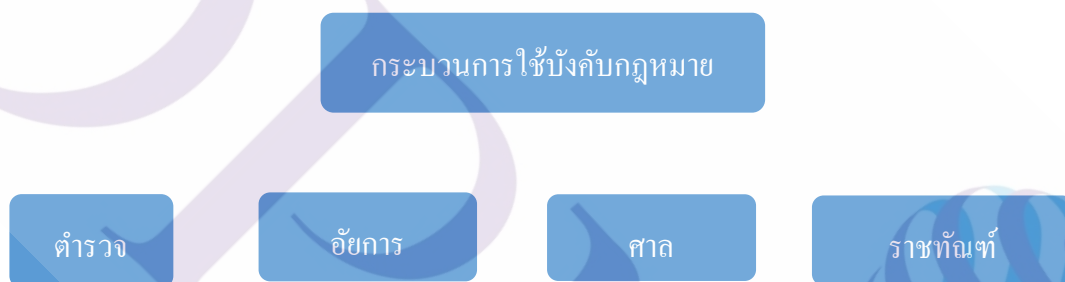
¹⁰¹ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, *เพ็ญอ้าง*, น.12-13.

¹⁰² *เพ็ญอ้าง*, น.13.

¹⁰³ *เพ็ญอ้าง*, น.13.

¹⁰⁴ *เพ็ญอ้าง*, น.13-14.

การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงต้องกระทำภายในกรอบของกฎหมายเท่านั้นเพื่อจุดประสงค์เป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริง การจะคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพียงวิธีการร่างกฎหมายให้อำนาจ และจำกัดขอบเขตการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ของการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างแท้จริง จึงต้องมีกลไกหรือมาตรการที่ควบคุมการใช้อำนาจหน้าที่ให้อยู่ในกรอบอำนาจตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ดังนั้น จึงควรกำหนดมาตรการวิธีการและหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่จะทำให้การใช้อำนาจขององค์กรของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้เกิดความโปร่งใส (Transparency) นำไปสู่การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ (Accountability) ประกอบกับการกำหนดมาตรการหรือกลไกต่าง ๆ ในการตรวจสอบและถ่วงดุล โดยองค์กรภายนอก หรือองค์กรภายในก็ได้ เมื่อนั้นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จะเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักนิติรัฐได้

แผนผังขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

2.6.6.1 การตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นบังคับโทษ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นบังคับโทษเป็นขั้นตอนที่สังคมจะกล่าวถึงน้อยที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องจากไม่อยู่ในความสนใจมากนัก แต่แท้จริงแล้วกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นบังคับโทษนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นกระบวนการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดก่อนที่ผู้นั้นจะกลับคืนสู่สังคม (Resocialisation) โดยในส่วนของที่เกี่ยวกับงานวิจัยมีดังนี้¹⁰⁵

¹⁰⁵ เฝิงอั้ง, น.53.

ก. การตรวจเรือนจำ

การตรวจเรือนจำมีวัตถุประสงค์เพื่อ ตรวจสอบการดำเนินงานของเรือนจำให้เป็นไปตามหลักการและเหตุผลทางทัณฑวิทยา รวมทั้งการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง การใช้แรงงาน หรือการฝึกอบรมผู้ต้องขังให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของกฎหมาย และจุดมุ่งหมายของการราชทัณฑ์

ข. กลไกการตรวจสอบมีอยู่ในกฎหมายไทย

การแต่งตั้งคณะกรรมการราชทัณฑ์ และอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการราชทัณฑ์ เป็นไปตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 8 และมาตรา 12

มาตรา 8 ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการราชทัณฑ์” ประกอบด้วย¹⁰⁶

(1) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นประธานกรรมการ

(2) ปลัดกระทรวงยุติธรรม เป็นรองประธานกรรมการ

(3) กรรมการโดยตำแหน่งจำนวนเก้าคน ได้แก่ ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงแรงงาน ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม อัยการสูงสุด และเลขาธิการคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

(4) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนเจ็ดคน ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์เป็นที่ประจักษ์ด้านนิติศาสตร์ ด้านศาสนา ศิลปะ หรือวัฒนธรรมด้านอาชญาวิทยา ด้านทัณฑวิทยา ด้านสิทธิมนุษยชน ด้านจิตวิทยา และด้านอื่นที่เป็นประโยชน์ต่อการราชทัณฑ์ ด้านละหนึ่งคน

ให้อธิบดีเป็นกรรมการและเลขานุการ และให้อธิบดีแต่งตั้งข้าราชการในกรมราชทัณฑ์ จำนวนไม่เกินสองคนเป็นผู้ช่วยเลขานุการ

มาตรา 12 คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้¹⁰⁷

(1) กำหนดนโยบายและทิศทางในการบริหารงานราชทัณฑ์เพื่อให้สอดคล้องกับภารกิจด้านการราชทัณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งพิจารณาให้ความเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานราชทัณฑ์ตามที่คณะรัฐมนตรีขอให้พิจารณา

(2) ให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาแก่รัฐมนตรีในการออกกฎกระทรวง ระเบียบ และประกาศตามพระราชบัญญัตินี้ รวมทั้งให้คำแนะนำแก่อธิบดีในการวางระเบียบกรมราชทัณฑ์

¹⁰⁶ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 8.

¹⁰⁷ เพิ่งอ้าง, มาตรา 12.

(3) ให้ความเห็นชอบกฎกระทรวง ระเบียบ หรือประกาศตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้

(4) กำหนดหรือเสนอแนะแนวทาง กลยุทธ์ และมาตรการในการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารงานราชการ หรือการดำเนินการตามแผนการบริหารงานราชการให้เป็นไปโดยมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผล รวมทั้งแนวทางในการพัฒนาพุดินิสัยผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นคนดี การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยผู้ต้องขัง และการดูแลช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังปล่อยเพื่อมิให้กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีกและเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรี หน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพุดินิสัยผู้ต้องขังและการดูแลช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังปล่อยเพื่อพิจารณา

(5) กำหนดมาตรฐานการดำเนินการด้านต่าง ๆ ของเรือนจำให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัตินี้

(6) ปฏิบัติการอื่นตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

ค. กลไกการตรวจสอบที่ควรเพิ่มเติม

1) ควรให้ศาลมีอำนาจเข้าตรวจเรือนจำ เพื่อตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าพนักงานต่อนักโทษและตรวจสอบการบังคับโทษให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

2) ควรกำหนดให้องค์กรอิสระตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ได้เข้าร่วมในการตรวจเรือนจำด้วยเช่นกัน เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน เป็นต้น¹⁰⁸

จะเห็นได้ว่าหน่วยงานของรัฐซึ่งได้แก่ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กรมจัดหางาน และกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน มีหน้าที่ในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย เช่น ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรม เตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้แก่ผู้ต้องขังที่จะพ้นโทษ ให้การสนับสนุน การให้บริการด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการแก่ผู้พ้นโทษที่ได้รับการปล่อยตัว จัดหางานให้แก่ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวที่ประสงค์จะทำงาน ให้การสนับสนุนการพัฒนาฝีมือแรงงานให้กับผู้ต้องขังที่พ้นโทษและครอบครัวให้มีความรู้ในวิชาชีพเพื่อนำไปประกอบอาชีพตามความต้องการของตลาดแรงงาน เป็นต้น ผู้วิจัยเห็นว่าหน่วยงานเหล่านี้ควรดำเนินการร่วมกับกรมราชทัณฑ์ในการช่วยเหลือตั้งแต่ผู้ต้องขังยังอยู่ในเรือนจำ และช่วยเหลือต่อเนื่องเมื่อผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ เพราะการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตัวให้มีงานทำที่มีประสิทธิภาพต้องเริ่มดำเนินการในการฝึกวิชาชีพให้ตั้งตั้งแต่ผู้ต้องขังอยู่ในเรือนจำ มิใช่มาเริ่มตั้งต้นช่วยเหลือผู้พ้นโทษเมื่อออกจากเรือนจำมาแล้ว

¹⁰⁸ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, *อ้างแล้ว*, น.55.

บทที่ 3

มาตรการทางกฎหมายในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลัง การปล่อยในต่างประเทศ

การช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มิงานทำการดำเนินการที่สืบเนื่องมาจากการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยโดยเฉพาะการฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขัง และเป็นมาตรการที่สำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษในชั้นบังคับโทษ กล่าวคือ การดำเนินการบังคับโทษมิวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ต้องขังกลับตัวเป็นคนดี และเมื่อออกจากเรือนจำแล้วสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยปราศจากการกระทำผิด ดังนั้น การที่ผู้พ้นโทษมิงานทำภายหลังการปล่อยจึงเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้พ้นโทษให้สอดคล้องกับการดำเนินการบังคับโทษสมัยใหม่ และผู้วิจัยได้ทำการศึกษากฎหมายของต่างประเทศเพื่อเป็นต้นแบบในการแก้ไข เพิ่มเติมพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ดังนี้

ในกรณีที่ผู้ต้องขังต้องโทษอยู่ในเรือนจำเป็นระยะเวลานาน สถานะทางครอบครัวย่อมเปลี่ยนแปลงไปหรือแตกแยก ทำให้ผู้ต้องขังที่เปลี่ยนสถานะมาเป็นผู้พ้นโทษถูกละทิ้งจากครอบครัว ไม่มีหลักแหล่งที่จะประกอบอาชีพสุจริตหาเลี้ยงชีพได้ ต้องเร่ร่อนอยู่ในที่ต่าง ๆ ในที่สุดจะตกเป็นเหยื่อการประกอบอาชญากรรม กลับเข้ามาต้องโทษอีกไม่จบสิ้น นับเป็นภัยต่อความสงบสุขในการปกครอง และการทำมาหาเลี้ยงชีพของประชาชนที่สุจริตเป็นอย่างยิ่ง ในต่างประเทศได้ตระหนักถึงการกระทำผิดซ้ำ จึงได้ดำเนินการช่วยเหลือผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวอย่างแข็งขัน ทั้งในด้านการดูแลสุขภาพและเอกชน ชี้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกับข้อเสนอแนะในเรื่องเกี่ยวข้องกับสหประชาชาติ ข้อ 61 บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า “การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังพึงเน้นให้เห็นว่า ไม่เป็นการกีดกันผู้ต้องขังออกนอกสังคม แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเรื่อยไป ดังนั้น องค์กรทางสังคมที่อาจเอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้ต้องขังได้ ควรดำเนินการเป็นขั้นตอนภายใต้หลักกฎหมาย และคำพิพากษาของศาลเพื่อรักษาไว้ซึ่งสิทธิส่วนได้เสียทางแพ่ง สิทธิความมั่นคงทางสังคม และ

ประโยชน์ทางสังคมอย่างอื่นของผู้ต้องขัง” วิธีการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ หรือที่เรียกว่า “ผู้พ้นโทษ” ที่ปฏิบัติกันอยู่ในต่างประเทศ มีวิธีการดังนี้¹

1) การช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้ทำงานเป็นลูกจ้างองค์กรเอกชน (Employment Agencies) ได้แก่ การรับนักโทษเด็ดขาดก่อนครบกำหนดโทษหรือพ้นโทษ ให้ทำงานในองค์กรเอกชนในรูปแบบการใช้แรงงานผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ (Private-Prison-System) หรือการใช้แรงงานผู้ต้องขังรับจ้างนอกเรือนจำ (Work Furlough) กรณีนี้ส่วนมากจะรับเฉพาะผู้ที่มีความประพฤติดี มีฝีมือในการทำงาน และต้องโทษสำหรับการกระทำผิดไม่ร้ายแรง

2) การให้ผู้พ้นโทษทำงานในหน่วยงานของรัฐ (State Employment Services) การรับผู้พ้นโทษเข้าทำงานลักษณะนี้มักถูกกีดกันโดยข้อห้ามของกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนกำหนดห้ามมิให้ผู้พ้นโทษประกอบอาชีพราชการ แต่ทางปฏิบัติมีการว่าจ้างผู้พ้นโทษที่มีความประพฤติดี และมีความรู้สาขาวิชาชีพต่าง ๆ เข้าทำงานเป็นผู้ช่วยเหลือการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขัง รวมถึงการจัดหางานให้แก่ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยโดยกรมแรงงานด้วย

3) การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษโดยองค์กรการกุศล หรือหน่วยงานอาสาสมัครทั่วไป (Charitable Organizations or Volunteers) โดยช่วยเหลือในด้านการปรับสภาพแวดล้อม รวมถึงการจัดหางานให้ทำด้วย

4) การช่วยเหลือผู้พ้นโทษที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก (Want Aids) ประกอบด้วย การจัดบริการบ้านกึ่งวิถี หรือสถานที่พักพิงชั่วคราวแก่ผู้พ้นโทษ (Half Way Houses) การสงเคราะห์ช่วยเหลือด้านการเงิน การจัดหายานพาหนะ และการให้เครื่องแต่งกายแก่ผู้พ้นโทษตามความจำเป็น

5) การติดต่อช่วยเหลือผู้พ้นโทษเป็นส่วนบุคคลหรือการช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย (Personal Contacts or Legal Aids) มีลักษณะมุ่งใช้ปัจจัยทางสังคมสงเคราะห์ที่เกี่ยวผู้พ้นโทษ เช่น การช่วยเหลือทางกฎหมาย การแนะนำการแก้ปัญหา และการปรับสภาพความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้พ้นโทษกับครอบครัว หรือให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการสงเคราะห์แก่ผู้พ้นโทษ จึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กับข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับสหประชาชาติ ข้อ 80 ซึ่งบัญญัติว่า “นับแต่วาระแรกที่ต้องคำพิพากษาให้จำคุกควรจะได้พิจารณาถึงอนาคตของผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ และต้องส่งเสริมช่วยเหลือผู้ต้องขังดำรงไว้

¹ ประเสริฐ เมฆมณี, “การสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังปล่อย,” ในรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดหลังปล่อย, จัดโดยกรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย คณะสังคมสงเคราะห์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 28-29 เมษายน 2536 ณ โรงแรมเอเชีย กรุงเทพมหานคร, 2536 : น.131-133.

ซึ่งสัมพันธ์ภาพส่วนบุคคล หรือกับสังคมภายนอกเรือนจำ ในอันที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ครอบครัวผู้ต้องขัง รวมทั้งการแก้ไขปรุงแต่งความประพฤติให้กลับคืนสู่สังคมปกติต่อไป²

3.1 ประเทศญี่ปุ่น

3.1.1 การบังคับโทษจำคุก

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ประวัติการพัฒนากฎหมายราชทัณฑ์ของประเทศญี่ปุ่นมีความเข้มแข็งและมีการนำแนวคิดในเรื่องนี้มาจากกฎหมายและระบบราชทัณฑ์ของยุโรปและอเมริกา เนื้อหาสาระต่างๆมีความใกล้เคียงกัน โดยแทบจะไม่พบความแตกต่างกัน การราชทัณฑ์ของญี่ปุ่นจะดำเนินการอยู่บนหลักการพื้นฐานของกฎหมายราชทัณฑ์ซึ่งเกิดขึ้นและนำมาใช้พร้อม ๆ กับกฎหมายอาญาของญี่ปุ่นที่ได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจากประมวลกฎหมายอาญาของประเทศเยอรมันนี ซึ่งรวมถึงประกาศและข้อบังคับต่าง ๆ ที่ออกเพิ่มเติมภายหลังจากกระทรวงยุติธรรม³ กฎหมายที่ใช้ในปัจจุบันมีพัฒนาการในการปรับปรุงแก้ไขมากกว่า 100 ปี โดยมีบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในทฤษฎีการลงโทษและมีการเรียนการสอนเรื่องนี้ต่อเนื่องกันมาโดยตลอด ทำให้มีการสร้างองค์ความรู้และทรัพยากรบุคคลในด้านนี้อย่างมีคุณภาพ ทำให้กฎหมายราชทัณฑ์ของญี่ปุ่นมีความทันสมัย⁴

นักทฤษฎีทนายที่มีชื่อว่า Akira Masaki เป็นผู้เริ่มการทฤษฎีทนายในประเทศญี่ปุ่น และให้ความสำคัญกับกฎหมายบังคับโทษจำคุกในราชทัณฑ์ จนกระทั่งมีการประกาศใช้เป็นกฎหมาย และมีการปรับปรุงต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบันเพื่อให้ทันสมัย มีกฎหมายเกี่ยวกับการฟื้นฟูการกระทำผิดอาญา การช่วยเหลือในการเข้าและการออกจากเรือนจำ มีสถาบันที่จัดไว้โดยเฉพาะสำหรับผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชน ผู้กระทำผิดที่เป็นผู้หญิง กฎหมายเรือนจำ (The Prison Law of 1908) อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของกระทรวงยุติธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารจัดการ การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมีความเจริญก้าวหน้ามากใน ค.ศ. 1972

² ประเสริฐ เมฆมณี, *เพิ่งอ้าง*.

³ Gunther Kaiser, *Prison System & Correctional Laws : Europe, The United State, and Japan. A Comparative Analysis*, (U.S.A. : Transnational Publishers, 1984), pp. 136-137. (อ้างถึงใน ธานี วรภัทร์, “การลดปริมาณผู้ต้องขังในเรือนจำศึกษามาตรการทางกฎหมายในชั้นบังคับโทษจำคุก”, 2555.)

⁴ ธานี วรภัทร์, *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก, พิมพ์ครั้งที่ 3* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2558), น. 161-181.

ในส่วนภารกิจและเป้าหมายของราชทัณฑ์⁵ ใน 10 กว่าปีที่ผ่านมา ประเทศญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการป้องกันยับยั้งการกระทำผิดในทางอาญา ส่วนการแก้แค้นทดแทนตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษยังคงมีอยู่ไม่เปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด และนับตั้งแต่มีการจัดระบบราชทัณฑ์ ในปี 1993 เป้าหมายและทิศทางของราชทัณฑ์มีการพัฒนาดีขึ้น และให้ความสำคัญกับการกลับคืนสู่สังคมของผู้กระทำผิดเป็นหลัก โดยมีส่วนที่เป็นสาระสำคัญอยู่สองส่วนร่วมกันคือ วัตถุประสงค์ของการลงโทษและเป้าหมายของการบังคับโทษทางอาญา

สำหรับปรัชญาของญี่ปุ่นในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง การบังคับโทษจำคุกจะทำโดยหน่วยงานทางอาญาของรัฐเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักโทษเด็ดขาดที่มีความประสงค์จะแยกผู้กระทำผิดออกจากสังคม เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของสังคม อันเป็นการชดเชยและตอบแทนผลจากการกระทำผิด นอกจากนั้นยังมีวัตถุประสงค์ที่ต้องปรับปรุงฟื้นฟูแก้ไขพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้สามารถกลับเข้าสู่สังคมปกติได้ มีจิตสำนึกที่จะไม่ไปกระทำความผิดซ้ำอีก โดยความร่วมมือกันของภาครัฐและภาคสังคม

ในการจัดแบ่งประเภทเรือนจำ จะแยกเพศชายและเพศหญิง⁶ ซึ่งตามกฎหมายแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ⁷

- 1) เรือนจำสำหรับนักโทษเด็ดขาดที่ศาลพิพากษาให้มีเงื่อนไขให้ต้องทำงาน
- 2) เรือนจำสำหรับนักโทษเด็ดขาดที่ศาลพิพากษาไม่มีเงื่อนไขให้ต้องทำงาน
- 3) สถานที่กักขัง สำหรับผู้ที่ต้องคำพิพากษาให้ลงโทษกักขัง
- 4) สถานที่กักกัน สำหรับผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ได้รับอนุญาตให้กักกันหรือกักตัวไว้ตามอำนาจการจับกุม และผู้ที่ศาลพิพากษาให้ลงโทษประหารชีวิต

ในการเอาตัวบุคคลเข้าเรือนจำและการใช้ชีวิตในเรือนจำ ต้องมีการตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องในการส่งบุคคลนั้นสู่เรือนจำและเมื่อมีการตรวจสอบและยืนยันเอกสารจากศาล ตลอดทั้งข้อกำหนดต่าง ๆ ที่ให้ดำเนินการ จึงจะนำบุคคลนั้นสู่เรือนจำ⁸ ผู้ต้องขังต้องผ่านการตรวจร่างกาย และไม่มีโรคติดต่อ ถ้ามีโรคติดต่อจะถูกนำส่งไปยังโรงพยาบาลเพื่อรักษาก่อน⁹ เรือนจำจะจัดการปฐมนิเทศผู้ต้องขังใหม่เพื่อแนะนำการใช้ชีวิตในเรือนจำ ระเบียบข้อบังคับและระบบของเรือนจำ

⁵ Gunther Kaiser, *supra note*, p.137.

⁶ Article 3. The Prison Law.

⁷ Article 1. The Prison Law.

⁸ Article 11. The Prison Law. (อ้างถึงใน ปาริมา คงสุจริต, “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองการทำงานของผู้ต้องขัง”, 2558, น.80)

⁹ Article 13, 14. The Prison Law.

ในการอยู่ร่วมกันในเรือนจำของผู้ต้องโทษนั้น ต้องพิจารณาลักษณะการกระทำผิดตลอดถึงบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคล ประวัติการกระทำผิด อายุของผู้ต้องขังที่อยู่ร่วมกัน เป็นสิ่งนำมาวิเคราะห์เพื่อจัดให้ผู้ต้องขังอยู่ในแดนต่าง ๆ ที่เหมาะสมในเรือนจำ¹⁰ ผู้ต้องขังทุกคนจะได้รับการดูแลในเรื่องสุขอนามัย การรักษาพยาบาล การปฏิบัติทางศาสนา¹¹ อีกทั้งในการควบคุมและการรักษาความปลอดภัย กฎหมายได้กำหนดวิธีการยับยั้งและการระวังป้องกันผู้ต้องขังหลบหนี ซึ่งต้องเป็นไปตามวิธีการที่กฎหมายกำหนดให้เท่านั้น¹²

3.1.2 การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในเรือนจำ

การทำงานเป็นกิจกรรมหลักในระบบบังคับโทษของประเทศญี่ปุ่น¹³ ดังนั้น การให้ผู้ต้องขังทำงานถือเป็นมาตรการที่สำคัญในการปฏิบัติเพื่อเป็นการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง โดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ

- 1) เพื่อให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี
- 2) เพื่อให้ผู้ต้องขังมีความตั้งใจที่จะทำงาน
- 3) เพื่อปลูกฝังความมีระเบียบวินัยและจิตสำนึกเกี่ยวกับกฎระเบียบและความรับผิดชอบในการที่จะให้ความร่วมมือกับผู้อื่น
- 4) เพื่อให้มีความรู้และทักษะความชำนาญในอาชีพ
- 5) เพื่อเป็นการส่งเสริมให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้ภายหลังจากพ้นโทษแล้ว

ในส่วนของอุตสาหกรรมเรือนจำ การฝึกวิชาชีพ และการทำงาน¹⁴ มีจุดเด่นที่สำคัญของราชทัณฑ์ญี่ปุ่น คือ การจัดอุตสาหกรรมในเรือนจำ การอบรมและฝึกอาชีพให้กับผู้ต้องขังวัยหนุ่ม ซึ่งกฎหมายจะบัญญัติเป็นแนวทางไว้ โดยแสดงในคำพิพากษาของศาลว่าต้องทำงานด้วยหรือไม่ ซึ่งมักเป็นผู้ต้องขังส่วนใหญ่ การทำงานหนักจะช่วยให้ผู้ต้องขังมีจิตใจที่รักษาระเบียบ ได้รับความรู้และประสบการณ์ ซึ่งผู้ต้องขังจะได้รับประกาศนียบัตร (Certificate) หรือใบอนุญาตประกอบอาชีพต่อไปด้วย ผู้ต้องขังทำงานสัปดาห์ละ 5 วัน วันละ 8 ชั่วโมง หรือ 40 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ มีวันหยุด 2 วัน ถ้าไรที่ได้จากการทำงานเป็นของรัฐ ผู้ต้องขังจะได้รับเป็นเงินรางวัลตอบแทน ไม่มีค่าจ้าง

¹⁰ Article 16. The Prison Law. (อ้างถึงใน ปาริมา คงสุจริต, “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองการทำงานของผู้ต้องขัง”, 2558, น.81)

¹¹ Article 18. The Prison Law.

¹² Article 20. The Prison Law.

¹³ Gunther Kaiser, *supra note*, p.141.

¹⁴ Article 24-28. The Prison Law.

สำหรับอุตสาหกรรมในเรือนจำแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ การผลิต (Production) การฝึกวิชาชีพ (Vocational Training) และงานบำรุงรักษา (Maintenance Work) การผลิตและการฝึกวิชาชีพมี 2 รูปแบบ คือ รัฐเป็นผู้จัดหาวัตถุดิบและสิ่งจำเป็นต่าง ๆ ทั้งหมดหรือบางส่วน และจัดการเรื่องการตลาดให้ ส่วนอีกรูปแบบ คือ รัฐให้เอกชนเข้าจัดทำสัญญา เป็นผู้จัดหาวัตถุดิบและสิ่งจำเป็นในการผลิต การจ่ายค่าแรงงานต้องจ่ายให้รัฐ

โดยการจ้ระบบอุตสาหกรรมในเรือนจำ หรือการจ้ระบบโรงงานอุตสาหกรรม (Prison Industry) เป็นการเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในเรือนจำ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการฝึกวิชาชีพให้ผู้ต้องขัง นอกจากนั้นยังมีส่วนช่วยในด้านการรับตัวผู้ต้องขังที่มีความชำนาญเข้าทำงานต่อไปในโรงงานอุตสาหกรรมภายหลังที่พ้นโทษ การราชทัณฑ์ของญี่ปุ่นได้รับการร่วมมืออย่างดีจากเอกชน เพราะเห็นว่าทำให้รัฐประหยัดค่าใช้จ่ายในการฝึกช่างฝีมือ และกรมราชทัณฑ์ไม่ต้องกังวลกับการขาดตลาดจำหน่ายสินค้าที่ผลิตขึ้นมาได้

สำหรับผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากการอุตสาหกรรมในเรือนจำ จะมีองค์กรที่มีชื่อเรียกว่า Japan Correctional Association (JCA) เพื่อทำหน้าที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากฝีมือของผู้ต้องขัง โดยมีตราสินค้าว่า “CAPIC”¹⁵

ก. ซึ่งอุตสาหกรรมเรือนจำ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ¹⁶

1) การผลิต (Production) ผลิตภัณฑ์พื้นฐานที่อยู่ในการใช้แรงงานประเภทนี้ ได้แก่ สินค้าฝีมือประเภทงานไม้ เฟอร์นิเจอร์ สิ่งพิมพ์ และผ้าที่ใช้ตัดเสื้อ ซึ่งโดยส่วนมากแล้วหน่วยงานของเรือนจำจะผลิตสินค้าหรือส่วนของสินค้า หลังจากได้รับการตั้งชื่อจากบริษัทเอกชน โดยหลักแล้วสัญญาจ้างแรงงานจะเกิดขึ้นระหว่างรัฐและเอกชน ดังนั้น จึงไม่ค่อยเกิดกรณีที่ผู้ต้องขังทำสัญญากับเอกชน ผู้ต้องขังจึงไม่ได้รับการจ่ายค่าจ้างโดยตรง ค่าจ้างที่บริษัทจ่ายจะถือเป็นรายได้ของแผ่นดิน (National Treasury)¹⁷

ในการพิจารณาจำนวนค่าจ้างแรงงาน เรือนจำต้องพิจารณาถึงประเภทของงาน จำนวน ชั่วโมง และระดับของทักษะ ซึ่งจะพยายามให้ยุติธรรมที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นอกจากนี้การทำงานของผู้ต้องขังในเรือนจำ มักดำเนินการ โดยความรับผิดชอบของรัฐและอยู่ในการดูแลของเจ้าพนักงานเรือนจำ ซึ่งบริษัทเอกชนจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว

2) การฝึกวิชาชีพ (Vocational Training) เนื่องจากวัตถุประสงค์หนึ่งของการให้ผู้ต้องขังทำงานในเรือนจำ คือ การจัดให้ผู้ต้องขังได้รับทักษะและความรู้ทางด้านอาชีพ ดังนั้น การ

¹⁵ ธานี วรภัทร์, อ้างแล้ว, น.169.

¹⁶ เพิ่งอ้าง

¹⁷ Article 27. The Prison Law.

ฝึกวิชาชีพจึงเป็นส่วนหนึ่งของแรงงานผู้ต้องขัง วิชาชีพที่จะให้ผู้ต้องขังฝึกหรืออาชีพที่มอบหมายให้ผู้ต้องขังทำนั้น ต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น ระยะเวลาของโทษจำคุก สุขภาพอนามัย ความสามารถงานในอดีต แผนการอาชีพงานในอนาคต เป็นต้น และสำหรับผู้ต้องขังที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ต้องดำเนินการฝึกอบรมทางศีลธรรมเป็นลำดับแรก¹⁸ ซึ่งต่อมาได้มีประกาศของรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรมเกี่ยวกับนโยบายเบื้องต้นในการบังคับใช้พระราชบัญญัติเรือนจำ โดยประกาศว่าจะต้องมีการประกอบกันระหว่างการฝึกอาชีพที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องขัง และเป็นแนวทางในอนาคตต่อผู้ต้องขัง อีกทั้งปลูกฝังความสามารถในการควบคุมดูแลตนเอง นอกจากนี้ยังมีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการฝึกอาชีพของผู้ต้องขัง คือ The Vocational Training Rules for the Prisoners ซึ่งออกโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ใน ค.ศ.1950 ได้ให้คำนิยามของการฝึกอาชีพว่า เป็นส่วนหนึ่งของการใช้แรงงานผู้ต้องขังและดำเนินการโดยผ่านระบบการฝึกอบรม

การฝึกวิชาชีพสำหรับผู้ต้องขังจะดำเนินการโดยเจ้าพนักงานเรือนจำ ซึ่งจะต้องได้รับการอนุมัติจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมก่อน โดยเจ้าพนักงานเรือนจำต้องยื่นเอกสารรายละเอียดของโครงการ ซึ่งจะต้องกำหนดลักษณะการฝึกอบรม จำนวนผู้เข้าร่วมฝึกอบรม และส่วนอื่น ๆ ที่สำคัญ ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมจะคัดเลือกจากผู้ต้องขัง ซึ่งมีคุณสมบัติ ดังนี้ คือ

- 1) มีระยะเวลาการรับโทษที่เพียงพอตามที่กำหนดไว้เพื่อที่จะเข้าร่วม โครงการ
- 2) ต้องจบการศึกษาอย่างน้อยระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือการศึกษาที่เทียบเท่าในระดับเดียวกัน
- 3) ต้องมีความประพฤติที่ดีในขณะที่รับโทษ และเป็นผู้ที่ได้รับการตัดสินว่าเป็นผู้ที่มีความตั้งใจอย่างสูงในการฝึกอบรม
- 4) ต้องเป็นที่ยอมรับว่ามีคุณสมบัติที่จำเป็นในการเข้าร่วมโครงการ โดยต้องมีการทดสอบความรู้ทางอาชีพ
- 5) ต้องมีความตั้งใจที่จะนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมไปประกอบอาชีพภายหลังจากการพ้นโทษ
 - ข. การฝึกอาชีพ Vocational Training จะดำเนินการภายในเรือนจำ 3 รูปแบบ ได้แก่
 - 1) การฝึกพื้นฐานทางวิชาชีพอย่างเคร่งครัด โดยศูนย์ฝึกวิชาชีพทั่วไป (General Vocational Training Center) ทำการฝึกพื้นฐานวิชาชีพอย่างเคร่งครัดให้กับนักโทษที่เข้าเรือนจำใหม่

¹⁸ Article 24. The Prison Law.

2) การฝึกอบรมวิชาชีพเฉพาะด้าน โดยสถาบันฝึกวิชาชีพ (Concentrated Vocational Training Institute) โดยคัดเลือกผู้ต้องขังของแต่ละเรือนจำในส่วนภูมิภาคเข้ามาฝึกวิชาชีพเฉพาะด้าน

3) การฝึกอบรมตามงบประมาณของรัฐ จะมีการกระทำเป็นครั้งคราวตามนโยบายและงบประมาณโดยการคัดเลือกผู้ต้องขังเข้ารับการอบรม¹⁹

3) งานบำรุงรักษา (Maintenance work) จะมีผู้ต้องขังเฉพาะบางคนที่เกี่ยวข้องกับการทำงานบางประเภท เช่น งานทำอาหาร ล้างจาน ทำความสะอาด นอกจากนี้ ยังมีงานประเภทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการของเรือนจำ เช่น งานก่อสร้าง ซ่อมแซมสถาบันต่าง ๆ ซึ่งงานเหล่านี้ทำให้ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการลดลงและเป็นการลดค่าใช้จ่ายของรัฐ

สำหรับการทำงานภายนอกเรือนจำ (Prison Camps Outside) โรงงานบางแห่งจะเปิดภายนอกเรือนจำทั้งที่รัฐเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการ โดยผู้ต้องขังจะทำงานและพักอาศัยอยู่ในนั้น ส่วนอีกรูปแบบหนึ่ง คือ ให้ภาคเอกชนเป็นผู้ดำเนินการสำหรับในรูปแบบนี้ผู้ต้องขังต้องเดินทางจากเรือนจำไปยังโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งอยู่ภายนอกเรือนจำแบบเข้าไปเย็นกลับทุก ๆ วัน หรืออาจจะให้ผู้ต้องขังพักอาศัยอยู่ในหอพัก ซึ่งติดต่อกับกับ โรงงานอุตสาหกรรมนั้นก็ได้ สำหรับการออกไปทำงานภายนอกเรือนจำของผู้ต้องขังนั้น จะต้องได้รับความช่วยเหลือ ความเข้าใจจากชุมชนที่ดีเพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับการยอมรับจากชุมชน และสามารถเข้าสู่สังคมได้อีกครั้ง

ก. ในส่วนที่เกี่ยวกับหน้าที่ในการทำงาน มีหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

ชั่วโมงการทำงานของผู้ต้องขัง จะกำหนดโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม แต่ผู้บัญชาการเรือนจำสามารถขยายหรือย่นเวลาทำงานของผู้ต้องขังได้ตามลักษณะสภาพของท้องถิ่น โครงสร้างของเรือนจำหรือตามประเภทของแรงงาน และในกรณีที่ผู้ต้องขังร้องขอให้ลดชั่วโมงการทำงาน ก็ให้ลดลงได้จำนวน 2 ชั่วโมงหรือน้อยกว่านั้น สำหรับจำนวนชั่วโมงที่จำเป็นในการศึกษาอบรมศีลธรรม และการออกกำลังกายอาจคำนวณเป็นชั่วโมงการทำงานได้²⁰

ผู้ต้องขังจะต้องทำงานต่อไปในระหว่างชั่วโมงทำงาน แม้ว่าทำงานในส่วนที่ได้รับของวันนั้นเสร็จแล้วก็ตาม²¹

ผู้ต้องขังที่ทำงานตามที่ตนได้ร้องขอ จะไม่อาจหยุดทำงาน ละทิ้งการทำงาน หรือเปลี่ยนประเภทของงานโดยไม่มีเหตุอันสมควร²²

¹⁹ ธานี วรภัทร์, *อ้างแล้ว*, น.170.

²⁰ Article 58. The Prison Law Enforcement Regulations. (อ้างถึงใน ปาริมา คงสุจริต, “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองการทำงานของผู้ต้องขัง”, 2558, น.89)

²¹ Article 63. The Prison Law Enforcement Regulations.

ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาไม่อาจได้รับอนุญาตให้ทำงานนอกเรือนจำได้²³

ผู้บัญชาการเรือนจำสามารถสั่งให้เจ้าพนักงานเรือนจำทำการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานของผู้ต้องขังแต่ละคนได้วันละหนึ่งครั้ง²⁴

ปริมาณงานที่ผู้ต้องขังทำเสร็จในแต่ละเดือน จะถูกนำมาสะสมไว้ตอนสิ้นเดือน และจะมาพิจารณาอีกครั้งว่า จำนวนงานที่จัดสรรให้ทำสำเร็จเสร็จสมบูรณ์หรือไม่ โดยเปรียบเทียบกับจำนวนงานเฉลี่ยในแต่ละวัน กับจำนวนงานที่จัดสรรให้ในหนึ่งวัน ทั้งนี้ ชั่วโมงการทำงานและจำนวนเงินที่ได้จากการใช้แรงงานจะถูกจัดสรรทุกๆเดือน²⁵

แนวคิดในการแก้ไขฟื้นฟูเพื่อกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขัง จะบรรลุวัตถุประสงค์ได้ต้องอาศัยความมีระเบียบวินัยในหน้าที่ที่เคร่งครัดและการปกครองภายในเรือนจำ การอบรมเรื่องระเบียบวินัย พยายามที่จะสร้างทัศนคติให้ผู้ต้องขัง แนะนำและกระทำให้ผู้ต้องขังได้ปรับตัว เข้าใจ และยึดถือปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ เพราะเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยของชีวิตในเรือนจำ

ในส่วนบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมของเรือนจำ งานบังคับโทษจำคุกจะได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างมากซึ่งมีพัฒนาการและวิวัฒนาการที่ยาวนานและต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟูปรับพฤติกรรมนิสัยหรือการคุมประพฤติ ในระหว่างที่ผู้ต้องขังได้รับโทษและภายหลังปล่อยตัวแล้ว จากการปรับพฤติกรรมนิสัยที่ได้ผลและมีประสิทธิภาพทั้งยังเป็นการตรวจสอบการทำงานของเรือนจำไป โดยระบบของตัวมันเองด้วย หน่วยงานของรัฐญี่ปุ่นตระหนักถึงข้อดีของการมีส่วนร่วมของชุมชนอันเป็นภาคประชาสังคม ในปี ค.ศ. 1992 สำนักงานคุมประพฤติมีนโยบายชื่อว่า Community Participation Program ระบบการปรับพฤติกรรมนิสัยของผู้กระทำผิดจะมีลักษณะเป็นกระบวนการยุติธรรมแบบประชาชนมีส่วนร่วม (Participatory Justice) โดยมีลักษณะ 4 ประการ²⁶ คือ

- 1) มีประเภทของกิจกรรมหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตามทีแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มสนใจอาสาสมัครเข้ามาช่วยเหลือและมีความถนัด
- 2) การสร้างระบบการติดต่อประสานงานในการอำนวยความสะดวก เพื่อให้เกิดความร่วมมือที่ดีระหว่างองค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ กับเรือนจำ

²² Article 64. The Prison Law Enforcement Regulations.

²³ Article 66. The Prison Law Enforcement Regulations.

²⁴ Article 67. The Prison Law Enforcement Regulations.

²⁵ Article 68. The Prison Law Enforcement Regulations.

²⁶ Gillin John Lewis, "Japan s Prison System," *Social Forces* 177, 177-183 (December 1928).

3) ให้ภาคประชาสังคมคิดริเริ่มสร้างสรรค์เองโดยภาครัฐจะเป็นฝ่ายให้การสนับสนุนช่วยเหลือตลอดทั้งการพัฒนา

4) มุ่งเน้นนโยบายระดับรากหญ้า และต้องสามารถควบคุมอาชญากรรมไม่ให้มีอิทธิพลเหนือชุมชน

นอกจากนี้ ประเทศญี่ปุ่นยังมีอาสาสมัครในกิจการราชทัณฑ์ ซึ่งมีบทบาทค่อนข้างมาก ทั้งในการคุมประพฤติและกิจการราชทัณฑ์ โดยจะเข้ามามีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในการให้การศึกษาด้านวิชาการ และศาสนาแก่ผู้ถูกคุมขัง รวมทั้งแก้ปัญหาส่วนตัว ปัญหาทางบ้าน การเตรียมตัววางแผนชีวิตภายหลังการถูกปล่อยตัว นอกจากนี้ยังมีระบบอาสาสมัครเป็นเพื่อนคนคุก (Volunteer Prison Visitor System) ซึ่งอาสาสมัครจะเข้าเยี่ยมผู้ต้องขัง ให้ความช่วยเหลือด้านกำลังใจ ให้คำแนะนำ ให้ความบันเทิง รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมกับผู้ถูกคุมขัง²⁷

3.1.3 พระราชบัญญัติว่าด้วยการกลับคืนสู่สภาพเดิมของผู้กระทำความผิด

หมวด 5 การดูแลผู้พ้นโทษอย่างรีบด่วนภายหลังการปล่อยตัว

ส่วนที่ 1 การดูแลผู้พ้นโทษอย่างรีบด่วนภายหลังการปล่อยตัว

มาตรา 85

(1) รูปแบบการดูแลผู้พ้นโทษอย่างรีบด่วนภายหลังการปล่อยตัว หมายถึง การช่วยเหลือบุคคลให้กลับมาเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย มีการพัฒนาและการกลับคืนสู่สภาพเดิมอย่างรวดเร็ว เมื่อมีการพิจารณาว่าบุคคลดังกล่าวหลังจากที่พวกเขาจะถูกปล่อยออกจากกระบวนการลงโทษที่ถูกควบคุมทางด้านร่างกายหรือมาตรการป้องกัน จะไม่สามารถได้รับการช่วยเหลือจากญาติ หรือการดูแลด้านสุขภาพ ที่อยู่อาศัย การจ้างงาน หรือมาตรการป้องกันต่าง ๆ จากองค์กรสาธารณสุขและสวัสดิการประชาชน หรือองค์กรอื่น ๆ ผู้พ้นโทษไม่สามารถพัฒนาและกลับคืนสู่สังคมเพียงการช่วยเหลือและป้องกันเท่านั้น มีการให้ยืมเงิน อุปกรณ์ต่าง ๆ มีการจัดหาที่อยู่อาศัย ช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้กลับมาอยู่อาศัยในสถานที่อยู่อาศัย ได้รับการดูแลด้านสุขภาพหรือการบำบัดรักษาด้านสุขภาพ ได้รับการจ้างงาน การศึกษา การฝึกหัดอาชีพ ให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพ และสอนทักษะชีวิตที่จำเป็นเพื่อให้ผู้พ้นโทษสามารถปรับตัวได้ ช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้ปรับตัวกับเข้าถึงแหล่งช่วยเหลือและประสานงานต่างๆ²⁸

(i) บุคคลใดที่ถูกลงโทษตามคำพิพากษาให้จำคุก หรือปราศจากงาน หรือถูกกักขัง

(ii) บุคคลที่ได้รับการอภัยโทษตามคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก หรือปราศจากงาน หรือถูกกักขัง

²⁷ Gillin John Lewis, *ibid.*

²⁸ Section 85. Offenders Rehabilitation Act (Act No. 88 of June 15, 2007)

(iii) บุคคลที่ได้รับรองการลงโทษตามคำพิพากษาให้จำคุก หรือปราศจากงานได้รับการช่วยเหลือ แต่คำพิพากษายังไม่ถึงที่สุด (iv) นอกจากบุคคลที่ระบุไว้ก่อนหน้า บุคคลที่ได้รับรองการลงโทษตามคำพิพากษาให้จำคุก หรือปราศจากงานได้รับการช่วยเหลือซึ่งเป็นบุคคลที่ไม่เคยถูกใช้มาตรการคุมประพฤติ

(v) บุคคลใดที่ได้รับการจัดการที่ไม่ใช่หน่วยงานของการฟ้องร้อง เพราะการฟ้องร้องไม่จำเป็น

(vi) บุคคลใดที่ถูกพิพากษาให้ลงโทษปรับ หรือถูกปรับเพียงเล็กน้อย

(vii) บุคคลที่พ้นโทษหรือถูกปล่อยตัวชั่วคราวจากสถานสงเคราะห์

(viii) บุคคลที่พ้นโทษหรือถูกปล่อยตัวด้วยการคุมประพฤติจาก โรงเรียนฝึกอบรมเยาวชน รวมถึงบุคคลที่อยู่ภายใต้มาตรการคุมประพฤติ

(2) การดูแลผู้พ้นโทษอย่างรีบด่วนภายหลังการปล่อยตัวจะดำเนินการภายใต้ความรับผิดชอบของรัฐบาลในขอบเขตที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาและการกลับคืนสู่สภาพเดิมของบุคคล

(3) การดูแลผู้พ้นโทษอย่างรีบด่วนภายหลังการปล่อยตัวจะต้องดำเนินการโดยผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติ หรือคณะกรรมการใด ๆ ที่ถูกจัดตั้งขึ้นในการช่วยเหลือผู้กระทำผิดให้กลับคืนสู่สภาพเดิม หรือบุคคลอื่นที่เหมาะสมตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการกลับคืนสู่ฐานะเดิมของผู้กระทำผิด

(4) การดูแลผู้พ้นโทษอย่างรีบด่วนภายหลังการปล่อยตัวต้องดำเนินการภายในเวลาไม่เกินหกเดือนหลังจากถูกปล่อยตัวจากมาตรการในการลงโทษ หรือมาตรการป้องกัน และเฉพาะในกรณีที่มีการให้บริการดังกล่าวไม่ขัดต่อเจตนาของบุคคล อย่างไรก็ตามหากมีความจำเป็นเป็นพิเศษในการปกป้อง การปรับปรุง และการฟื้นฟูสมรรถภาพของบุคคล การช่วยเหลืออาจเพิ่มระยะเวลาขึ้นแต่ไม่เกินหกเดือน

(5) เมื่อการดูแลผู้พ้นโทษอย่างรีบด่วนภายหลังการปล่อยตัวเสร็จสิ้นสมบูรณ์ สื่อกลางที่จะทำให้แน่ใจว่าบุคคลได้รับการป้องกันที่จำเป็นจากองค์กรสุขภาพและสาธารณสุข และความพยายามที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของการดำเนินการอย่างเร่งด่วนในการดูแลผู้กระทำผิดที่ได้รับการปล่อยตัว และระยะเวลาอันสั้นในการประหยัดค่าใช้จ่าย

(6) ถ้าเห็นว่าสื่อกลางสำหรับการจ้างงานเป็นเรื่องจำเป็นในการเชื่อมต่อในการดูแลผู้กระทำผิดที่ได้รับการปล่อยตัว สำนักงานรักษาความปลอดภัยการจ้างงานสาธารณะจะต้องพยายามเมื่อได้รับความร่วมมือจากบุคคลที่มีส่วนร่วม เพื่อจัดให้มีการจ้างงานที่เหมาะสมกับความสามารถของบุคคลตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการจ้างงานรักษาความปลอดภัย

มาตรา 86²⁹

(1) การดูแลผู้พ้นโทษอย่างรีบด่วนภายหลังการปล่อยตัวจะดำเนินการเฉพาะเมื่อผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติเห็นว่าเป็นการจำเป็นอันเป็นพื้นฐานของคำร้องที่ถูกเสนอโดยบุคคลตามที่ระบุไว้ใน (1) ของบทบัญญัติก่อนหน้านี้

(2) เมื่อพนักงานอัยการซึ่งเป็นผู้ควบคุมสถาบันการลงโทษ หรือผู้อำนวยการ โรงเรียนฝึกอบรมเด็กและเยาวชนพบว่ามีความจำเป็นเมื่อบุคคลที่ถูกปล่อยตัวตาม (1) ของบทบัญญัติก่อนหน้านี้ จะได้รับการแนะนำให้เข้าสู่ระบบและกระบวนการยื่นคำร้องในการดูแลผู้กระทำผิดที่ได้รับการปล่อยตัว

(3) เมื่อผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติตัดสินใจว่ามีความจำเป็นหรือไม่อย่างไรที่จะดำเนินการดูแลผู้พ้นโทษอย่างรีบด่วนภายหลังการปล่อยตัว จะมีการรับฟังความคิดเห็นของพนักงานอัยการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกำหนดโทษของบุคคล ซึ่งคำร้องได้ถูกเสนอ หรือรับฟังความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ หรือผู้อำนวยการ โรงเรียนฝึกหัดเด็กและเยาวชน แต่อย่างไรก็ตามวิธีการนี้จะไม่นำไปใช้กับบุคคลตาม (i) ของ (1) ในบทบัญญัติก่อนหน้านี้ การสิ้นสุดของระยะเวลาคุมประพฤติ หรือบุคคลใดที่ถูกปล่อยชั่วคราวจากสถานสงเคราะห์

มาตรา 87³⁰

(1) รัฐบาลต้องจ่ายค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นโดยคณะกรรมการตามบทบัญญัติ (3) ในมาตรา 85 ให้เป็นไปตามมาตรฐานที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้กำหนด

(2) คณะกรรมการที่กำหนดไว้ในวรรคก่อนจะต้องดำเนินการภายในขอบเขตซึ่งเป็นจำนวนที่ถูกจ่ายโดยรัฐบาลตามข้อกำหนดโดยไม่เกินจำนวนเงินงบประมาณ

3.1.4 แนวคิดในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว

ในญี่ปุ่น³¹ กระบวนการยุติธรรมทางอาญา พยายามที่จะใช้วิธีการเบี่ยงเบนผู้กระทำ ความผิดโดยไม่ใช้โทษจำคุก เช่น การปรับ การรอลงอาญา ซึ่งขึ้นอยู่กับความร้ายแรงของการกระทำ ความผิด ใช้วิธีการแก้ไขและปรับพฤติกรรมโดยไม่ต้องให้มีการรับโทษจำคุก (non-custodian measures) โดยอาศัยความร่วมมือจากภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วม

การสร้างเสริมเข้มแข็งในการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังในประเทศญี่ปุ่น เป็นปรัชญาในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว กล่าวคือ การจัดตั้งบ้านพักช่วยเหลือฟื้นฟูผู้กระทำผิด หรือบ้านกึ่งวิถี Half-Way-House) ขึ้น 105 แห่งทั่วประเทศ โดยเป็นการดำเนินการของภาคเอกชน

²⁹ Section 86. Offenders Rehabilitation Act

³⁰ Section 87. Offenders Rehabilitation Act.

³¹ United Nation. (1982). Criminal Justice in Asia.

และองค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งบริการหลักที่จัดตั้ง คือ การจัดสถานที่พัก การให้คำปรึกษา การจัดหางาน เป็นต้น แต่สำหรับบ้านกึ่งวิชีบางแห่งจะมีการจัดตั้งโรงงานขึ้นภายในเพื่อเป็นการสร้างงานให้แก่ผู้พ้นโทษ ในขณะที่บางแห่งจะเป็นการจัดบริการในการบำบัดทางจิตใจแก่ผู้พ้นโทษที่มีความเจ็บป่วยหรือบริการแก่ผู้พ้นโทษที่สูงอายุ นอกจากนั้นยังมีการจัดตั้งองค์กรอาสาสมัครในหลายองค์กรเพื่อทำหน้าที่ดูแลผู้พ้นโทษร่วมด้วย การเตรียมความพร้อมในญี่ปุ่นจะเป็นไปในลักษณะในการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้พ้นโทษในบ้านกึ่งวิชีมากกว่าการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ ทัณฑสถานหรือศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย แต่ถึงอย่างไรรูปแบบการดำเนินงานการเตรียมความพร้อมต่างก็เป็นไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังให้การส่งเสริมแนวคิดในด้านการให้การศึกษาทางไกล โดยมีผู้สอนที่เป็นเจ้าหน้าที่เรือนจำและอาสาสมัครจากภายนอก รวมทั้งการทำงานเพื่อฝึกอาชีพโดยจะได้รับใบประกาศนียบัตรหรือใบอนุญาตประกอบวิชาชีพเมื่อสำเร็จหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีองค์กรให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังที่เรียกว่า “Japan Correctional Association” หรือ JCA เพื่อทำหน้าที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือและส่งเสริมผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากฝีมือผู้ต้องขัง

ในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น ได้บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องขังไว้ในเรื่องเดียวกันกับสิทธิมนุษยชนในมาตรา 11 เรื่องสิทธิมนุษยชน ที่ว่า “ห้ามมิให้จำกัดการใช้สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของประชาชน” และสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานเหล่านี้ได้รับความคุ้มครองสำหรับประชาชนไว้ โดยรัฐธรรมนูญ ให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนในรุ่นปัจจุบันและในอนาคตในฐานะที่เป็นสิทธิที่เพิกถอนไม่ได้และล่วงละเมิดมิได้

การสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยในต่างประเทศ

การสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อย เป็นแนวทางที่ใช้ปัจจัยทางชุมชน หรือทรัพยากรทางสังคมให้ความช่วยเหลือแก่ผู้พ้นโทษ ซึ่งในประเทศไทยยังมีการดำเนินการอยู่ในวงจำกัด และยังไม่เป็นที่แพร่หลาย แต่สำหรับในต่างประเทศนั้น การสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยได้รับการส่งเสริมและเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง

3.1.5 การสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยในประเทศญี่ปุ่น

ในประเทศญี่ปุ่น ได้ริเริ่มการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 โดยองค์กรเอกชนเป็นผู้ก่อตั้งและดำเนินการ อันสืบเนื่องมาจากมีเหตุการณ์ที่น่าสลดใจคือ เมื่อผู้พ้นโทษได้รับการปลดปล่อยออกมาแล้ว แต่ได้รับการไม่ยอมรับจากสังคม รวมทั้งครอบครัวและญาติพี่น้องของตนเองต่างก็แสดงความรังเกียจ ถูกเหยียดหยาม เป็นผลให้ผู้พ้นโทษ

ได้รับความกดดันจนกระทั่งฆ่าตัวตายเป็นจำนวนมาก ดังนั้น จึงมีการก่อตั้งมูลนิธิขึ้นเมื่อปี 1888³² โดยมีวัตถุประสงค์ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้พ้นโทษด้านที่อยู่อาศัย จัดหางาน ให้คำปรึกษา ช่วยชี้แนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ต่อมาได้มีการพัฒนาการดำเนินการสงเคราะห์ภายหลังปลดปล่อย โดยขยายตัวออกมาในรูปของบ้านกึ่งวิถี (Halfway House) และสถานสงเคราะห์และฟื้นฟู (Rehabilitation Aid Hostel)

ในปี ค.ศ. 1950 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ทำการปรับปรุงและพัฒนาระบบบริหารงานในกระบวนการยุติธรรม โดยได้มีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการสงเคราะห์หลังปล่อย (The Law for After Care of Discharged Offenders 1950) โดยให้มีการสงเคราะห์และติดตามผลผู้พ้นโทษที่ได้รับการปลดปล่อยออกมาแล้วไม่เกิน 6 เดือน นับตั้งแต่วันแรกที่ได้รับการปลดปล่อยออกจากเรือนจำหรือทัณฑสถาน และให้อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานคุมประพฤติ (The Probation Officer) ซึ่งได้จัดให้มีบริการต่าง ๆ ดังนี้ คือ

- 1) ให้ที่พักอาศัยชั่วคราวในรูปของบ้านกึ่งวิถี
- 2) ให้ความช่วยเหลือด้านวัสดุ สิ่งของเครื่องใช้ เช่น เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม อาหาร และยารักษาโรค

- 3) ให้คำพาหนะในการเดินทางกลับภูมิลำเนา
- 4) ให้เงินทุนในการประกอบอาชีพ
- 5) ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยชี้แนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

การดำเนินการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษโดยเอกชน และอาสาสมัครมีบทบาทที่สำคัญเช่นกัน กล่าวได้ว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ประชาชนให้ความสนใจในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม โดยมรอาสาสมัครเกือบทุกสาขาอาชีพ ซึ่งได้รับการอบรมประสานกับเจ้าหน้าที่คุมประพฤติของรัฐ ซึ่งมีสมาคมต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วประเทศดังนี้

- 1) บ้านพักช่วยเหลือฟื้นฟูผู้กระทำผิด (Rehabilitation Aid Hostel) หรือเรียกว่า “บ้านกึ่งวิถี” (Half Way House) จำนวน 105 แห่งทั่วประเทศ เป็นการดำเนินการ โดยองค์กรภาคเอกชน และอาสาสมัครต่าง ๆ ภายใต้การควบคุมดูแลของกระทรวงยุติธรรมผ่านทางสำนักงานคุมประพฤติ เพื่อให้บริการต่าง ๆ เช่น จัดหาที่พักชั่วคราว จัดหาอาหาร รวมถึงคำแนะนำในการประกอบอาชีพ การจัดการงาน เป็นต้น นอกจากนี้บ้านกึ่งวิถีบางแห่งจะมีโรงงาน ซึ่งโรงงานจะเป็นแหล่งทำงานของผู้อาศัยที่ไม่สามารถหางานหรือทำงานในสังคมได้

- 2) สมาคมสตรีช่วยเหลือและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด (Rehabilitation Aid Woman s Group) พบว่าในเดือนเมษายน 2540 องค์กรเอกชนนี้มีสมาชิกอาสาสมัครสตรีประมาณ

³² Kazuhisa Susuki, “Half Way Houses in Japan : Rehabilitation Aid Hostels,” (April 1978), pp3-4.

199,315 คน มีวัตถุประสงค์ที่จะเข้ามาช่วยเหลือผู้กระทำผิดและมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม โดยเป็นตัวแทนของภรรยาและมารดาที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม ปัญหาการกระทำผิดของเด็ก และสวัสดิการของผู้กระทำผิดและครอบครัว

3) ความร่วมมือกับนายจ้าง เนื่องจากผู้พ้นโทษและผู้ถูกคุมประพฤติ มักประสบปัญหาการไม่ยอมรับเข้าทำงานเพราะสาเหตุที่เคยต้องโทษมาก่อน ดังนั้น ความร่วมมือระหว่างนายจ้าง ห้างร้าน บริษัท ประมาณ 3,300 ร่วมกับสำนักงานคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม ที่ต้องการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้กลับตัวเป็นคนดีและประกอบอาชีพที่มั่นคงภายหลังออกจากเรือนจำ จึงได้จัดทำทะเบียนผู้กระทำผิดที่ต้องการหางานทำ เพื่อให้สำนักงานคุมประพฤติดำเนินการช่วยเหลือและจัดหางานให้ทำตามความเหมาะสม

3.2 ประเทศอังกฤษ

3.2.1 การบังคับโทษจำคุก

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยนั้น ในเบื้องต้นตำรวจจะตรวจสอบการกระทำความผิดอาญา สืบเสาะและแสวงหาข้อมูลพยานหลักฐานต่าง ๆ ในการประกอบอาชญากรรมเพื่อนำผู้ที่กระทำผิดหรือถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม มีหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองสังคม³³ มีอำนาจในการเข้าจับกุมบุคคลผู้กระทำผิด และนำเสนอพยานหลักฐานเข้าสู่การพิจารณาคดี ซึ่งดำเนินการโดยพนักงานอัยการ เมื่อศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาเสร็จสิ้นแล้วก็จะมีการพิพากษา กรณีถ้ากระทำผิดก็จะมีคำสั่งลงโทษ และกำหนดสภาพบังคับลงโทษในคำพิพากษานั้น³⁴

โครงสร้างที่สำคัญในการบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการกำหนดกฎเกณฑ์ เป็นกรอบแนวทางต่าง ๆ จะบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ปี 1952 (Prison Act of 1952) และระเบียบข้อบังคับอีกส่วนหนึ่ง มีจุดมุ่งหมายตามหลักเกณฑ์พื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา อำนาจการบริหารจัดการเป็นไปตาม The Prison Act 1952 และ The Prison Rules 1999 ซึ่งกำหนดหลักการพื้นฐานต่าง ๆ ตลอดข้อบังคับเกี่ยวกับโรงเรียนฝึกรูปแบบเด็กและเยาวชน ที่กระทำผิด Borstal Rules of 1964 และ Detention Center Rule of 1952 โดย

³³ ธาณี วรภัทร์, *อ้างแล้ว*, น.181-211.

³⁴ ธาณี วรภัทร์, “การบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย,” *วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิต*, 7(1), น. 25, (มกราคม-มิถุนายน 2550).

ภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของงานราชทัณฑ์ของอังกฤษนั้นก็เพียงยังให้เกิดการกระตุ้นและสนับสนุนผู้ต้องขังเพื่อนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีและมีประโยชน์ต่อไป³⁵

ก. ภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของงานราชทัณฑ์ ตามกฎหมาย Prison Rules of 1964 มีเป้าหมายเพื่ออบรมและปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเพื่อยังให้เกิดการกระตุ้นและสนับสนุนผู้ต้องขังเพื่อนำไปสู่การมีชีวิตที่ดีและมีประโยชน์ต่อไป³⁶ ดังนี้ คือ

เป้าหมายแรก เปลี่ยนทัศนคติของผู้กระทำผิดให้มีผลเหมือนกับบุคคลทั่วไป มีการพยายามให้มีผลต่อการปรับปรุงตัว การแก้ไขเปลี่ยนแปลง

เป้าหมายที่สอง มีการวิเคราะห์ วิจัยเกี่ยวกับตัวผู้ต้องขัง โดยเฉพาะ Anglo-American และวิเคราะห์การกำหนดและไม่กำหนดระยะเวลาการจำคุกทั้งหมด มีแนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในการเบี่ยงเบนโทษจำคุกและนำสิทธิต่าง ๆ ในเรื่องมนุษยธรรม เมตตา กรุณา อย่างมีขอบเขตมาใช้ภายใต้การบริหารงานของกระทรวงมหาดไทย (Home Office)

เป้าหมายที่สาม มีการกิจที่รับรองการดำเนินการตามคำพิพากษาให้เป็นไปอย่างมีสิทธิมนุษยชนและเป็นที่ยอมรับได้ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง มีมาตรการการป้องกันการหลบหนีจากรือนจำ

สำหรับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้กระทำผิดและการปฏิบัติที่เหมาะสมเป็นปัญหาที่มีอยู่ในระบบราชทัณฑ์ของประเทศอังกฤษ และปัญหาความหนาแน่นของจำนวนผู้ต้องขังและความขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวก

ข. ตามสรุปรายงานของคณะกรรมการตรวจเรือนจำ³⁷ ในความรับผิดชอบในการบังคับโทษในทางอาญาในทางเรือนจำ มีดังนี้ คือ

- 1) การสร้างบรรยากาศที่สร้างสรรค์ให้กับผู้ต้องขังที่ส่งเสริมให้มีการปรับตัวได้ให้เหมาะสม เพื่อสามารถกลับสู่สังคมในอนาคต
- 2) ผู้ต้องโทษถูกพิทักษ์และมีการกระตุ้นให้รู้สำนึกด้วยตัวของตัวเอง
- 3) การถูกแยกจากสังคมปกติไปยังเรือนจำ ต้องเพื่อการปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำผิดที่มีความเป็นไปได้เท่านั้นและเพื่อความปลอดภัย ตามพฤติการณ์ของแต่ละบุคคล

³⁵ The Prison Rules 1999 ข้อ 3. Purpose of prison training and treatment. (อ้างถึงใน ชานี วรภัทร์, “การบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย,” 2558, น.188.)

³⁶ Purpose of prison training and treatment

1. The purpose of training and treatment of convicted prisoners shall be to encourage and assist them to lead a good and useful life.

³⁷ The report of committee of Inquiry into the United Kingdom Prison Services.

4) เพื่อเตรียมความพร้อมในการปล่อยตัวผู้กระทำผิดกลับสู่สังคม และมีการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องภายหลังจากการปล่อยตัวไปแล้ว

ประเทศอังกฤษมีแนวคิดและการปฏิบัติที่มองความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการยุติธรรมสังคม แนวคิดใหม่ และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ที่เป็นกลไกเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทำให้สามารถลดปริมาณคดีอาญาและปกป้องคุ้มครองสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มุ่งเน้นการป้องกันมากกว่าการแก้ไข ทำงานสองภาคส่วนผสมผสานกัน คือ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและนอกกระบวนการยุติธรรมทางอาญา คือ ความร่วมมือของภาคสังคม

การบังคับโทษในประเทศอังกฤษมีกฎหมายที่ชัดเจน และกฎหมายถูกสร้างขึ้นมาจากสภาพปัญหาที่พบในทางปฏิบัติ และแก้ไขด้วยวิธีการที่พิสูจน์และประเมิณผลได้จริง สามารถนำไปปฏิบัติแล้วเกิดผลได้จริงภายในเวลาที่กำหนดได้ กล่าวคือ มีการพัฒนาปรับปรุงอย่างอิสระ ไม่มีการแทรกแซงใด ๆ มีเหตุผลอยู่บนพื้นฐานของกฎหมายอาญา พื้นฐานของระบบทัณฑวิทยาที่สามารถอธิบายได้ สามารถประเมิณผลได้ และมีเป้าหมายหลักการในการบังคับโทษที่ชัดเจนที่สามารถตรวจสอบผลงานการบังคับโทษว่าถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ ดีหรือไม่อย่างไร มีวิธีคิดในการบังคับโทษที่มีความเป็นศาสตร์มาก ที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้กระทำผิดให้มีผลเป็นเหมือนกับบุคคลทั่วไป มีการพยายามให้มีการปรับปรุงตัว และมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง

ค. สิทธิของผู้ต้องและมาตรฐานการลงโทษ รายงานของ European Council³⁸ ว่าประเทศอังกฤษและเวลส์ปฏิบัติตามหลักการพื้นฐานของสหประชาชาติ ตามมาตรฐานการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง การดำเนินการที่เกือบจะเป็นไปในทางเดียวกัน เพียงแต่ต่างกันในเรื่องความสัมพันธ์ของผู้ต้องขังการปรับตัว และในเรื่องความหนาแน่นของจำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ในยุโรปที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเช่นกัน

3.2.2 การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในเรือนจำ

ในประเทศอังกฤษวัตถุประสงค์ของการลงโทษในทัณฑสถานของรัฐจะเป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และการจ้างงานในเรือนจำอันเป็นคำสั่งให้กับผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นวิธีการช่วยเหลือเบื้องต้นในการสงเคราะห์ผู้ต้องขัง ในการอันเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อการกลับคืนสู่สังคมปกติต่อไป³⁹ ซึ่งจะเป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของผู้กระทำผิด ในการทำงานของนักโทษต้องไม่เกิน 10 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ห้ามนักโทษทำงานส่วนตัวของเจ้าพนักงานและขณะที่

³⁸ EECp : Report on the standard minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Strasbourg, 1980. p.37. (อ้างถึงใน ธานี วรภัทร์, “การบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย,” 2558, น.190.)

³⁹ ธานี วรภัทร์, อ้างแล้ว, น.197.

นักโทษเจ็บป่วยหรือสภาพร่างกายไม่เหมาะสมกับการทำงานนั้น ๆ โดยการทำงานของผู้ต้องขังมิได้มีข้อกำหนดที่จะต้องอบรมก่อน ผู้ต้องขังจำนวนมากสามารถทำงานได้อยู่ในเกณฑ์การผลิตงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ในเรือนจำ หรืองานที่เกี่ยวกับการเกษตร สำหรับผู้ต้องขังที่ไม่สามารถทำงานได้ จะถูกนำไปฝึกอาชีพส่งไปช่วยงานในสถานพยาบาล หรือโอนย้ายไปยังเรือนจำอื่น หรือเข้าอบรมโปรแกรมทางการศึกษา ความประพฤติ โดยอาจารย์ท้องถิ่นและความร่วมมือของสถาบันการศึกษาภายนอกเรือนจำที่ผ่านการคัดเลือกแล้ว

การทำงานและฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังมีทั้งระบบอุตสาหกรรมและการทำงานภาคเกษตรกรรม เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างเฟอร์นิเจอร์ ตลอดจนการเลี้ยงวัวเนื้อ วัณม และการปลูกพืชสินค้าจากการฝึกวิชาชีพสามารถขายให้กับประชาชนทั่วไปได้ นอกจากนี้งานราชทัณฑ์ยังขยายการทำงานของผู้ต้องขังให้มากขึ้น เพื่อจะนำรายได้จากการขายสินค้าไปชดเชยค่าเสียหายให้ผู้เสียหายในโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ ให้ผู้ต้องขังมีโอกาสเข้าร่วมทำงานด้วย โดยมีข้อตกลงร่วมกันระหว่างสมาคมราชทัณฑ์ของประเทศอังกฤษ (Prison Officer Association) และสหภาพการค้าสาธารณะ (Public Commercial Service Union) ในเรื่องของการเป็นหุ้นส่วน การปรับปรุงพัฒนามาตรฐานในเรื่องของค่าจ้างแรงงาน⁴⁰

ในประเทศอังกฤษการทำงานของผู้ต้องขังมาจากหลักเกณฑ์ที่ว่า “การใช้แรงงานของผู้ต้องขังไม่ก่อให้เกิดสัญญาจ้างงาน” ทำให้ไม่มีทางที่จะเกิดนิติกรรมระหว่างผู้ต้องขังและเรือนจำได้จากคำพิพากษาของศาลคดี (Pullen v. the prison commissioners, 1957) ซึ่งเป็นบรรทัดฐานในการตัดสิทธิการคุ้มครองผู้ต้องขังตามกฎหมายโรงงาน (The Factories Act of 1937) และนอกจากนี้ยังมีคำพิพากษาคดี (Davis v. the prison commissioners, 1963) ยืนยันหลักเกณฑ์ดังกล่าวอีกครั้ง โดยวางหลักไว้ว่า การใช้แรงงานในเรือนจำไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างขึ้น กล่าวคือ ลักษณะสำคัญของการจ้างแรงงานไม่เกิดขึ้น

กรมราชทัณฑ์ต้องจัดหางานให้แก่ผู้ต้องขังภายในความดูแลของตน แต่หน้าที่นี้ไม่จำเป็นต้องหมายถึง สิทธิที่จะต้องให้งานทำเหมือนกัน โดยสิทธินี้ไม่มีคำพิพากษาของศาลวางเป็นบรรทัดฐานไว้ แต่ระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ไม่ได้ให้กรมราชทัณฑ์มีหน้าที่ต้องหางานให้ผู้ต้องขังทุกคนที่สมัครงาน คำสั่งของกรมราชทัณฑ์หรือรายงานส่วนมาก เช่น รายงาน Woolf มักแนะนำให้มีการจ้างงานเต็มที่ แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้ความเป็นไปได้ในแต่ละเขตท้องถิ่นนั้น อีกทั้งความสามารถในการจัดให้ผู้ต้องขังทำงานของเรือนจำหนึ่งกับอีกเรือนจำหนึ่งอาจ

⁴⁰ Jerome G Millner, “The Private Prison Industry : Dilemmas And Proposals,” *Journal of Law, Ethics & Public Policy*, pp.465-470 (1986).

แตกต่างกันเป็นอย่างมากขึ้นอยู่กับสิ่งอำนวยความสะดวก จำนวนเจ้าหน้าที่เรือนจำและทักษะความสามารถของแต่ละเรือนจำที่จะดึงดูดการจ้างงานจากภายนอก

ก. กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดเรื่องการทำงานไว้ในระเบียบเรือนจำ (The Prison Rules 1999) ข้อ 31 ได้มีหลักเกณฑ์ที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

ผู้ต้องขังที่ได้รับการตัดสินว่ากระทำผิดทุกคนจะต้องทำงานไม่เกิน 10 ชั่วโมงต่อวัน การจัดเตรียมสถานที่ให้ทำงานจะต้องเป็นนอกห้องขัง เพื่อให้ผู้ต้องขังทำงานร่วมกับผู้ต้องขังอื่นด้วยเท่าที่จะเป็นไปได้⁴¹ และผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาอาจได้รับอนุญาตให้ทำงานเหมือนนักโทษเด็ดขาดได้ หากผู้ต้องขังนั้นสมัครใจ⁴²

กล่าวคือ ผู้ต้องขังหรือนักโทษที่ถูกตัดสินว่ากระทำความผิดทุกคน จะต้องทำงานขั้นสูงสุด 10 ชั่วโมงต่อวัน ส่วนผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาไม่ต้องทำงานก็ได้ แต่ถ้าผู้ต้องขังสมัครใจก็สามารถให้ทำงานได้⁴³

แต่ทั้งนี้ ระเบียบเรือนจำ (The prison Rules 1999) ในข้อ 31(3) ได้กำหนดห้ามมิให้ผู้ต้องขังริเริ่มทำงาน โดยมีได้รับอนุญาตจากเลขานุการแห่งรัฐ⁴⁴ และห้ามมิให้ผู้ต้องขังทำงานรับใช้ผู้ต้องขังอื่น หรือเจ้าหน้าที่เรือนจำ หรือเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของบุคคลใด ๆ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเลขานุการแห่งรัฐ

ข. การทำงานของผู้ต้องขังในประเทศอังกฤษแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1) การทำงานสำหรับตลาดภายในประกอบด้วย การผลิตที่มีความซับซ้อนหรือความยาก เช่น งานเสื้อผ้า งานกรอบหน้าต่าง งานพลาสติก และงานไฟฟ้า

2) การทำงานในการบำรุงรักษาและบริการในเรือนจำ ประกอบด้วย การทำความสะอาดห้องขังและบริเวณโดยรอบ การทำงานในโรงครัวหรือโรงซักรีด

3) การทำงานสำหรับผู้รับเหมาภายนอก เช่น การบรรจุของจดหมายและการประกอบชิ้นส่วนเกี่ยวกับไฟฟ้า และการผสมพันธุ์สัตว์

4) การทำงานเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การดำเนินการเกี่ยวกับสวนที่ปลูกไม้ขายรวมทั้งการบำรุงรักษาด้วย

ส่วนการทำงานภายนอกเรือนจำนั้น ผู้ต้องขังบางส่วนจะได้รับการอนุญาตให้ปล่อยตัว โดยได้รับใบอนุญาตชั่วคราว (Release on Temporary License) จากเรือนจำเพื่อรับรองการทำงาน

⁴¹ Work.31.(1). The Prison Rules 1999.

⁴² Work.31.(5). The Prison Rules 1999.

⁴³ Work.31.(3). The Prison Rules 1999.

⁴⁴ Work.31.(4). The Prison Rules 1999.

ภายนอกเรือนจำ ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนถ่ายการดูแลผู้ต้องขังจากไปยังชุมชน ใบอนุญาตนั้นมิกำหนดระยะเวลาในการอนุญาตเพื่อให้ผู้ต้องขังกลับมาขังเรือนจำ เมื่อสิ้นสุดการทำงานในหนึ่งวัน โดยทั่วไปใบอนุญาตชั่วคราวนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เฉพาะเรือนจำเปิด และเรือนจำกึ่งเปิด และไปหน่วยงานที่กำกับการตั้งถิ่นฐานใหม่ในเรือนจำปิด ซึ่งเป็นอีกหนึ่งวิธีในการเพิ่มความสามารถในการจ้างงานของผู้ต้องขังหลังที่ได้มีการปล่อยตัว โดยการได้รับใบอนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราวนี้มีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรม การจ้างงาน และการทำงานโดยสมัครใจ รวมทั้งเป็นการสร้างความผูกพันทางครอบครัวอีกครั้ง

3.2.3 กฎหมายแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด กล่าวคือ ในทางปฏิบัติพบว่ามีผู้ต้องขังจำนวนมากที่ยากในการที่จะแก้ไขฟื้นฟู เมื่อดูจากประวัติการกระทำผิดอาญา จึงมีการออกกฎหมายแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดขึ้น The Rehabilitation of Offender Act 1974⁴⁵ ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ในการสามารถตรวจสอบและให้คำแนะนำในการแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำผิดที่เหมาะสม ระหว่างการคุ้มครองสาธารณะกับความแน่นอนและความเสี่ยงอันตรายจากบุคคลผู้กระทำผิด เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผู้ต้องขังให้มีความทำงานและไม่กระทำความผิดซ้ำ มีอำนาจในการทดสอบผลของการศึกษาและวิธีการแก้ไขได้

กฎหมาย The Prison Rules 1999 มีบทบัญญัติในหมวดการดูแลผู้ต้องขัง
ข้อที่ 5

จากการเริ่มต้นของคำพิพากษาลงโทษจำคุก จะให้ความสำคัญแก่ผู้ต้องขัง ให้คำปรึกษาอย่างเหมาะสมจากองค์กรดูแลผู้ต้องขัง อนาคตของผู้ต้องขัง การช่วยเหลือผู้ต้องขังในเรือนจำและภายหลังการปล่อย⁴⁶

3.2.4 การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

การดำเนินการของอังกฤษจุดเด่นอยู่ตรงที่ความรับผิดชอบของผู้ต้องขังจะอยู่ในความดูแลของหน่วยงานที่เรียกว่า National Management Services (NOMS) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบผู้กระทำผิดทั้งระบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไม่เพียงแต่ผู้ต้องขัง เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งระบบ สำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในการเตรียมความพร้อมกลับสู่สังคม ทางหน่วยงานได้จัดทำหลักสูตรการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย (The Pre-release Course) และเมื่อผู้ต้องขังสำเร็จหลักสูตรแล้วมีประกาศนียบัตรรองรับ 2 ใบ คือ

⁴⁵ The Rehabilitation of Offender Act 1974.

⁴⁶ The Prison Rules 1999.

ประกาศนียบัตรการวางแผนอาชีพ กับ ประกาศนียบัตรเพื่อเตรียมตัวในการทำงาน ซึ่งได้รับการรับรองจาก OCR Oxford Cambridge and RSE ซึ่งได้รับการรองรับจากนายจ้างทั่วประเทศ⁴⁷

3.2.5 การสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อย

ในตอนต้นศตวรรษที่ 16 ไม่มีชั้นตอนใดในกระบวนการทัณฑวิทยาที่จะได้รับการดูแลเท่ากับการสงเคราะห์ภายหลังการปล่อยหรือการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ เนื่องจากนักกฎหมายในขณะนั้นไม่เห็นด้วยกับการที่นำเงินจากภาษีอากรของประชาชนมาใช้ในการช่วยเหลือผู้กระทำผิดที่ควรจะต้องลงโทษเสียมากกว่า⁴⁸ ดังนั้น ผู้กระทำผิดในสมัยนั้นนอกจากจะต้องชดใช้กรรมในเรื่องจำหรือทัณฑ์สถานแล้ว เมื่อได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำก็ต้องอยู่ในสังคมในสภาพที่มีตราบาปว่าเป็นคนที่เคยติดคุกติดตาราง ไปจนตลอดชีวิต

ต่อมา เมื่อแนวความคิดในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเปลี่ยนแปลงไป John Howard เป็นบุคคลที่มองเห็นถึงความจำเป็นในการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษเพื่อให้กลับเข้าสู่สังคมได้ โดยสามารถดำรงชีวิตเลี้ยงตนเองและครอบครัวเช่นปกติ ดังนั้น เขาจึงได้พยายามให้มีการปรับปรุงระบบราชทัณฑ์ของอังกฤษเสียใหม่เพื่อให้เป็นระบบที่มีมนุษยธรรมมากขึ้น และยังสามารถจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครขึ้นเพื่อเยี่ยมเยียนผู้ต้องโทษตามเรือนจำและทัณฑ์สถานต่าง ๆ

รัฐบาลอังกฤษได้ให้การสนับสนุนแก่การดำเนินการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังปลดปล่อย โดยมีสำนักงานคุมประพฤติและสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ (probation and after-care service) เป็นผู้รับผิดชอบในการสอดส่องดูแลและติดตามผล โดยประสานงานกับองค์กรเอกชนในส่วนที่ว่า มอบหมายให้องค์กรเอกชนรับไปดำเนินการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ได้รับการปลดปล่อยในด้านที่พักอาศัยชั่วคราว ให้คำปรึกษาแนะนำในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และการจัดหางานให้ทำ โดยรัฐบาลอังกฤษให้ความช่วยเหลือทางการเงินครั้งหนึ่งและให้เอกชนออกเงินสมทบอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งปรากฏว่า ในปัจจุบัน มีสมาคม มูลนิธิ องค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ทั้งอังกฤษ แคว้นเวลส์ สกอตแลนด์ และไอร์แลนด์เหนือ จำนวน 267 องค์กร รวมตัวกันดำเนินการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยขึ้น โดยเข้าเป็นสมาชิกและได้รับการสนับสนุนจากองค์กรสงเคราะห์ผู้ได้รับการปลดปล่อยแห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์ หรือเหลือผู้พ้นโทษให้มีโอกาสได้รับการจ้างงานมากขึ้นหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Association for The Care and Resettlement of Offenders) หรือ เรียกกันว่า NACRO กล่าวคือ มี NACRO เป็นศูนย์กลางในการดำเนินการและ

⁴⁷ กลุ่มงานพัฒนาระบบการพัฒนาพฤตินิสัย สำนักวิจัยและพัฒนากระบวนการราชทัณฑ์, งานราชทัณฑ์ เปรียบเทียบ : มาตรการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง, (2551), น.20.

⁴⁸ Davies Martin, Prisoners of Society : Attitude and After Care, (London : Routledge & Kegan Paul, 1974), p. 116. (อ้างอิงใน เบญจวัฒน์ ศิวะบรร, “การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษในประเทศไทย”, 2527, น.38-39.)

ประสานงานระหว่างองค์กรสมาชิกต่าง ๆ ดังกล่าว ซึ่งนับว่าเป็นองค์กรเอกชนในอังกฤษนั้น ได้มีบทบาทสำคัญในการสงเคราะห์หลังปล่อย และได้รับการยอมรับสนับสนุนจากรัฐบาลโดยตรง บริการต่าง ๆ ซึ่งองค์กรเหล่านี้ได้จัดขึ้น เพื่อการสงเคราะห์แก่ผู้ที่ได้รับการปลดปล่อยนั้น ได้แก่

- 1) ให้ที่พักอาศัยชั่วคราวในรูปของบ้านกึ่งวิถี หรือในรูปของบ้านพักชั่วคราว (รัฐบาลอังกฤษได้ให้เงินสนับสนุนแก่การบริการในระบบบ้านกึ่งวิถีเป็นจำนวนถึง 2 ใน 3 ของรายจ่ายส่วนอื่นอีก 1 ใน 3 ของรายจ่ายได้มาจากผู้บริจาค และผู้ที่เข้าอยู่อาศัยในบ้านกึ่งวิถี)
- 2) ให้บริการรักษาพยาบาลทั้งด้านร่างกายและจิตใจ
- 3) ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยแนะนำแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ
- 4) ช่วยสนับสนุนให้ผู้พ้นโทษออกหางานทำ หากไม่สามารถหางานได้ ก็จะช่วยเหลือโดยติดต่อประสานงานกับสำนักงานจัดหางานของรัฐ หรือกรมแรงงาน หรือองค์กรเอกชนอื่น ๆ ให้ช่วยจัดหางานให้แก่ผู้พ้นโทษได้ทำ
- 5) ให้ความช่วยเหลือทางด้านเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม
- 6) ให้การฝึกวิชาชีพ หรือให้การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป

3.3 ประเทศสหรัฐอเมริกา

3.3.1 การบังคับโทษจำคุก

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ระบบกฎหมาย Common Law มีแนวคิดทฤษฎีและหลักการต่าง ๆ ที่เป็นแนวทางในการดำเนินการตามกฎหมายเรื่องของการบังคับโทษ ตลอดถึงการดำเนินการบังคับโทษโดยการให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานเรือนจำ

หน่วยงานที่ทำหน้าที่บังคับโทษจำคุกของสหรัฐอเมริกา คือ กรมราชทัณฑ์ สังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม และมีการจัดตั้งสำนักงานแห่งรัฐบาลกลาง (The Federal Bureau of Prison) ซึ่งมีการออกกฎหมายแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด (The Federal Prison Rehabilitation Act 1965) การบังคับโทษจำคุกในประเทศสหรัฐอเมริกา ถูกควบคุมโดยกฎหมายของแต่ละรัฐซึ่งมีอำนาจบัญญัติกฎหมายในเรื่องนี้ จึงเป็นรูปแบบที่แตกต่างกัน 52 ระบบ⁴⁹

สำหรับภารกิจหลักของกรมราชทัณฑ์ของรัฐบาล มีการบริหารงานอย่างต่อเนื่องอย่างเป็นวิชาชีพและคำนึงถึงภารกิจสำคัญ 5 ประการ คือ

⁴⁹ Gunther Kaiser, ibid. (อ้างถึงใน ธาณี วรภัทร์, “การลดปริมาณผู้ต้องขังในเรือนจำศึกษามาตรการทางกฎหมายในชั้นบังคับโทษจำคุก”, 2555.)

- 1) ควบคุมผู้ต้องขังไว้มิให้หลบหนี โดยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างมีมนุษยธรรม
 - 2) ให้โอกาสผู้ต้องขังเข้าร่วมการอบรมแก้ไขจิตใจให้ผู้กระทำผิด
 - 3) พัฒนามาตรการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ผสมผสานระหว่างการลงโทษ การควบคุม และการอบรมแก้ไขฟื้นฟู
 - 4) ให้การช่วยเหลือและแนะนำเกี่ยวกับการบริหารเรือนจำของมลรัฐและท้องถิ่น
 - 5) พัฒนาสงเคราะห์ผู้ต้องขังและบริหารจัดการหางานให้ผู้พ้นโทษ
- นอกจากนั้นกรมราชทัณฑ์ยังมุ่งเน้นต่อเป้าหมาย 6 ประการ ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ภารกิจประสบความสำเร็จ ดังนี้⁵⁰

- 1) การจัดการด้านผู้ต้องขัง
- 2) การจัดการด้านทรัพยากรบุคคล
- 3) การจัดการความมั่นคงและสิ่งอำนวยความสะดวก
- 4) การจัดการโปรแกรมต่าง ๆ และการจัดการต่อผู้ต้องขัง
- 5) สร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่น ๆ

โดยเป้าหมายการจัดการด้านผู้ต้องขัง มีการจัดหางานที่เหมาะสมให้ทำและเป็นไปตามความต้องการและความกดดันต่อผู้กระทำผิด เป้าหมายการจัดโปรแกรมต่าง ๆ มีการจำแนกความต้องการของผู้ต้องขัง ให้โอกาสในการศึกษาและการฝึกวิชาชีพ

3.3.2 การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในเรือนจำ

กรมราชทัณฑ์ได้นำเอาระบบการศึกษาผู้ต้องขังรายบุคคลมาใช้ เพื่อสามารถประเมินผู้ต้องขังได้อย่างสมบูรณ์ ถูกต้องเกี่ยวกับการพัฒนาการในอดีต ความต้องการในปัจจุบัน และศักยภาพในอนาคต ข้อมูลในลักษณะองค์รวมทางด้านกายภาพ จิตใจ สังคม (Physical – Psycho – Social Approach) ซึ่งจะได้มาจากการจำแนกผู้ต้องขัง (Inmate Classification) ทำให้สามารถวางแผนเตรียมการการบำบัดฟื้นฟูเฉพาะราย และวางรูปแบบสถานที่คุมขังอย่างมีความมั่นคงปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ⁵¹

ผู้ต้องขังที่เข้าใหม่ต้องผ่านศูนย์ Reception Centers เป็นระยะเวลา 3-6 สัปดาห์ เพื่อประเมินและจำแนกลักษณะด้วยวิธีการสังเกตพฤติกรรม การใช้แบบทดสอบทางจิตวิทยาและการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะบุคคล (Case Study) เกี่ยวกับประวัติทางกฎหมายและประวัติอาชญากรรม ประวัติภูมิหลังทางสังคม และประวัติการประกอบอาชีพ ประวัติการศึกษา การนับถือ

⁵⁰ มูลนิธิพิบูลสงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์, สารานุกรมราชทัณฑ์นานาชาติ, น. 143 (2541).

⁵¹ กรมราชทัณฑ์, สารานุกรมงานราชทัณฑ์นานาชาติ, น. 181 (2541).

ศาสนา และทัศนคติ การปรับตัวในเรือนจำ โดยมีสหวิชาชีพ ได้แก่ จิตแพทย์ นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ นักอาชีวบำบัด อนุศาสนาจารย์ เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการศึกษาให้ข้อมูล⁵²

เมื่อศึกษาข้อมูลเฉพาะรายของผู้ต้องขังแล้ว สหวิชาชีพจะนำข้อมูลทั้งหมดจากทุกส่วนมาผสมผสานกันและเข้าที่ประชุม (Case Conference) ข้อมูลจากส่วนต่างๆจะถูกรายงานให้ที่ประชุมรับทราบเพื่อหาคำตอบให้เข้าใจถึงพฤติกรรมต่อต้านสังคมของผู้ต้องขัง และพยายามที่จะเข้าใจความต้องการในชีวิตของผู้ต้องขังที่ไม่ได้รับการตอบสนองในวัยเด็ก เมื่อผู้ต้องขังโตขึ้นอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในบุคลิกภาพจนสั่งสมเป็นพฤติกรรมอาชญากร⁵³

ข้อมูลที่ได้จากการจำแนกผู้ต้องขัง ทำให้ทราบถึงความสามารถและความสนใจของผู้ต้องขังตลอดจนความต้องการในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อปฏิบัติการของเรือนจำ และเป็นสิ่งสำคัญต่อการวางแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูผู้ต้องขังตลอดเวลาที่อยู่ในเรือนจำ ซึ่งในทุก 6 เดือนจะมีการจำแนกซ้ำ (Re-classification) ในกรณีเกิดความไม่เหมาะสมในมาตรการฟื้นฟูจะได้มีการปรับเปลี่ยนแก้ไข นอกจากนี้ข้อมูลนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการเตรียมตัวปล่อยผู้ต้องขังด้วย⁵⁴ มาตรการต่าง ๆ ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังในการฝึกวิชาชีพ มีดังนี้

หลักสูตรการฝึกวิชาชีพ มีหลักสูตรอบรมที่เสริมทักษะในอาชีพต่าง ๆ มากมายหลายด้าน รวมทั้งหลักสูตรในด้านของการบริการด้วย โดยมีการสร้างอุตสาหกรรมเรือนจำ (Federal Prison Industry) ผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายให้แก่หน่วยงานราชการ และรัฐวิสาหกิจ เช่น เครื่องแบบราชการ เครื่องใช้สำนักงาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้มีการรับงานจากบริษัทเอกชนให้ผู้ต้องขังสามารถทำงานได้ ซึ่งผู้ต้องขังจะได้รับความคุ้มครองแรงงานในด้านต่างๆ เช่นเดียวกับบุคคลภายนอก เป็นการเสริมสร้างรายได้ และเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ป้องกันมิให้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่อาจนำไปสู่การก่อเหตุร้ายต่าง ๆ ซึ่งการทำงานนับว่าเป็นมาตรการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

ผู้ต้องขังทุกคนมีสิทธิเลือกฝึกวิชาชีพหรือทำงานในเรือนจำตามความสนใจ ความถนัดและความสามารถของตน เป้าหมายที่สำคัญ คือ ผู้ต้องขังได้รับความรู้สึกต่อการมีความสามารถ รู้สึกตระหนักในควมมีคุณค่าของตนเอง (Self-esteem) การได้รับการทำงาน ความรับผิดชอบในการทำงานจะสอนให้รู้จักควบคุมตนเอง ซึ่งนิสัยการทำงานที่ดีที่ได้พัฒนาจากการทำงานในเรือนจำจะเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพของผู้ต้องขังเมื่อกลับคืนสู่สังคม และไม่ไปกระทำความผิดซ้ำ⁵⁵

⁵² กรมราชทัณฑ์, *เพ็ญอ้าง*, น.181-182.

⁵³ *เพ็ญอ้าง*.

⁵⁴ *เพ็ญอ้าง*, น.183.

⁵⁵ *เพ็ญอ้าง*, น.185.

3.3.3 การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

ในสหรัฐอเมริกามีความโดดเด่นในการให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยอย่างมาก โดยการดำเนินงานเกิดจากฐานคิดที่ว่าหากมีการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยมากเท่าไร ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจะประสบความสำเร็จออกไปดำเนินชีวิตภายนอกได้มากเท่านั้น ฐานคิดดังกล่าวทำให้เกิดการจัดตั้งศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย (Pre-release Center) ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีกฎระเบียบไม่เข้มงวด และมีการควบคุมน้อย ผู้ต้องขังสามารถเลือกดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเอง โดยภายในศูนย์จะมีการให้คำปรึกษาก่อนปล่อย (Pre-release Counseling) โปรแกรมการวางแผนก่อนปล่อย (Planning Program) พร้อมกับ โปรแกรมและกิจกรรมอื่น ๆ ให้เลือกอย่างหลากหลายเพื่อสร้างความมั่นใจและสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง 3 ส่วน ประกอบด้วย 1. ผู้ต้องขัง เป็นการสร้างความพร้อมทางด้านจิตใจ และความเชื่อมั่นในคุณค่า และศักดิ์ศรีของตนเองให้เกิดขึ้นแก่ผู้ต้องขัง 2. ครอบครัวหรือคนใกล้ชิด เป็นการเน้นให้เกิดความสัมพันธ์ขึ้นระหว่างผู้ต้องขังและครอบครัว ตลอดจนความพร้อมในการกลับสู่ครอบครัว 3. ชุมชน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้ให้แก่ผู้ต้องขังในการกลับสู่สังคมและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้จริง

3.3.4 การสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อย

กล่าวได้ว่าเป็นการสงเคราะห์แบบบังคับ (compulsory after-care services) เนื่องจากว่าผู้ต้องขังที่ได้รับการปลดปล่อยโดยส่วนใหญ่จะได้รับการปลดปล่อยก่อนครบกำหนดโทษตามคำพิพากษาของศาลด้วยวิธีการพักการลงโทษ ซึ่งปรากฏว่า มีการพิจารณาพักการลงโทษผู้ต้องขังมากกว่า 60 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด ที่ได้รับการปลดปล่อย ผู้ที่ได้รับการปลดปล่อยในลักษณะเช่นนี้จะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด ภายใต้การดูแลเอาใจใส่ของสำนักงานคุมประพฤติ และพนักงานคุมประพฤติยังทำหน้าที่ให้การช่วยเหลือด้าน ๆ ต่าง ๆ ดังเช่นให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพ การรักษาพยาบาล การจัดหางานให้ทำ ตลอดจนให้คำปรึกษาและให้คำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ และเนื่องจากหน่วยงานต่าง ๆ ของประเทศสหรัฐอเมริกาที่รับผิดชอบงานด้านป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ต่างก็ตระหนักดีว่าความสำเร็จในการปฏิบัติงานจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากปราศจากการมีส่วนร่วมของประชาชน⁵⁶ ดังนั้นการดำเนินการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยของประเทศสหรัฐอเมริกา จึงมีการนำเอา

⁵⁶ National Advisory Commission on Criminal Justice Standard and Goals, A National Strategy to Reduce Crime, (U.S. Government Printing Office, 1973), p. 23.

ชุมชนเข้ามาช่วยแก้ไขผู้กระทำความผิดในรูปของบ้านกึ่งวิถี ซึ่งได้มีการเริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1800⁵⁷ และมีความก้าวหน้าเติบโตเป็นอย่างมากในศตวรรษที่ 20 โดยที่บ้านกึ่งวิถีจะจัดเป็นสถานที่พักพิงชั่วคราวสำหรับผู้พ้นโทษ และมีการจัดหางานให้ผู้พ้นโทษได้ทำทั้งในบ้านกึ่งวิถีนั้น ๆ หรือไปทำตามบริษัท ห้างร้าน องค์กร รัฐวิสาหกิจอื่นที่ยินดีเข้ารับทำงาน ตลอดจนช่วยผู้พ้นโทษให้ได้กลับเข้ารับการศึกษาในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น

ในประเทศสหรัฐอเมริกา⁵⁸ ได้มีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทั้งที่ยังจำคุกอยู่ในเรือนจำและได้รับการปล่อยออกมาอย่างมีมนุษยธรรมและคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อย ก็ถือเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของรัฐ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่ามาจากพื้นฐานความคิดที่ว่า มนุษย์ทุกคนนั้นมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ถึงแม้จะเคยกระทำความผิดมาแล้ว ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือโดยความหลงผิดก็ตาม ก็ควรจะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ และสังคมให้มีโอกาสได้กลับตัวใหม่ประกอบกับความเชื่อที่ว่า ความสำเร็จในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด โดยเรือนจำหรือทัณฑสถานนั้นอยู่ที่ผู้กระทำความผิดสามารถกลับเข้าสู่สังคมและใช้ชีวิตได้อย่างปกติภายหลังจากที่ได้รับการปลดปล่อยออกมา⁵⁸

สำหรับการดูแลผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยในสหรัฐอเมริกา กรมราชทัณฑ์ได้ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อรองรับความต้องการที่หลากหลายของผู้ต้องขัง โดยหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลเรื่องนี้ ได้แก่

1) ศูนย์ราชทัณฑ์ชุมชน (Community Corrections หรือ CC) เป็นเสมือนบ้านกึ่งวิถีที่มีอยู่ประมาณ 250 แห่ง ทั้งของรัฐและเอกชน ซึ่งดำเนินการจัดหาที่อยู่อาศัยแก่ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว และจัดหาโครงการต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับผู้ต้องขัง เช่น การบำบัดรักษาการติดยาเสพติด และสุรา การจัดหางาน การฝึกอบรมบริหารเงิน และทักษะการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น

2) โครงการค่ายงานในชนบท (Urban Work Camp Program) ก่อตั้งครั้งแรกในเดือนตุลาคม 1990 ผู้เข้าร่วมโครงการเป็นผู้ต้องขังที่ได้รับการคัดเลือกโดยคัดเลือกจากผู้กระทำความผิดคดีไม่ร้ายแรง โดยใช้เวลาเข้าร่วมโครงการทั้งหมด 18 เดือน ซึ่ง 12 เดือนแรกผู้ต้องขังต้องทำงานให้กับหน่วยงานที่สนับสนุน และอีก 6 เดือนหลัง ผู้ต้องขังต้องเข้าร่วมโครงการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย หน่วยงานที่ให้การสนับสนุน โครงการนี้ ได้แก่ กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย และองค์การทหารผ่านศึก

⁵⁷ Richard P Seiter, Ph.D., Halfway Houses, (U.S. Government Printing Office, 1977), p.1.

⁵⁸ The President s, Commission on Law Enforcement and Ministration of Justice, Task Force Report : Corrections, (U.S. Government Printing Office, 1967), p. 60. (อ้างอิงใน เบนจิวัดน์ ศิวะบวร, “การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษในประเทศไทย”, 2527, น.50-51.)

สิทธิประโยชน์ทางด้านภาษี

ในแต่ละปีมีผู้ต้องขังประมาณ 700,000 คน ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ แต่น่าเสียดายที่ผู้พ้นโทษเหล่านี้ไม่ได้รับอิสรภาพอย่างแท้จริงเมื่อกลับสู่สังคม ผู้พ้นโทษเผชิญกับความท้าทายหลายอย่างที่ทำให้ไม่สามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ และภายในระยะเวลาสามปีหลังจากได้รับปล่อยตัว จำนวนสองในสามของผู้พ้นโทษจะถูกจับกุม ถูกตัดสินว่ากระทำความผิด และกลับเข้าไปยังเรือนจำอีกครั้ง การกระทำความผิดซ้ำจะปรากฏจากความบกพร่องของผู้พ้นโทษ แต่ผู้พ้นโทษจะไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำความผิดซ้ำและแก้ปัญหาแต่เพียงผู้เดียว สังคมต้องเข้าใจและเผชิญหน้ากับความท้าทายของกระบวนการช่วยเหลือนักโทษให้มีชีวิตที่ดี ครอบครัวของพวกเขา สังคมของพวกเขา⁵⁹

เนื่องจากผู้พ้นโทษที่ไม่ได้รับการจ้างงานถูกทำนายในเบื้องต้นว่าพวกเขาจะไปกระทำความผิดซ้ำ⁶⁰ ผู้พ้นโทษส่วนใหญ่ไม่สามารถหางานทำได้เมื่อได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ ผู้พ้นโทษต้องเผชิญอุปสรรคหลายประการต่อการจ้างงาน เช่น การศึกษาที่น้อยกว่าบุคคลทั่วไป ขาดประสบการณ์ความรู้ และมีบันทึกประวัติการประกอบอาชญากรรม ความท้าทายของการกลับคืนสู่สังคมที่ประสบความสำเร็จมีหลายแง่มุมและไม่ได้ขึ้นอยู่กับการทำงานเพียงอย่างเดียว แต่นโยบายที่ชัดเจนมีประโยชน์ที่จะสร้างความแตกต่างให้มีความหมายได้ การช่วยเหลือผู้พ้นโทษในการกลับสู่สังคมจึงจะมีประสิทธิภาพ

พิจารณาได้จากสองนโยบายที่ทำให้ไปถึงจุดหมายสำหรับการจ้างงานผู้พ้นโทษอย่างแรก คือ การประเมินสิทธิประโยชน์ทางภาษีสำหรับโอกาสการจ้างงาน The Work Opportunity Tax Credit (WOTC) เป็นสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีของรัฐ ซึ่งนายจ้างสามารถเรียกร้องได้สำหรับการจ้างงานกลุ่มบุคคลเป้าหมาย หนึ่งในกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มอดีตอาชญากรที่ถูกปล่อยตัวจากเรือนจำในปีที่ผ่านมา อย่างที่สอง คือ “Ban and Box” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาโอกาสในการทำงานของผู้กระทำผิดโดยเรียกร้องให้นายจ้างลบกล่องข้อความที่ตรวจสอบประวัติการประกอบอาชญากรรมจากการกรอกเอกสารสมัครงาน งานวิจัยพบว่า “Ban and Box” ประสบความสำเร็จในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้ได้รับการจ้างงาน การออกกฎหมายนำไปสู่การ

⁵⁹ English Katherine, "Conflicting Approaches to Addressing Ex-Offender Unemployment: The Work Opportunity Tax Credit and Ban the Box," *Indiana Law Journal*, p. 513 (2018).

⁶⁰ Susan Lockwood, John M. Nally, Taiping Ho & Katie Knutson, "The Effect of Correctional Education on Postrelease Employment and Recidivism," : A 5-Year Follow-Up Study in the State of Indiana, 58 *CRIME & DELINQ.* 380, 382 (2012).

เพิ่มขึ้นสำหรับการแบ่งแยกสีของกลุ่มวัยรุ่น รวมไปถึงการลบบประวัติการประกอบอาชญากรรมของ พวกเขา⁶¹

ดังนั้น การไม่จ้างงานผู้พ้นโทษ ไม่เพียงแต่มีผลกระทบต่อตัวผู้พ้นโทษเอง แต่มี ผลกระทบถึงครอบครัวและสังคม เมื่อผู้พ้นโทษกลับสู่สังคม พวกเขามักกลับไปหาครอบครัว โดย ส่วนใหญ่ผู้พ้นโทษจะเป็นผู้ปกครองที่ถูกปล่อยตัวมาจากเรือนจำในแต่ละปี ผู้ปกครองที่ถูกปล่อย ตัวจากเรือนจำมีแนวโน้มที่จะไปรวมตัวกับลูก ๆ ของพวกเขา ไม่ได้มุ่งหวังที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับ สังคมในการทำสิ่งต่าง ๆ ความยากลำบากอย่างหนึ่ง คือ การค้นหางานทำเพื่อความมั่นคงทาง เศรษฐกิจ สามารถดูแลตัวเองและครอบครัวได้⁶²

ประเด็นการกระทำความผิดซ้ำของผู้พ้นโทษเป็นส่วนหนึ่งของการสนทนากฎการปฏิรูป กระบวนการยุติธรรมทางอาญา อย่างไรก็ตามความพยายามในการปฏิรูปจะประสบผลสำเร็จเมื่อ ผู้พ้นโทษได้ทำงาน และข้อสำคัญคือผู้พ้นโทษได้รับการจ้างงาน⁶³ การให้ประโยชน์ทางด้านภาษี สำหรับการจ้างงานผู้พ้นโทษ (The Work Opportunity Tax Credit)⁶⁴ อาจเป็นวิธีการหนึ่งในการ แก้ปัญหาการไม่จ้างงานผู้พ้นโทษ การให้สิทธิประโยชน์ดังกล่าวเป็นข้อเรียกร้องของนายจ้างต่อ ความรับผิดชอบทางภาษีเงินได้ต่อรัฐบาลกลางโดยการจ้างงานอดีตอาชญากรที่ถูกปล่อยภายใน อดีต จำนวนสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีที่องค์กรธุรกิจจะเรียกร้องได้จะขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมายที่ ถูกจ้างงาน ค่าจ้าง และจำนวนชั่วโมงของงานที่ทำในปีแรกของการจ้างงาน⁶⁵ ผู้ถูกจ้างงาน ต้องทำงานไม่น้อยกว่า 120 ชั่วโมง สำหรับการจ้างงานของปีแรก⁶⁶ หลังจากชั่วโมงการจ้างงาน ไม่น้อยกว่า 120 ชั่วโมง แต่ไม่เกิน 400 ชั่วโมง นายจ้างอาจเรียกร้องสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีได้ เท่ากับ 25 เปอร์เซ็นต์ ของค่าจ้างที่ได้รับการว่าจ้างในปีแรก⁶⁷ หลังจากการจ้างงานและมีการทำงาน

⁶¹ Amanda Agan & Sonja Starr, “Ban the Box, Criminal Records, and Statistical Discrimination: A Field of Experiment,” 133 Q.J. ECON. 191 (2018); Jennifer L. Doleac & Benjamin Hansen, Does “Ban the Box” Help or Hurt Low-Skilled Workers? Statistical Discrimination and Employment Outcomes when Criminal Histories Are Hidden (Nat’l Bureau of Econ. Research, Working Paper No. 22469, 2016).

⁶² Amanda Geller, “Paternal Incarceration and Father–Child Contact in Fragile Families,” 75 J. MARRIAGE & FAM. 1288, 1289 (2013).

⁶³ *Ibid.*, p. 514.

⁶⁴ I.R.C. § 51.

⁶⁵ I.R.C. § 51; U.S. DEP’T OF LABOR, EMPLOYER’S GUIDE TO THE WORK OPPORTUNITY TAX CREDIT (2014).

⁶⁶ I.R.C. § 51(i)(3)(B).

⁶⁷ I.R.C. § 51(i)(3)(A).

มากกว่า 400 ชั่วโมง นายจ้างสามารถเรียกเครื่องสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีได้เท่ากับ 40 เปอร์เซ็นต์ของการจ้างงานใหม่ของค่าจ้าง สำหรับปีแรก⁶⁸ สำหรับผู้พันโทษที่ทำงานถึง 120 ชั่วโมง แต่ไม่ถึง 400 ชั่วโมง นายจ้างอาจเรียกเครื่องสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีมูลค่า 1500 ดอลลาร์ สำหรับผู้พันโทษที่ทำงานมากกว่า 400 ชั่วโมง นายจ้างสามารถเรียกเครื่องสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีมูลค่า 2400 ดอลลาร์ การเรียกเครื่องสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีทั้งหมดของนายจ้างไม่สามารถเรียกได้เกินกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ของภาระภาษีรายได้ประจำปีของนายจ้าง

⁶⁸ I.R.C. § 51(i)(3)(A).

บทที่ 4

วิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายในการช่วยเหลือผู้ต้องขัง ภายหลังการปล่อยให้มีงานทำตามกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศ

ตามหลักการและแนวคิดในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย (ดังกล่าวไว้ในบทที่ 2) และมาตรการทางกฎหมายในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยในต่างประเทศ (ดังกล่าวไว้ในบทที่ 3) ทำให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาการช่วยเหลือภายหลังการปล่อยได้ว่าในประเทศไทยมีพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 และมีหมวดเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ประโยชน์ ของผู้ต้องขัง และหมวดการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย แต่ไม่มีบทบัญญัติเรื่องค่าตอบแทนการทำงานของผู้ต้องขัง การออกไปรับรองการฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขัง คณะกรรมการช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังปล่อย และการให้สิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีแก่องค์กรเอกชน ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์เป็นประเด็น เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้มีงานทำ ดังนี้

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีประสิทธิภาพต้องบรรลุวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ ความยุติธรรม เป็นธรรม และเที่ยงธรรม กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น ในชั้นสืบสวนสอบสวน ข้อเท็จจริงตัวผู้กระทำความผิดและข้อเท็จจริงการกระทำผิดต้องสมบูรณ์ ถูกต้องตรงไปตรงมา จึงจะเกิดความยุติธรรม หากข้อเท็จจริงดังกล่าวไม่สมบูรณ์ มีการเบี่ยงเบนข้อเท็จจริงอันเนื่องมาจากอำนาจนายทุน ลำดับชั้นบังคับบัญชา หรือเจ้าพนักงานทำงาน ไม่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้มีการจับผู้ต้องหาผิดตัว เจ้าพนักงานใช้มาตรการทางกฎหมายโดยละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน หรือเจ้าพนักงานสอบสวนปรับบทความผิดในฐานที่หนักไป หรือเบาเกินไปกว่าการกระทำผิดที่เกิดขึ้นจริง ฉะนั้นความยุติธรรมในชั้นเริ่มต้นคดีจึงไม่เกิด แม้พนักงานอัยการ และศาลจะมีความรู้ ความสามารถเพียงใดก็ตาม จะไม่สามารถอำนวยความยุติธรรมได้อย่างถูกต้อง ข้อเท็จจริงเหล่านี้จึงต้องถูกส่งไปยังพนักงานอัยการ และศาล ในชั้นพิจารณากระบวนการทุกอย่างต้องมีความเป็นธรรม เช่น พนักงานอัยการแถลงเปิดคดีให้ศาลทราบ มีการถามเรื่องทนายความและตั้งทนายความให้แก่จำเลย ศาลทำหน้าที่สืบพยาน พอมารถึงในชั้นพิพากษาของศาล ศาลต้องใช้พยานหลักฐานในสำนวนในการพิพากษาลงโทษจำเลยหรือพิพากษายกฟ้องจำเลย พยานหลักฐานซึ่งเป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวจำเลย และการกระทำผิดต้องครบถ้วนเช่นกัน จึงจะส่งผลให้ศาลใช้ดุลพินิจพิพากษาได้เที่ยงธรรม หากศาลพิพากษาลงโทษจำเลย กำหนดโทษต้องมีความเหมาะสมกับ

ตัวจำเลย (Individualization of Punishment) ศาลต้องไม่พิพากษากำหนดโทษจำเลยหนักเกินไป หรือเบาเกินไปกว่าพฤติการณ์การกระทำความผิดของจำเลย หรือหากจำเลยกระทำความผิดครั้งแรก และไม่ใช่ความผิดอุกฉกรรจ์ที่สะท้อนขวัญต่อประชาชน ศาลควรนำมาตรการเล็งโทษจำคุก ได้แก่ รอการลงโทษ คุมประพฤติ หรือทำงานบริการสาธารณะมาใช้ เป็นต้น

4.1 วิเคราะห์มาตรการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องขังตามกฎหมายราชทัณฑ์ของประเทศไทยและต่างประเทศ

ขั้นตอนนี้ นับว่าเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญเพราะจะเป็นการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังในการกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ โดยไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำอีกหากไม่มีการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ผู้ต้องขังถึงแม้จะได้รับการแก้ไขฟื้นฟูอย่างจริงจังจนสามารถปรับเปลี่ยนความคิด และพฤติกรรมได้แล้ว หากไม่มีความพร้อมก็อาจจะปรับตัวได้ไม่ทันแต่จะยึดติดกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในเรือนจำจนปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอกไม่ได้

จึงได้มีการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อเข้าโปรแกรมเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย โดยการสัมภาษณ์เฉพาะราย ทำประวัติสอบถามปัญหาและความต้องการ โดยจัดกลุ่มผู้ต้องขังออกเป็นกลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือ กลุ่มผู้ต้องขังเจ็บป่วยหรือทุพพลภาพ กลุ่มผู้ต้องขังที่มีแนวโน้มการกระทำผิดซ้ำ และกลุ่มเพื่อให้คำปรึกษา¹

ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มีบทบัญญัติในหมวด 6 ว่าด้วยการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการพ้นจากเรือนจำ โดยมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ดังนี้²

มาตรา 64 ให้เรือนจำเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย โดยริเริ่มเตรียมการตั้งแต่ได้รับตัวผู้ต้องขังไว้ในเรือนจำ เพื่อให้มีกระบวนการในการส่งเสริมและช่วยเหลือผู้ต้องขังได้อย่างถูกวิธี และเหมาะสม เพื่อให้ผู้ต้องขังแต่ละคนกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ รวมทั้งต้องให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการเรื่องส่วนตัว เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวและชุมชน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามระเบียบกรมราชทัณฑ์

¹ กรมราชทัณฑ์, คู่มือการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ราชทัณฑ์, 2548), น. 4.

² พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 มาตรา 64.

ก. ประเทศญี่ปุ่น

การสร้างเสริมเข้มแข็งในการกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังในประเทศญี่ปุ่น เป็นปรัชญาในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว กล่าวคือ การจัดตั้งบ้านพักช่วยเหลือฟื้นฟูผู้กระทำผิดหรือบ้านกึ่งวิถี (Half-Way-House) ขึ้น 105 แห่งทั่วประเทศ โดยเป็นการดำเนินการของภาคเอกชนและองค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งบริการหลักที่จัดตั้ง คือ การจัดสถานที่พัก การให้คำปรึกษา การจัดหางาน เป็นต้น แต่สำหรับบ้านกึ่งวิถีบางแห่งจะมีการจัดตั้งโรงงานขึ้นภายในเพื่อเป็นการสร้างงานให้แก่ผู้พ้นโทษในขณะที่บางแห่งจะเป็นการจัดบริการในการบำบัดทางจิตใจแก่ผู้พ้นโทษที่มีความเจ็บป่วยหรือบริการแก่ผู้พ้นโทษที่สูงอายุ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งองค์กรอาสาสมัครในหลายองค์กรเพื่อทำหน้าที่ดูแลผู้พ้นโทษร่วมด้วย การเตรียมความพร้อมในญี่ปุ่นจะเป็นไปในลักษณะในการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้พ้นโทษในบ้านกึ่งวิถีมากกว่าการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ ทักษะสถานหรือศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย แต่ถึงอย่างไรรูปแบบการดำเนินงานการเตรียมความพร้อมต่างก็เป็นไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

ข. อังกฤษ

การดำเนินการของอังกฤษจุดเด่นอยู่ตรงที่ความรับผิดชอบของผู้ต้องขังจะอยู่ในความดูแลของหน่วยงานที่เรียกว่า National Management Services (NOMS) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบผู้กระทำผิดทั้งระบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไม่เพียงแต่ผู้ต้องขัง เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งระบบ สำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในการเตรียมความพร้อมกลับสู่สังคม ทางหน่วยงานได้จัดทำหลักสูตรการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย (The Pre-release Course) และเมื่อผู้ต้องขังสำเร็จหลักสูตรแล้วมีประกาศนียบัตรรองรับ 2 ใบ คือ ประกาศนียบัตรการวางแผนอาชีพ กับประกาศนียบัตรเพื่อการเตรียมตัวในการทำงาน ซึ่งได้รับการรับรองจาก OCR Oxford Cambridge and RSE ซึ่งได้รับการรองรับจากรายงานทั่วประเทศ³

ค. สหรัฐอเมริกา

มีการจัดตั้งศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย (Pre-release Center) ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีกฎระเบียบไม่เข้มงวด และมีการควบคุมน้อย ผู้ต้องขังสามารถเลือกดำเนินชีวิตตามความต้องการของตนเอง โดยภายในศูนย์จะมีการให้คำปรึกษาก่อนปล่อย (Pre-release Counseling) โปรแกรมการวางแผนก่อนปล่อย (Planning Program) พร้อมกับโปรแกรมและกิจกรรมอื่น ๆ ให้เลือกอย่างหลากหลายเพื่อสร้างความมั่นใจและสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง 3 ส่วน

³ กลุ่มงานพัฒนาระบบการพัฒนาพฤตินิสัย สำนักวิจัยและพัฒนากระบวนการราชทัณฑ์, งานราชทัณฑ์เปรียบเทียบ : มาตรการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง, (2551), น.20.

ประกอบด้วย 1. ผู้ต้องขัง เป็นการสร้างความพร้อมทางด้านจิตใจ และความเชื่อมั่นในคุณค่า และศักดิ์ศรีของตนเองให้เกิดขึ้นแก่ผู้ต้องขัง 2. ครอบครัวหรือคนใกล้ชิด เป็นการเน้นให้เกิดความสัมพันธ์ขึ้นระหว่างผู้ต้องขังและครอบครัว ตลอดจนความพร้อมในการกลับสู่ครอบครัว 3. ชุมชน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่อุ้งต้องขังในการกลับสู่สังคมและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้จริง

งานวิจัยเล่มนี้ผู้วิจัยเน้นไปที่การฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังในเรือนจำ และการทำงานของ ผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตัว โดยการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ต้องขัง ที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำแล้ว สามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้โดยปราศจากการกระทำผิด มีความรับผิดชอบต่อสังคม⁴และประกอบอาชีพมีรายได้ในการดำรงชีวิต การเตรียมความพร้อมก่อน ปล่อยจึงเป็นการส่งผ่านผู้ต้องขังที่กำลังจะเปลี่ยนสถานะเป็นผู้พ้นโทษที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งในการ ดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์ เพราะหากการเตรียมความพร้อมนี้ดำเนินไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ เท่ากับเป็นการเพิ่มภาระและความเสี่ยงให้กับสังคม เพราะบุคคลผู้บริสุทธิ์อาจตกเป็นเหยื่อของการ กระทำความผิดได้

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ผู้ต้องขังจะได้รับโทษจำคุกเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้กลับตัว เป็นคนดี มีการเตรียมความพร้อมก่อนตัวโดยเฉพาะการฝึกหัดอาชีพ เมื่อผู้ต้องขังได้รับการปล่อย ตัวจากเรือนจำแล้ว ผู้พ้นโทษจำนวนมากยังไม่สามารถสมัครทำงานได้ เนื่องจากไม่มีการ ประสานงานให้ผู้พ้นโทษเข้าทำงานของหน่วยงานรัฐและเอกชน ผู้พ้นโทษไม่มีทักษะการทำงาน เพียงพอ เพราะการฝึกอาชีพในเรือนจำนั้นเป็นการฝึกเป็นแบบพิธี ฝึกอาชีพในระยะเวลาที่ใกล้จะ ออกจากคุก เรือนจำ มักให้ผู้ต้องขังไปทำงานบริการสาธารณะ เช่น การลอกท่อน้ำ เป็นต้น ฝึกอาชีพ ไม่ตรงกับความต้องการ ความสนใจของผู้ต้องขัง ฝึกอาชีพไม่ตรงกับตลาดแรงงานภายนอกเรือนจำ และปัญหาผู้ต้องขังสิ้นเรือนจำ⁵ จึงทำให้การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในการฝึกอาชีพไม่มี ประสิทธิภาพเพียงพอ ประกอบกับการทำงานของกรมราชทัณฑ์ในการดำเนินการเตรียมความ พร้อมก่อนปล่อยดำเนินไปเพียงหน่วยงานเดียว ไม่มีหน่วยงานของรัฐอื่นหรือองค์กรเอกชนเข้าร่วม ดำเนินการด้วย จึงทำให้การส่งผ่านผู้ต้องขังไปสู่สังคมภายนอกเป็นไปโดยไม่มีประสิทธิภาพอย่าง แท้จริง มีผู้พ้นโทษบางคนต้องการได้รับการช่วยเหลือภายหลังการปล่อยตัว เช่น ได้รับการฝึกอาชีพ เพิ่มเติม ประสานในการเข้าทำงานกับหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานภาคเอกชน ได้รับเงินทุน

⁴ ชานี วรภัทร์, กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ วิทยุชน, 2558). น.39.

⁵ ชานี วรภัทร์, “ผู้ต้องขังสิ้นคุก,” วารสาร “กำลังใจ” โครงการกำลังใจในพระราชดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ฉบับที่ 2, ปีที่ 6, (กรกฎาคม-กันยายน 2561).

เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้ เพราะการดำเนินการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเป็นไปเพียงแบบพิธี ไม่มีการบูรณาการการทำงานร่วมกันที่ชัดเจนระหว่างกรมราชทัณฑ์และหน่วยงานภายนอก หรือชุมชนภายนอก ประเทศไทยไม่มีบทบัญญัติ การช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยเหมือนดังเช่นประเทศญี่ปุ่น และไม่มี การออกการวางแผนอาชีพกับประกาศนียบัตรเพื่อเตรียมตัวในการทำงานเหมือนเช่นประเทศอังกฤษ ซึ่งประกาศนียบัตรช่วยให้ผู้พ้นโทษหางานทำได้ง่ายขึ้น จึงทำให้ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำไม่ได้รับการช่วยเหลือให้มีงานทำดังเช่นวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษที่ต้องการให้ผู้กระทำผิดกลับสู่สังคม โดยปราศจากการกระทำผิด

ดังนั้น การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการส่งผ่านผู้ต้องขังออกไปนอกเรือนจำ ประเทศไทยและต่างประเทศต่างให้ความสำคัญกับการทำงานของผู้พ้นโทษ และการจัดหางานให้ผู้พ้นโทษ การดำเนินการต้องมีหน่วยงานภายนอกหรือชุมชนเข้าถึงการบริหารงานในเรือนจำเพื่อเป็นการส่งข้อมูลถึงกัน และวางแผนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในการฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ติดนอกรากจะมุ่งปราบปรามการกระทำผิดแล้ว ยังจะป้องกันมิให้การกระทำผิดเกิดขึ้นด้วย การช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้กลับเข้าสู่สังคมโดยมีงานทำจึงเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้มีประสิทธิภาพได้ทางหนึ่ง และเป็นการป้องกันการกระทำผิดซ้ำของผู้พ้นโทษเช่นกัน

4.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบมาตรการทางกฎหมายการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตัวของประเทศไทยและต่างประเทศ

ก. ประเทศญี่ปุ่น

ในประเทศญี่ปุ่น ได้ริเริ่มการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 โดยองค์การเอกชนเป็นผู้ก่อตั้งและดำเนินการ อันสืบเนื่องมาจากมีเหตุการณ์ที่น่าสลดใจคือ เมื่อผู้พ้นโทษได้รับการปลดปล่อยออกมาแล้ว ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม รวมทั้งครอบครัวและญาติพี่น้องของตนต่างก็แสดงความรังเกียจ ถูกเหยียดหยาม เป็นผลให้ผู้พ้นโทษได้รับความกดดันจนกระทั่งฆ่าตัวตายเป็นจำนวนมาก ดังนั้น จึงมีการก่อตั้งมูลนิธิขึ้นเมื่อปี 1888⁶ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้พ้นโทษด้านที่อยู่อาศัย จัดหางานให้ ให้คำปรึกษา ช่วยชี้แนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ต่อมาได้มีการพัฒนาการดำเนินการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย โดยขยายตัวออกมาในรูปของบ้านกึ่งวิถี (Halfway House) และสถานสงเคราะห์และฟื้นฟู (Rehabilitation Aid Hostel) ประเทศญี่ปุ่นมีพระราชบัญญัติการกลับคืนสู่สภาพเดิมของ

⁶ Kazuhisa Susuki, "Half Way Houses in Japan : Rehabilitation Aid Hostels," 1978, pp. 3-4.

ผู้กระทำผิด Offenders Rehabilitation Act 2007 ซึ่งมีการดูแลผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย กล่าวคือ รูปแบบการดูแลผู้พ้นโทษอย่างรีบด่วนภายหลังการปล่อยตัว หมายถึง การช่วยเหลือบุคคลให้ กลับมาเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย มีการพัฒนาและการกลับคืนสู่สภาพเดิมอย่างรวดเร็ว มีการให้ยืมเงิน อุปกรณ์ต่าง ๆ มีการจัดหาที่อยู่อาศัย ช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้กลับมาอยู่อาศัย ในสถานที่อยู่อาศัย ได้รับการดูแลด้านสุขภาพหรือการบำบัดรักษาด้านสุขภาพ ได้รับการจ้างงาน การฝึกหัดอาชีพ ให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพ และสอนทักษะชีวิตที่จำเป็นเพื่อให้ผู้พ้นโทษ สามารถปรับตัวได้ ช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้ปรับตัวกับเข้าสู่แวดล้อมและประสานงานต่าง ๆ⁷

การดำเนินการบังคับโทษของราชทัณฑ์ในประเทศญี่ปุ่นมีระบบการยื่นคำร้องขอความช่วยเหลือของผู้ต้องขังและผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ โดยคำร้องนี้ต้องยื่นต่อ ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติ หรือคณะกรรมการใดที่ถูกจัดตั้งขึ้น⁸ การพิจารณาคำร้องว่า บุคคลดังกล่าวมีความจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือหรือไม่ ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติต้อง รับฟังความคิดเห็นจากพนักงานอัยการ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ หรือผู้อำนวยการฝึกหัดเด็กและเยาวชน⁹ การช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยนี้ต้องดำเนินการอย่างรีบด่วนภายในระยะเวลาหกเดือนนับ แต่ผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัว

ข. อังกฤษ

ในตอนต้นศตวรรษที่ 16 ไม่มีขั้นตอนใดในกระบวนการทัณฑ์โทษที่จะได้รับการ ละเลยเท่ากับการสงเคราะห์ภายหลังการปล่อยหรือการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ เนื่องจากนักกฎหมาย ในขณะนั้นไม่เห็นด้วยกับการที่นำเงินจากภาษีอากรของประชาชนมาใช้ในการช่วยเหลือผู้กระทำ ผิดที่ควรจะโดนลงโทษเสียมากกว่า¹⁰ ดังนั้น ผู้กระทำผิดในสมัยนั้นนอกจากจะต้องชดใช้กรรมใน เรือนจำหรือทัณฑสถานแล้ว เมื่อได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำก็จะต้องอยู่ในสังคมในสภาพที่มี ตรายว่าเป็นคนที่เคยติดคุกติดตารางไปจนตลอดชีวิต

ต่อมา เมื่อแนวความคิดในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเปลี่ยนแปลงไป John Howard เป็น บุคคลที่มองเห็นถึงความจำเป็นในการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษเพื่อให้กลับเข้าสู่สังคมได้ โดยสามารถ ดำรงชีวิตเลี้ยงตนเองและครอบครัวเช่นปกติ ดังนั้น เขาจึงได้พยายามให้มีการปรับปรุงระบบ

⁷ Sections 85. Offenders Rehabilitation Act 2007.

⁸ Sections 85. Offenders Rehabilitation Act 2007.

⁹ Sections 86. Offenders Rehabilitation Act 2007.

¹⁰ Davies Martin, *Prisoners of Society : Attitude and After Care*, (London : Routledge & Kegan Paul, 1974), p. 116.

ราชทัณฑ์ของอังกฤษเสียใหม่ เพื่อให้เป็นระบบที่มีมนุษยธรรมมากขึ้น และยังสามารถจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครขึ้นเพื่อเยี่ยมเยียนผู้ต้องโทษตามเรือนจำและทัณฑสถานต่าง ๆ

ค. สหรัฐอเมริกา

การสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยในประเทศสหรัฐอเมริกานั้น กล่าวได้ว่าเป็นการสงเคราะห์แบบบังคับ (compulsory after-care services) เนื่องจากว่าผู้ต้องขังที่ได้รับการปลดปล่อยโดยส่วนใหญ่จะได้รับการปลดปล่อยก่อนครบกำหนดโทษตามคำพิพากษาของศาลด้วยวิธีการพักการลงโทษ ซึ่งปรากฏว่า มีการพิจารณาพักการลงโทษผู้ต้องขังมากกว่า 60 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมดที่ได้รับ

การปลดปล่อยผู้ที่ได้รับการปลดปล่อยในลักษณะเช่นนี้จะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด ภายใต้การดูแลเอาใจใส่ของสำนักงานคุมประพฤติ และพนักงานคุมประพฤติซึ่งทำหน้าที่ให้การช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ดังเช่น ให้ความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพ การรักษาพยาบาล การจัดหางานให้ทำ ตลอดจนให้คำปรึกษาและให้คำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ และเนื่องจากหน่วยงานต่าง ๆ ของประเทศสหรัฐอเมริกาที่รับผิดชอบงานด้านป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ต่างก็ตระหนักดีว่าความสำเร็จในการปฏิบัติงานจะเกิดขึ้นไม่ได้หากปราศจากการมีส่วนร่วมของประชาชน¹¹ ดังนั้น การดำเนินการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยของประเทศสหรัฐอเมริกา จึงมีการนำเอาชุมชนเข้ามาช่วยแก้ไขผู้กระทำความผิดในรูปของบ้านกึ่งวิถี ซึ่งได้มีการเริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1800¹² และมีความก้าวหน้าเติบโตเป็นอย่างมากในศตวรรษที่ 20 โดยที่บ้านกึ่งวิถีจะจัดเป็นสถานที่พักพิงชั่วคราวสำหรับผู้พ้นโทษ และมีการจัดหางานให้ผู้พ้นโทษได้ทำทั้งในบ้านกึ่งวิถีนั้น ๆ หรือไปทำตามบริษัท ห้างร้าน องค์กร รัฐวิสาหกิจอื่นที่ยินดีเข้ารับทำงาน ตลอดจนช่วยผู้พ้นโทษให้ได้กลับเข้ารับการศึกษาในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น

สำหรับประเทศไทยในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ไม่มีบทบัญญัติด้วยการดูแลผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยเหมือนเช่นประเทศญี่ปุ่น แต่ปรากฏตามว่าได้มีการติดตามสงเคราะห์ผู้พ้นโทษภายหลังการปล่อยเช่นกัน แต่อยู่ในรูปหนังสือราชการของกรมราชทัณฑ์ เรื่องการติดตามดูแลผู้ต้องขังราชทัณฑ์ที่ได้รับการปล่อยตัว¹³ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

¹¹ National Advisory Commission on Criminal Justice Standard and Goals, A National Strategy to Reduce Crime, (U.S. Government Printing Office, 1973), p. 23.

¹² Richard P Seiter, Ph.D. , Halfway Houses, (U.S. Government Printing Office, 1977), p. 1.

¹³ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, “การติดตามดูแลผู้ต้องขังราชทัณฑ์ที่ได้รับการปล่อยตัว,” ที่ ยช 0715/10795 วันที่ 27 มีนาคม 2558, สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2563, จาก <http://www.correct.go.th>

ตามหนังสือที่อ้างถึง กรมราชทัณฑ์ได้ลงนามบันทึกข้อตกลงว่าด้วยการประสานงานความร่วมมือในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษกับหน่วยงานภายนอกจำนวน 8 องค์กร ได้แก่ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมจัดหางาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน สมาคมองค์การบริหารส่วนจังหวัดแห่งประเทศไทย สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย สมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งประเทศไทย และกรุงเทพมหานคร เพื่อร่วมกันประสานความร่วมมือในการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังและครอบครัว เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุขต่อไปโดยไม่หวนกลับไปกระทำความผิดซ้ำนั้น

ดังนั้น เพื่อให้การติดตามผู้ต้องราชทัณฑ์ที่ได้รับการปล่อยตัวในปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องราชทัณฑ์เข้าถึงบริการทางสังคมอย่างทั่วถึง กรมราชทัณฑ์จึงได้กำหนดให้เรือนจำหรือทัณฑสถานดำเนินการดังนี้

1. ดำเนินการสำรวจผู้ต้องขังราชทัณฑ์คดีเด็ดขาดแล้ว และเหลือโทษจำคุกต่อไปอีกไม่เกิน 1 ปี (นับตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2558- 1 เมษายน 2559) แล้วสร้างแรงจูงใจโดยการประชาสัมพันธ์ให้ผู้ต้องราชทัณฑ์กลุ่มดังกล่าว เข้าร่วมโครงการเครือข่ายสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์ พร้อมทั้งลงนามในแบบความยินยอมเปิดเผยข้อมูล
2. จัดทำบัญชีรายชื่อผู้ต้องราชทัณฑ์พร้อมข้อมูลโดยละเอียด เช่น ที่อยู่ เลขบัตรประจำตัวประชาชน 13 หลัก เบอร์โทรศัพท์ที่ติดต่ได้ที่ของผู้ต้องราชทัณฑ์ พร้อมจัดทำข้อมูลลงในแผ่นซีดีรอม
3. ประสานส่งรายชื่อผู้ต้องราชทัณฑ์ตามข้อ 2 พร้อมแบบสอบถามการติดตามเยี่ยมบ้านผู้ต้องราชทัณฑ์ที่ได้รับการปล่อยตัว ตามที่อยู่พื้นที่ของจังหวัดนั้น ๆ โดยนำส่งตามรูปแบบหนังสือตามที่กรมราชทัณฑ์กำหนด
4. หากมีปัญหาความเดือดร้อนให้ผู้ต้องราชทัณฑ์หรือผู้พ้นโทษกรอกแบบคำร้องขอรับการสงเคราะห์สำหรับสมาชิกเครือข่ายสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์
5. เมื่อเรือนจำหรือทัณฑสถานได้ดำเนินการตามข้อ 1-4 แล้ว รายงานผลการดำเนินงานให้กรมราชทัณฑ์ทราบ

จะเห็นได้ว่า ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) ได้แก่ อังกฤษ¹⁴ และประเทศสหรัฐอเมริกา สำหรับประเทศญี่ปุ่น¹⁵ มีบทบัญญัติการดูแลผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย กล่าวคือ การ

¹⁴ The Prison Rules 1999.

¹⁵ Article 85-86. Offenders Rehabilitation Act.

ดูแลผู้ต้องขังอย่างรีบด่วนภายหลังการปล่อยตัว เป็นการช่วยเหลือผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำให้กลับเข้าสู่สังคมได้ โดยให้มีงานทำให้ได้รับการจ้างงาน และการฝึกหัดอาชีพเพิ่มเติมในกรณีที่ผู้พ้นโทษขาดทักษะการทำงาน โดยการช่วยเหลือดังกล่าวให้อยู่ในอำนาจและหน้าที่ของสำนักงานคุมประพฤติหรือคณะกรรมการใดที่ถูกจัดตั้งขึ้น แต่อย่างไรก็ตามการช่วยเหลือผู้พ้นโทษนี้ไม่ใช่ว่าผู้พ้นโทษทุกคนจะได้รับการช่วยเหลือ ต้องมีการยื่นคำร้องต่อผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติ และผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติเห็นว่ามีความจำเป็นต้องช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย ในการพิจารณาว่ามีเหตุจำเป็นตามคำร้องที่จะต้องช่วยเหลือผู้พ้นโทษหรือไม่ ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติต้องรับฟังความคิดเห็นของพนักงานอัยการ หรือเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ด้วยว่ามีเหตุจำเป็นต้องช่วยเหลือหรือไม่ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะในต่างประเทศ พนักงานอัยการจะลงมาควบคุม ตรวจสอบการดำเนินการบังคับโทษ พนักงานอัยการย่อมจะรู้ว่าผู้ต้องขังคนใดสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ภายหลังการปล่อยตัว หรือผู้ต้องขังคนใดที่ได้รับการปล่อยตัวแล้วสมควรต้องได้รับการช่วยเหลือในการฝึกอาชีพเพิ่มเติมหรือประสานงานให้ผู้พ้นโทษเข้าทำงานได้ ดังนั้น พนักงานอัยการจึงมีบทบาทมากในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้กลับไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้ แต่สำหรับประเทศไทย การปล่อยตัวผู้ต้องขังออกจากเรือนจำ พนักงานอัยการไม่ได้ลงมาควบคุม ตรวจสอบ จึงทำให้การปล่อยตัวผู้ต้องขังที่เปลี่ยนสถานะเป็นผู้พ้นโทษอยู่ในอำนาจของหน่วยงานเดียว คือ กรมราชทัณฑ์ แต่เห็นได้ว่าในอดีตประเทศไทยได้ให้ความสำคัญแก่การช่วยเหลือผู้พ้นโทษเช่นกัน กล่าวคือ มีการจัดตั้ง “มูลนิธิพิบูลสงเคราะห์” ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2499 โดยมีวัตถุประสงค์ในเบื้องต้นเพื่อสงเคราะห์ผู้พ้นโทษให้มีอาชีพและที่อยู่อาศัยเพื่อไม่ให้ไปกระทำผิดซ้ำ เช่น จัดที่พักอาศัยให้ชั่วคราวในระหว่างที่ยังไม่มีที่พักอาศัยหรือผู้อุปการะ เป็นต้น การดำเนินงานนี้เนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยได้มีการจัดตั้งบ้านสวัสดิ์ ณ ถนนงามวงศ์วาน กรุงเทพมหานคร ที่ดำเนินงานในรูปแบบบ้านกึ่งวิถีหรือสถานที่พักพิงชั่วคราวสำหรับผู้พ้นโทษ ซึ่งหน่วยงานดังกล่าวดำเนินการช่วยเหลือผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวแล้ว ในปัจจุบันรูปแบบการสงเคราะห์จะแบ่งออกเป็นการสงเคราะห์เฉพาะราย การสงเคราะห์ผู้ต้องขังเป็นกลุ่มคน และการสังคมสงเคราะห์ โดยชุมชนหลังพ้นโทษ¹⁶ ซึ่งการสงเคราะห์สามรูปแบบนี้ให้ความสำคัญกับการฝึกอาชีพและการทำงานภายหลังพ้นโทษ ดังนั้น ในส่วนของเรือนจำเองจึงควรเพิ่มเติมบทบาทบุญคุณในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 โดยจัดตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นคณะกรรมการราชทัณฑ์เพื่อช่วยเหลือผู้ต้องขังขณะต้องขังในเรือนจำและผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ และควรมีระบบการยื่นคำร้องขอความช่วยเหลือของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ การช่วยเหลือดังกล่าว

¹⁶ อัจฉริยา ชูตินันท์, อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561). น. 196.

ต้องดำเนินการช่วยเหลือตั้งแต่ผู้ต้องขังอยู่ในเรือนจำและช่วยเหลือต่อเนื่อง เมื่อพ้นโทษมาแล้ว เพื่อให้เป็นกระแสเดียวกัน

และจากหนังสือราชการดังกล่าว¹⁷ในข้อที่เป็นประโยชน์และใกล้เคียงกับรูปแบบการยื่นคำร้องขอความช่วยเหลือของผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษในประเทศญี่ปุ่น กล่าวคือ มีระบบการยื่นคำร้องขอรับการสงเคราะห์เช่นเดียวกัน แต่การยื่นคำร้องนี้ในประเทศไทยไม่มีการรับฟังความคิดเห็นจากพนักงานอัยการว่าสิ่งที่ผู้ต้องขังหรือผู้พ้นโทษยื่นคำร้องขอมีความจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือเพิ่มเติมหรือไม่ เพราะพนักงานอัยการมีหน้าที่ดำเนินการตรวจสอบการบังคับโทษของกรมราชทัณฑ์ จึงย่อมจะรู้ข้อเท็จจริงที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ ดังนี้ จึงอาจเกิดความหละหลวมในการช่วยเหลือผู้ต้องขัง หรือผู้พ้นโทษขึ้นได้ หากให้กรมราชทัณฑ์พิจารณาคำร้องและมีคำสั่งเพียงหน่วยงานเดียวอาจทำให้การช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ที่สำคัญหนังสือราชการดังกล่าวมิใช่กฎหมาย จึงไม่ทราบแน่ชัดว่าระบบการยื่นคำร้องของผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษเป็นไปโดยมีประสิทธิภาพหรือไม่

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรว่าระบบการยื่นคำร้องขอความช่วยเหลือของผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษต้องนำมาใช้ และให้พนักงานอัยการเข้ามาตรวจสอบการยื่นคำร้องดังกล่าว

4.3 วิเคราะห์ความร่วมมือระหว่างองค์กรในการคุ้มครองสิทธิกับการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย

ในปัจจุบันการปล่อยผู้ต้องขังออกจากเรือนจำนั้นและการฝึกวิชาชีพในเรือนจำแก่ผู้ต้องขังดำเนินการโดยกรมราชทัณฑ์เพียงหน่วยงานเดียว เพื่อให้การฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังตรงกับความต้องการตลาดแรงงานภายนอกเรือนจำ มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการฝึกวิชาชีพ และเป็นการช่วยเหลือผู้ต้องขังตั้งแต่อยู่ในเรือนจำจึงต้องให้หน่วยงานอื่นของรัฐหรือองค์กรเอกชนเข้าร่วมการฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขัง และช่วยเหลือผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ต้องขังกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ สิ่งที่สำคัญ คือ การที่ผู้ต้องขังมีงานทำเมื่อออกจากเรือนจำมาแล้วซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ ต้องบูรณาการการทำงานร่วมกันในการช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ ในต่าง ๆ ประเทศจึงมีความพยายามที่จะกำหนดมาตรการวิธีการกลไกที่ทำให้องค์กรต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสามารถควบคุมดูแล ตรวจสอบ ถ่วงดุลซึ่งกันและกัน ทั้งภายในองค์กรเดียวกัน หรือภายนอกองค์กร

¹⁷ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, อ้างแล้ว.

เพื่อที่จะทำให้การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งสองประการได้อย่างมีประสิทธิภาพ¹⁸

ก. กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (Department of Social Development and Welfare)

สำหรับการช่วยเหลือผู้พ้นโทษภายหลังการปล่อย กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ รับผิดชอบเรื่องดังต่อไปนี้¹⁹

1) ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรม เตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้แก่ผู้ต้องขังที่จะพ้นโทษและครอบครัว ในด้านให้ความรู้ในการปรับตัวเข้ากับสังคม ให้โอกาสเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การรับบริการ

2) ให้การสนับสนุนการให้บริการด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการแก่ผู้พ้นโทษที่ได้รับการปล่อยตัวและครอบครัวทางระเบียบของทางราชการ

3) ให้การสนับสนุนเจ้าหน้าที่ในการติดตามเยี่ยมเยียนผู้พ้นโทษที่ได้รับการปล่อยตัว เช่น ในรายที่จำเป็นเร่งด่วนและจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือ

4) ให้การสนับสนุนกิจกรรมตามกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ เช่น กิจกรรมสมานฉันท์ระหว่างผู้พ้นโทษ ครอบครัว และชุมชน การจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้พ้นโทษตระหนักถึงความสูญเสียของผู้เสียหาย ของตนเอง และครอบครัวเป็นต้น

5) จัดทำโครงการติดตามประเมินผลการดำเนินงานร่วมกับกรมราชทัณฑ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมจัดหางาน และกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน

ข. กรมจัดหางาน (Department of Employment)

สำหรับการช่วยเหลือผู้พ้นโทษภายหลังการปล่อย กรมจัดหางานรับผิดชอบเรื่องดังต่อไปนี้²⁰

1) ให้การสนับสนุนเจ้าหน้าที่บรรยาย ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ และแนะแนวอาชีพ แก่ผู้ต้องขังกลุ่มเป้าหมายในการประกอบอาชีพอิสระ ได้แก่ แหล่งเงินทุน การหาทำเล การคำนวณต้นทุน และการบริหารงานธุรกิจ

¹⁸ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. “การตรวจสอบถ่วงดุลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา,” บทบัญญัติ, เล่ม 64 ตอน 3, น. 12-13 (กันยายน 2551).

¹⁹ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ สำนักบริการสวัสดิการสังคม, “ขอความร่วมมือดำเนินการตามแผนบูรณาการภาคสังคม 9 องค์กรช่วยเหลือผู้พ้นโทษและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ ประจำปีงบประมาณ 2557-2559,” พม 0302/ว.5651 วันที่ 19 มิถุนายน 2557, สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2563, จาก

<http://www.dsdw2016.dsdw.go.th>

²⁰ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ สำนักบริการสวัสดิการสังคม, เพ็ญอ้าง.

2) ให้การสนับสนุนการรับลงทะเบียน และจัดหางานให้แก่ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวที่ประสงค์จะทำงาน

3) จัดทำโครงการประเมินผลการดำเนินงานร่วมกับกรมราชทัณฑ์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน

ก. กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน (Department of Skill Development)

สำหรับการช่วยเหลือผู้พ้นโทษภายหลังการปล่อย กรมจัดหางานรับผิดชอบเรื่องดังต่อไปนี้²¹

1) ให้การสนับสนุนการพัฒนาฝีมือแรงงานให้กับผู้ต้องขังที่พ้นโทษและครอบครัวให้มีความรู้ในวิชาชีพเพื่อนำไปประกอบอาชีพตามความต้องการของตลาดแรงงาน

2) ร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานของโครงการความร่วมมือระหว่างกรมราชทัณฑ์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรมจัดหางาน

ปรากฏหนังสือราชการของกระทรวงยุติธรรม เรื่อง การดำเนินการตามแผนรองรับการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับพระราชทานอภัยโทษ และอภัยโทษลดโทษปล่อยตัว พ.ศ. 2562²²

ตามหนังสือที่อ้างถึง คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบแผนรองรับการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับพระราชทานอภัยโทษ ลดโทษปล่อยตัว พ.ศ. 2559 โดยกำหนดให้มีการบูรณาการติดตาม ดูแลช่วยเหลือผู้พ้นโทษ และกรมราชทัณฑ์ได้แจ้งให้ทราบว่าได้จัดส่งข้อมูลผู้พ้นโทษด้วยระบบถ่ายโอนแฟ้มข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ต หรือ FTB (File Transfer Protocol) กระทรวงยุติธรรมพิจารณาแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานติดตามคณะรัฐมนตรีดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เน้นการสร้างหลักประกันความมั่นคงปลอดภัยของสังคม เป็นผลให้ผู้พ้นโทษได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี จึงขอความร่วมมือท่านแจ้งให้ผู้ว่าราชการจังหวัด ดำเนินการติดตามผู้พ้นโทษตามแผนรองรับการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับพระราชทานอภัยโทษ และอภัยโทษลดโทษปล่อยตัว พ.ศ. 2562 ดังนี้²³

1) ดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการบูรณาการแผนรองรับการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับพระราชทานอภัยโทษ และอภัยโทษลดโทษปล่อยตัว พ.ศ. 2562 ระดับจังหวัด ประกอบด้วยส่วนราชการระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรี

²¹ เพิ่งอ้าง.

²² กระทรวงยุติธรรม, “การดำเนินการตามแผนรองรับการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับพระราชทานอภัยโทษ และอภัยโทษลดโทษปล่อยตัว พ.ศ. 2562,” ขธ 07084/2653 วันที่ 6 มิถุนายน 2562, สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2563, จาก <https://www.moj.go.th>

²³ กระทรวงยุติธรรม, เพิ่งอ้าง.

2) บูรณาการการดำเนินงานตามบทบาทและภารกิจของส่วนราชการในจังหวัดให้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรี

3) ติดตาม สอดส่อง และให้การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษที่ได้รับพระราชทานอภัยโทษลดโทษปล่อยตัว กำกับ ดูแลการดำเนินการติดตาม สอดส่อง และให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ส่วนราชการระดับจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และกรมราชทัณฑ์ ขออนุเคราะห์จัดส่งรายงานติดตามไปยังเรือนจำหรือทัณฑสถานในพื้นที่ เพื่อเจ้าหน้าที่เรือนจำหรือทัณฑสถาน จะได้นำข้อมูลลงในระบบ และกรมราชทัณฑ์จะได้สรุปผลการดำเนินงานให้คณะรัฐมนตรีทราบต่อไป

ในการนี้ กระทรวงยุติธรรม จะได้มอบหมายให้กรมราชทัณฑ์ ส่งข้อมูลผู้พ้นโทษด้วยระบบถ่ายโอนแฟ้มข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ต หรือ FTB โดยไฟล์ข้อมูลผู้พ้นโทษจะคงอยู่ใน Sever เป็นระยะเวลา 2 เดือน แล้วจะถูกลบออกจากระบบ

ผู้วิจัยเห็นว่า จากหนังสือราชการดังกล่าวมุ่งเน้นให้หน่วยงานภาครัฐ อันได้แก่ กรมราชทัณฑ์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กรมจัดหางาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ ได้บูรณาการการทำงานร่วมกันในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อย โดยเริ่มตั้งแต่ในเรือนจำ กล่าวคือ กรมราชทัณฑ์ได้จัดให้มีการฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขัง และให้กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการเข้ามาช่วยเหลือในกิจกรรมดังกล่าว ในต่างประเทศการฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขังจะเปิดให้หน่วยงานรัฐอื่น ชุมชนได้เข้าถึงการบริหารงานของเรือนจำ ชุมชนช่วยส่งข้อมูลนอกเรือนจำว่าสถานประกอบธุรกิจต้องการแรงงานประเภทไหน เพื่อจะได้เตรียมความพร้อมในการฝึกหัดอาชีพได้ตรงกับตลาดแรงงานภายนอก การที่หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือผู้ต้องขังนี้ จึงเป็นการเชื่อมสังคมภายนอกและสังคมภายในเรือนจำ เป็นการให้กำลังใจ เพิ่มความหวังให้กับผู้ต้องขังและผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ

เมื่อผู้ต้องขังได้รับการปล่อยและเปลี่ยนมาเป็นผู้พ้นโทษแล้ว หากผู้พ้นโทษต้องการทำงานเพื่อมีรายได้มั่นคง กรมราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานและส่งผ่านผู้ต้องขังออกไปสู่สังคมภายนอกจำต้องบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานอื่นของรัฐ และชุมชน โดยช่วยส่งข้อมูลว่าผู้พ้นโทษรายนี้ ขณะที่ถูกต้องขังได้แสดงความประสงค์ในการทำงานภายหลังได้รับการปล่อยตัวไว้หรือไม่ และในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย มีการฝึกอาชีพในวิชาชีพด้านใดบ้าง ข้อมูลเหล่านี้จะถูกส่งมาที่กรมจัดหางานเพื่อประสานการเข้าทำงานให้กับผู้พ้นโทษได้ตรงกับอาชีพที่ผู้พ้นโทษมีความเชี่ยวชาญมากที่สุด นอกจากนี้ในกรณีที่ผู้พ้นโทษยังไม่มีทักษะการทำงานเพียงพอ หรืออาชีพที่ฝึกฝนในเรือนจำไม่ตรงกับตลาดแรงงานภายนอก ผู้พ้นโทษจำเป็นต้อง

จะต้องฝึกอาชีพเพิ่มเติม และเช่นเดียวกันกรมราชทัณฑ์เป็นหน่วยงานหลักในการส่งข้อมูลไปยังกรมพัฒนาฝีมือแรงงานเพื่อฝึกอาชีพให้แก่ผู้พ้นโทษ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหน่วยงานภาครัฐอื่น และชุมชนจำเป็นต้องบูรณาการการทำงานร่วมกัน และทำงานในเชิงรุก กล่าวคือ ต้องเข้าไปช่วยเหลือผู้พ้นโทษ มิใช่รอให้ผู้พ้นโทษมาร้องขอความช่วยเหลือ เพราะผู้พ้นโทษบางคนเมื่อออกจากเรือนจำแล้ว เขาถูกละทิ้งจากครอบครัว การติดต่อกับเพื่อนหรือญาติสนิทเป็นไปได้ยากลำบาก หรือผู้พ้นโทษไม่รู้ว่ายังมีหน่วยงานรัฐให้ความช่วยเหลือ ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยเพื่อบูรณาการการทำงานร่วมกัน โดยคณะกรรมการที่ถูกจัดตั้งขึ้นนี้ ต้องเข้ามาบูรณาการการทำงานร่วมกับกรมราชทัณฑ์ตั้งแต่การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องขัง โดยเฉพาะในการฝึกวิชาชีพ และต้องพิจารณาคำร้องของผู้ต้องขังและผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ ซึ่งยื่นในขณะที่ตนยังเป็นผู้ต้องขังอยู่ หรือยื่นในฐานะที่เป็นผู้พ้นโทษ ว่าตนต้องการได้รับความช่วยเหลือในด้านใดบ้าง ซึ่งจะเป็ประโยชน์แก่ผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษเป็นอย่างยิ่ง และที่สำคัญการช่วยเหลือผู้พ้นโทษนี้ต้องดำเนินอย่างรีบด่วนภายในระยะเวลาไม่เกิน 6 เดือน นับแต่ได้รับการปล่อยตัวออกจากเรือนจำ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายราชทัณฑ์ของไทย ดังนี้

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ในหมวด 6 การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการพ้นจากเรือนจำ

มาตรา 64/1 ภายใต้งบบังคับบทบัญญัติมาตรา 8 และมาตรา 12 ให้รัฐมนตรีแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนเจ็ดคนซึ่งเป็นคณะกรรมการราชทัณฑ์ ประกอบด้วย

- 1) ตัวแทนจากสำนักงานศาลยุติธรรม
- 2) ตัวแทนจากสำนักงานอัยการสูงสุด
- 3) ตัวแทนจากจังหวัด
- 4) ตัวแทนจากกรมสวัสดิการและพัฒนาสังคม
- 5) ตัวแทนจากกรมจัดหางาน
- 6) ตัวแทนจากกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน
- 7) ตัวแทนจากผู้ประกอบการเอกชน

ให้กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวดำเนินการร่วมกับกรมราชทัณฑ์ในการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขัง ดูแลช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว และพิจารณาคำร้องขอความช่วยเหลือของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ

4.4 วิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในเรือนจำให้ได้รับการฝึกวิชาชีพ

ก. ประเทศญี่ปุ่น

ในส่วนของอุตสาหกรรมเรือนจำ การฝึกวิชาชีพ และการทำงาน²⁴ มีจุดเด่นอีกประการหนึ่งของราชทัณฑ์ญี่ปุ่น คือ การจัดอุตสาหกรรมในเรือนจำ การอบรมและฝึกอาชีพให้กับผู้ต้องขังวัยหนุ่ม ซึ่งกฎหมายจะบัญญัติเป็นแนวทางไว้ โดยแสดงในคำพิพากษาของศาลว่าต้องทำงานด้วยหรือไม่ ซึ่งมักเป็นผู้ต้องขังส่วนใหญ่ การทำงานหนักจะช่วยให้ผู้ต้องขังมีจิตใจที่รักษาระเบียบ ได้รับความรู้และประสบการณ์ ซึ่งผู้ต้องขังจะได้รับประกาศนียบัตรหรือใบอนุญาตประกอบอาชีพต่อไปด้วย ผู้ต้องขังทำงานสัปดาห์ละ 5 วัน วันละ 8 ชั่วโมง หรือ 40 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ มีวันหยุด 2 วัน ถ้าไรที่ได้จากการทำงานเป็นของรัฐ ผู้ต้องขังจะได้รับเป็นเงินรางวัลตอบแทน ไม่มีค่าจ้าง โดยอุตสาหกรรมในเรือนจำแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ การผลิต (Production) การฝึกวิชาชีพ (Vocational Training) และงานบำรุงรักษา (Maintenance Work) การผลิตและการฝึกวิชาชีพมี 2 รูปแบบ คือ รัฐเป็นผู้จัดหาวัตถุดิบและสิ่งจำเป็นต่าง ๆ ทั้งหมดหรือบางส่วน และจัดการเรื่องการตลาดให้ ส่วนอีกรูปแบบ คือ รัฐให้เอกชนเข้าจัดทำสัญญา เป็นผู้จัดหาวัตถุดิบและสิ่งจำเป็นในการผลิต การจ่ายค่าแรงงานต้องจ่ายให้รัฐ

ข. อังกฤษ

ผู้ต้องขังที่ได้รับการตัดสินว่ากระทำผิดทุกคนจะต้องทำงานไม่เกิน 10 ชั่วโมงต่อวัน การจัดเตรียมสถานที่ให้ทำงานจะต้องเป็นนอกห้องขัง เพื่อให้ผู้ต้องขังทำงานร่วมกับผู้ต้องขังอื่นด้วยเท่าที่จะเป็นไปได้²⁵ และ

ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาอาจได้รับอนุญาตให้ทำงานเหมือนนักโทษเด็ดขาดได้ หากผู้ต้องขังนั้นสมัครใจ²⁶

กล่าวคือ ผู้ต้องขังหรือนักโทษที่ถูกตัดสินว่ากระทำความผิดทุกคน จะต้องทำงานขั้นสูงสุด 10 ชั่วโมงต่อวัน ส่วนผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาไม่ต้องทำงานก็ได้ แต่ถ้าผู้ต้องขังสมัครใจก็สามารถให้ทำงานได้²⁷

ค. สหรัฐอเมริกา

หลักสูตรการฝึกวิชาชีพ มีหลักสูตรอบรมที่เสริมทักษะในอาชีพต่าง ๆ มากมายหลายด้าน รวมทั้งหลักสูตรในด้านของการบริการด้วย โดยมีการสร้างอุตสาหกรรมเรือนจำ (Federal

²⁴ Article 24-28. The Prison Law.

²⁵ Work.31.(1). The Prison Rules 1999.

²⁶ Work.31.(5). The Prison Rules 1999.

²⁷ Work.31.(3). The Prison Rules 1999.

Prison Industry) ผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายให้แก่หน่วยงานราชการ และรัฐวิสาหกิจ เช่น เครื่องแบบราชการ เครื่องใช้สำนักงาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้มีการรับงานจากบริษัทเอกชนให้ ผู้ต้องขังสามารถทำงานได้ ซึ่งผู้ต้องขังจะได้รับความคุ้มครองแรงงานในด้านต่าง ๆ เช่นเดียวกับ บุคคลภายนอก เป็นการเสริมสร้างรายได้ และเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ป้องกันมิให้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่อาจนำไปสู่การก่อเหตุร้ายต่าง ๆ ซึ่งการทำงานนับว่าเป็นมาตรการที่มี ประสิทธิภาพมากที่สุด

ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการคัดเลือกนักโทษเด็ดขาดจ่ายออกทำงานนอกเรือนจำ ประเภทความสามารถหรือทักษะพิเศษ พ.ศ. 2561²⁸

ข้อ 6 นักโทษเด็ดขาดที่จะออกทำงานนอกเรือนจำ ซึ่งลักษณะงานจำต้องใช้ ความสามารถหรือทักษะพิเศษของนักโทษเด็ดขาดผู้นั้น การพิจารณาคัดเลือกจ่ายออกทำงานตาม อำนาจของผู้บัญชาการเรือนจำต้องมีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

- 1) อายุ 18 ปีขึ้นไป
- 2) เป็นนักโทษเด็ดขาดชั้นกลางขึ้นไป มีความประพฤติดี มีความอดสาหะในการ ทำงานจนเกิดผลดี
- 3) ไม่อยู่ระหว่างถูกลงโทษทางวินัย หรือถูกลงโทษทางวินัยในรอบหกเดือนก่อนออก ทำงานนอกเรือนจำประเภทความสามารถหรือทักษะพิเศษ
- 4) ไม่อยู่ระหว่างถูกดำเนินคดีอาญาซึ่งได้กระทำความผิดในระหว่างถูกคุมขังในเรือนจำ
- 5) ไม่มีพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่าเมื่อจ่ายออกไปแล้วอาจจะหลบหนีหรือก่อให้เกิด ความเสียหายแก่ราชการ
- 6) ได้รับโทษมาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามของกำหนดโทษตามหมายแจ้งโทษครั้ง หลังสุดและเหลือโทษจำคุกต่อไปไม่เกินสิบปี

ข้อ 8 นักโทษเด็ดขาดดังต่อไปนี้ไม่อยู่ในข่ายการได้รับพิจารณาคัดเลือกออกไปทำงาน นอกเรือนจำตามข้อ 6 และข้อ 7²⁹

- 1) นักโทษเด็ดขาดที่กระทำความผิดในคดีเดียวกัน (คดีคู่)
- 2) นักโทษเด็ดขาดซึ่งต้องโทษในลักษณะความผิดดังต่อไปนี้

²⁸ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, “ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการคัดเลือกนักโทษเด็ดขาดจ่ายออก ทำงานนอกเรือนจำประเภทความสามารถหรือทักษะพิเศษ พ.ศ. 2561,” สืบค้นเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2563, จาก <http://lad.correct.go.th>

²⁹ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, *เพ็ญอ่าว*.

ก. ความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 107-135

ข. ความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้าย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 135/1-135/4

ค. ความผิดเกี่ยวกับเพศ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 วรรคสาม มาตรา 277 มาตรา 277 ทวิ มาตรา 277 ตริ มาตรา 280 มาตรา 282 และมาตรา 283

ง. ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 289 มาตรา 292 มาตรา 298

จ. ความผิดฐานถือ โกง ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 343

ฉ. ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการกู้ยืมที่เป็นการถือ โกงประชาชน

ช. ความผิดอื่นตามที่อธิบดีกำหนด

3) อยู่ระหว่างถูกอายัดตัวเพื่อดำเนินคดีอื่น

4) มีโทษกักขังต่อจากโทษจำคุกเกินกว่าหนึ่งเดือน

ข้อ 10 การดำเนินการตามข้อ 6 ข้อ 7 และข้อ 8 ให้เรือนจำตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งจำนวนไม่น้อยกว่าสามคนทำหน้าที่พิจารณาคัดเลือกนักโทษเด็ดขาดออกทำงานนอกเรือนจำประเภทความสามารถหรือทักษะพิเศษ เสนอผู้บัญชาการเรือนจำเพื่อพิจารณาอนุมัติและสั่งการต่อไป

การคัดเลือกให้พิจารณานักโทษเด็ดขาดที่เหลือโทษจำคุกน้อยที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดเป็นอันดับแรก เว้นแต่กรณีมีเหตุพิเศษอื่น และต้องคำนึงถึงสุขภาพ อายุ สติปัญญา ฝีมือ และอุปนิสัยของนักโทษเด็ดขาดด้วย

ข้อ 11 นักโทษเด็ดขาดที่จ่ายออกไปทำงานนอกเรือนจำประเภทความสามารถพิเศษหรือทักษะพิเศษจะต้องกลับเข้าเรือนจำไม่เกินเวลา 19.00 นาฬิกา ในวันเดียวกัน

การดำเนินการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยของกรมราชทัณฑ์นั้น ถ้าฟังจากชื่อแล้วอาจเข้าใจว่าเป็นการเริ่มต้นช่วยเหลือเมื่อผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ แต่ความจริงการช่วยเหลือผู้ต้องขังดังกล่าวต้องเริ่มดำเนินการช่วยเหลือตั้งแต่ผู้ต้องขังอยู่ในเรือนจำจนกระทั่งผู้ต้องขังออกจากเรือนจำ และไปเผชิญกับชีวิตจริง หากมีปัญหาด้านใด กรมราชทัณฑ์ต้องช่วยเหลือต่อเนื่องเพื่อให้เป็นการช่วยเหลือกระแสเดียวกันหรือดำเนินต่อเนื่องกันไป

ผู้วิจัยเห็นว่า การฝึกวิชาชีพขณะผู้ต้องขังอยู่ในเรือนจำและการให้ผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดีออกไปทำงานในสถานประกอบการนอกเรือนจำ³⁰ เป็นการช่วยเหลือผู้ต้องขังที่มีประโยชน์มากที่สุดทางหนึ่ง เพราะเป็นการเตรียมตัวให้ผู้ต้องขังคุ้นเคยกับสังคมภายนอกเรือนจำ

³⁰ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 มาตรา 52.

ทำให้การกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขังเป็นไปได้โดยดี ผู้ต้องขังมีกำลังใจและมีความกระตือรือร้นในการทำงาน การที่ผู้ต้องขังออกไปทำงานภายนอกเรือนจำนี้เรือนจำต้องให้ผู้ต้องขังกลับมาอนเรือนจำในแต่ละวัน³¹ เพื่อเป็นการควบคุมผู้ต้องขังมิให้หลบหนีอีกชั้นหนึ่ง แต่การช่วยเหลือผู้ต้องขังให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ต้องมีการดำเนินการที่ชัดเจน กล่าวคือ ต้องบัญญัติกฎหมายให้ชัดเจนว่าผู้ต้องขังที่ได้รับอนุญาตออกไปฝึกอาชีพในสถานประกอบการภายนอกเรือนจำ ต้องได้รับการพิจารณาคณะกรรมการที่ถูกต้องจัดตั้งขึ้น ซึ่งคณะกรรมการต้องประกอบไปด้วย หน่วยงานอื่นของรัฐและองค์กรภาคเอกชน หากกรมราชทัณฑ์และผู้ประกอบการเอกชนที่รับไปฝึกนั้น เห็นว่าผู้ต้องขังมีความสามารถ มีศักยภาพเพียงพอที่จะทำงานภายหลังได้รับการปล่อยตัวได้ อาจดำเนินการโดยขอออกประกาศนียบัตรหรือใบรับรองการฝึกวิชาชีพ³² ให้แก่ผู้ต้องขัง โดยการออกหนังสือรับรองนี้ไม่ใช่กรณีต้องออกให้แก่ผู้ต้องขังที่ฝึกวิชาชีพทุกคน แต่ออกให้เฉพาะผู้ต้องขังที่กรมราชทัณฑ์และสถานประกอบการเห็นว่ามีความสามารถ มีศักยภาพเพียงพอที่จะทำงานได้ ภายหลังการปล่อยตัว เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตัว เมื่อผู้ต้องขังฝึกอาชีพภายนอกเรือนจำในสถานประกอบการใด ก็ควรให้ผู้ต้องขังได้ทำงานในสถานประกอบการนั้น เมื่อได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ และเพื่อเป็นการให้สถานประกอบการมีความไว้วางใจในตัวผู้ต้องขังเช่นกัน การที่สถานประกอบการเอกชนเป็นองค์กรหนึ่ง ซึ่งเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตัว และเป็นองค์กรที่ร่วมดำเนินการกับกรมราชทัณฑ์ สถานประกอบการนั้นย่อมจะรู้ข้อมูลการกระทำผิดของผู้ต้องขัง ข้อมูลของผู้ต้องขังว่าเมื่อตนได้รับการปล่อยตัวแล้วประสงค์อยากจะประกอบอาชีพในด้านใด มีทัศนคติในการทำงานเป็นอย่างไร สถานประกอบการสามารถเข้ามาในเรือนจำและค้นหาผู้ต้องขังที่มีศักยภาพในการทำงานได้ หากเห็นว่าผู้ต้องขังคนใดมีความสามารถ และความต้องการทำงานซึ่งตรงกับงานในสถานประกอบการของตน สถานประกอบการนั้นก็สามารถร้องขอให้กรมราชทัณฑ์ออกใบรับรองการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังได้ วิธีการนี้มีข้อควรบังคับให้สถานประกอบการจำต้องรับผู้ต้องขังที่ฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการของตน เพราะหากผู้ต้องขังคนใดแม้มีความประพฤติดี แต่หากผู้ประกอบการเห็นว่าผู้ต้องขังนี้ไม่มีศักยภาพเพียงพอ กรมราชทัณฑ์ก็ไม่จำเป็นต้องออกหนังสือรับรองการฝึกอบรมวิชาชีพให้ ดังนั้น การออกใบรับรองการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังจึงเป็นการการันตี

³¹ ปกป้อง ศรีสนิท, กฎหมายอาญาชั้นสูง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561). น.191.

³² Davies Martin, *Prisoners of Society : Attitude and After Care*, (London : Routledge & Kegan Paul, 1974), p.116. (อ้างถึงใน เบนจิววัฒน์ สีวะบรร, “การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษในประเทศไทย”, 2527, น.38-39.)

การทำงานของผู้ต้องขัง และเป็นการสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ประกอบการได้ เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการแก้กฎหมายราชทัณฑ์ของไทย ดังนี้

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ในหมวด 5 สิทธิ หน้าที่ ประโยชน์ และกิจการอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้ต้องขัง ส่วนที่ 3 ประโยชน์ของผู้ต้องขัง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

มาตรา 52/1 นักโทษเด็ดขาดคนใดได้รับการศึกษาวิชาชีพในเรือนจำหรือได้รับพิจารณาอนุญาตจากกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามที่ระบุไว้ในมาตรา 64/1 ให้ออกไปศึกษาวิชาชีพในสถานประกอบการเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสองปี และได้รับใบรับรองการศึกษาวิชาชีพ ให้กรมราชทัณฑ์จัดให้ผู้ต้องขังดังกล่าวทำงานในสถานประกอบการนั้นหลังพ้นโทษ

ให้สถานประกอบการที่รับผู้ต้องขังเข้าทำงานภายหลังการปล่อยตัว ให้ได้รับการลดหย่อนภาษีตามประมวลกฎหมายรัษฎากร

4.5 วิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการให้ค่าตอบแทนการทำงานของผู้ต้องขัง

ก. ประเทศญี่ปุ่น

ผู้ต้องขังที่ทำงานในอุตสาหกรรมในเรือนจำ จะได้รับค่าตอบแทนการทำงาน (Remuneration) ซึ่งไม่ถือเป็นค่าจ้างของการใช้แรงงานทั่วไป เนื่องจากการทำงานของผู้ต้องขังในเรือนจำถือเป็นการรับโทษ ซึ่งทำให้โทษจำคุกสมบูรณ์ประการหนึ่ง ค่าตอบแทนการทำงานจึงมีลักษณะแตกต่างจากค่าจ้าง ผู้ต้องขังที่ทำงานในเรือนจำอาจจะได้รับค่าตอบแทนการทำงานตามที่กำหนดไว้ในกฎระเบียบของกระทรวงยุติธรรม ดังนั้น ผู้ต้องขังจะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับนโยบาย

การกำหนดค่าตอบแทนจะถูกกำหนดโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม โดยคำนึงถึงความประพฤติ ความดีความชอบ ประเภทของงาน ผลงาน งานที่ได้รับมอบหมายเสร็จสิ้นหรือไม่³³

ผู้ต้องขังจะได้รับค่าตอบแทนเมื่อพ้นโทษ ในกรณีที่ผู้ต้องขังตาย ค่าตอบแทนจะตกแก่คู่สมรส บุตร หรือบิดามารดา และในกรณีที่จำเป็นต้องจ่ายค่าตอบแทนให้แก่ผู้ต้องขังล่วงหน้า ก็ให้พิจารณาเป็นกรณีไป³⁴

ข. อังกฤษ

การทำงานและศึกษาวิชาชีพของผู้ต้องขังมีทั้งระบบอุตสาหกรรมและการทำงานภาคเกษตรกรรม เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างเฟอร์นิเจอร์ ตลอดจนการเลี้ยงวัวเนื้อ วัวนม และการปลูกพืช

³³ Article 72. The Prison Law Enforcement Regulations.

³⁴ Article 75. The Prison Law Enforcement Regulations.

สินค้าจากการฝึกวิชาชีพสามารถขายให้กับประชาชนทั่วไปได้ นอกจากนี้งานราชทัณฑ์ยังขยายการทำงานของผู้ต้องขังให้มากขึ้น เพื่อจะนำรายได้จากการขายสินค้าไปชดเชยค่าเสียหายให้ผู้เสียหายในโรงงานอุตสาหกรรมใหญ่ ให้ผู้ต้องขังได้มีโอกาสเข้าร่วมทำงานด้วย โดยมีข้อตกลงร่วมกันระหว่างสมาคมราชทัณฑ์ของประเทศอังกฤษ (Prison Officer Association) และสหภาพการค้าสาธารณะ (Public Commercial Service Union) ในเรื่องของการเป็นหุ้นส่วน การปรับปรุงพัฒนามาตรฐานในเรื่องของค่าจ้างแรงงาน³⁵

ผู้วิจัยเห็นว่า ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 50 บัญญัติว่า ผู้ต้องขังไม่มีสิทธิได้ค่าจ้างจากการทำงานที่ได้ทำ แต่ในกรณีที่การทำงานที่ได้ทำไปนั้นก่อให้เกิดรายได้ซึ่งคำนวณเป็นราคางานได้ ผู้ต้องขังอาจได้รับเงินรางวัลตอบแทนจากการทำงานนั้นได้ การคำนวณรายได้เป็นเงินและการจ่ายเงินรางวัล ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ที่กำหนดในกฎกระทรวง³⁶ นั้นควรบัญญัติให้ชัดเจนว่า ค่าจ้างจากการทำงานประเภทไหนบ้างที่ผู้ต้องขังไม่ควรได้รับ เพราะหากเป็นการทำงานเพื่อประโยชน์สาธารณะ ทำงานเพื่อบำรุงรักษาเรือนจำ หรือทำงานเพื่อประโยชน์อื่นใดแก่ทางราชการ เช่นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าผู้ต้องขังไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้างหรือค่าตอบแทนจากงานที่ทำ เพราะการทำงานของผู้ต้องขังดังกล่าวถือเป็นการรับ โทษทางหนึ่งแต่หากเป็นงานประเภทซึ่งผู้ต้องขังได้รับอนุญาตจากเรือนจำให้ไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการ นอกเรือนจำ และผู้ต้องขังได้รับค่าจ้าง หรือค่าตอบแทนจากสถานประกอบการจากการทำงาน เงินส่วนนี้เป็นเงินที่ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ต้องขังอาจไม่ได้รับเงินเต็มจำนวน เพราะเงินจำนวนนี้ควรจัดสรรไปเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับเรือนจำเนื่องจากการบังคับโทษในเรือนจำปัจจุบันนั้น ผู้ต้องขังไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เลย งบประมาณที่นำมาดำเนินการบังคับโทษในเรือนจำล้วนมาจากภาษีของประชาชนทั้งสิ้น ซึ่งปัจจุบันรัฐต้องปันงบประมาณสำหรับการดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์เป็นจำนวนหลายพันล้านบาท

การให้เงินค่าจ้างหรือค่าตอบแทนแก่ผู้ต้องขังนี้ เพื่อเป็นการให้กำลังใจ ภูมิใจแก่ผู้ต้องขังให้มีความกระตือรือร้นที่จะทำงาน ที่สำคัญคือเงินจำนวนดังกล่าวสามารถเก็บออมเป็นเงินให้กับผู้ต้องขังเมื่อพ้นโทษได้ หรือในกรณีที่มีเหตุฉุกเฉิน เช่น ครอบครัวของผู้ต้องขังคนใดจำเป็นต้องใช้เงินในด้านต่าง ๆ ก็สามารถปันเงินจากการทำงานของผู้ต้องขังไปช่วยเหลือครอบครัวได้ กับทั้งเป็นการปรับพฤติกรรมของผู้ต้องขังได้อีกทางหนึ่ง เพราะผู้ต้องขังที่ได้รับอนุญาตให้ไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการนอกเรือนจำนั้นล้วนแต่เป็นผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดี ผู้ต้องขังจึงมีกำลังใจที่

³⁵ HM prison service, “Annual Report and Accounts,” London : The Station Office Limited, (April 2005-March 2006).

³⁶ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 มาตรา 50.

อยากจะออกไปทำงานภายนอกเรือนจำ ไปพบปะผู้คน ซึ่งเป็นวิธีการที่ทำให้ผู้ต้องขังกลับคืนสู่สังคมได้โดยมีประสิทธิภาพวิธีหนึ่ง

ผู้วิจัยเห็นว่า เงินจำนวนนี้สามารถนำไปเยียวยาให้แก่ผู้เสียหายได้ด้วย³⁷ แต่ต้องพิจารณาให้ดูว่าการกระทำผิดอาญาของผู้เสียหายนั้นก่อให้เกิดภัยอันตราย เป็นความผิดอาญาแผ่นดิน เช่น ความผิดฐานขับรถนำหวาดเสียวอาจก่อให้เกิดภัยอันตราย เป็นความผิดอาญาแผ่นดินที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย เช่นนี้ ไม่มีเอกชนคนใดที่ได้รับความเสียหาย จึงไม่จำเป็นต้องปันเงินจากการทำงานไปชดใช้ให้ แต่หากเป็นความผิดฐานทำร้ายร่างกายซึ่งเป็นความผิดอาญาแผ่นดิน และผู้ต้องขังยังมีได้ชดใช้ค่าเสียหายให้แก่โจทก์เลย เช่นนี้ ควรนำเงินค่าจ้างหรือค่าตอบแทนจากการทำงานของผู้ต้องขังไปชดใช้ให้กับผู้เสียหายซึ่งเป็นโจทก์ด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ผู้ต้องขังได้รับอนุญาตให้ไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการนอกเรือนจำ และได้รับเงินค่าจ้างหรือค่าตอบแทน เงินจำนวนนี้ควรตกให้แก่ผู้ต้องขัง เพื่อเป็นเงินออมหลังพ้นโทษ นำไปใช้ในกรณีฉุกเฉิน นำไปใช้เป็นค่าใช้จ่ายของเรือนจำ หรือนำไปชดใช้ให้แก่ผู้เสียหายแล้วแต่กรณี ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายราชทัณฑ์ ดังนี้

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ในหมวด 5 สิทธิ หน้าที่ ประโยชน์ และกิจการอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้ต้องขัง ส่วนที่ 2 หน้าที่และการงานของผู้ต้องขัง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

มาตรา 50/1 ผู้ต้องขังที่ฝึกวิชาชีพในเรือนจำหรือได้รับการพิจารณาอนุญาตให้ไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการนอกเรือนจำ และผลิตภัณฑ์หรืองานนั้นก่อให้เกิดรายได้ ให้ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนจากงานที่ได้ทำ

รายได้ตามวรรคหนึ่ง ให้จัดสรรเป็นเงินชดใช้ให้แก่ผู้เสียหาย และเงินออมของผู้ต้องขัง

4.6 วิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายในการให้สิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีแก่องค์กรเอกชน

การให้ประโยชน์ทางด้านภาษีสำหรับการจ้างงานผู้พ้นโทษ (The Work Opportunity Tax Credit)³⁸ อาจเป็นวิธีการหนึ่งในการแก้ปัญหาการไม่จ้างงานผู้พ้นโทษ การให้สิทธิประโยชน์ดังกล่าวเป็นข้อเรียกร้องของนายจ้างต่อความรับผิดชอบทางภาษีเงินได้ต่อรัฐบาลกลางโดยการจ้างงานอดีตอาชญากรที่ถูกปล่อยภายในอดีต จำนวนสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีที่องค์กรธุรกิจจะเรียกร้องได้จะขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมายที่ถูกจ้างงาน ค่าจ้าง และจำนวนชั่วโมงของงานที่ทำในปีแรก

³⁷ HM prison service, supra note.

³⁸ I.R.C. § 51.

ของการจ้างงาน³⁹ ผู้ถูกจ้างงานต้องทำงานไม่น้อยกว่า 120 ชั่วโมง สำหรับการจ้างงานของปีแรก⁴⁰ หลังจากชั่วโมงการจ้างงานไม่น้อยกว่า 120 ชั่วโมง แต่ไม่เกิน 400 ชั่วโมง นายจ้างอาจเรียกเรื่องสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีได้เท่ากับ 25 เปอร์เซ็นต์ ของค่าจ้างที่ได้รับการว่าจ้างในปีแรก⁴¹ หลังจากการจ้างงานและมีการทำงานมากกว่า 400 ชั่วโมง นายจ้างสามารถเรียกเรื่องสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีได้เท่ากับ 40 เปอร์เซ็นต์ ของการจ้างงานใหม่ของค่าจ้างสำหรับปีแรก⁴² สำหรับผู้พันโทที่ทำงานถึง 120 ชั่วโมง แต่ไม่ถึง 400 ชั่วโมง นายจ้างอาจเรียกเรื่องสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีมูลค่า 1500 ดอลลาร์ สำหรับผู้พันโทที่ทำงานมากกว่า 400 ชั่วโมง นายจ้างสามารถเรียกเรื่องสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีมูลค่า 2400 ดอลลาร์ การเรียกเรื่องสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีทั้งหมดของนายจ้างไม่สามารถเรียกได้เกินกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ของภาระภาษีรายได้ประจำปีของนายจ้าง

ในประเทศสหรัฐอเมริกาการให้สิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีแก่นายจ้าง แต่สำหรับในประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายให้สิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีดังกล่าว แต่เห็นได้ว่าประเทศไทยเรารื้อฟื้นตัวในการแก้ปัญหาการรับผู้พันโทเข้าทำงาน และพยายามที่จะออกกฎหมายยกเว้นภาษีให้นายจ้างเช่นกัน โดยปรากฏจากร่างพระราชกฤษฎีกาออกตามในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากรเพื่อสนับสนุนการจ้างงานผู้พันโทเข้าทำงาน ผู้วิจัยเห็นว่าในอนาคตเมื่อประมวลกฎหมายรัษฎากรได้เพิ่มบทบัญญัติยกเว้นภาษีแล้ว พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ต้องบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกับการยกเว้นภาษีให้กับนายจ้างด้วย ผู้วิจัยเห็นว่าประเภทงาน และลักษณะของลูกจ้างที่นายจ้างรับผู้พันโทเข้าทำงานแล้วจะได้รับยกเว้นภาษี ประการแรก ต้องเป็นกรณีที่ผู้ต้องขังทำงานในเรือนจำในลักษณะเรือนจำรับงานจากผู้ประกอบการเอกชนมาให้ผู้ต้องขังทำหรือเป็นสินค้าที่ผู้ต้องขังผลิตขึ้นมาและนำสินค้าไปขายแล้วก่อให้เกิดรายได้ เช่น⁴³ ฝ้ายลายหนามทุเรียน (เรือนจำจังหวัดสิงห์บุรี) ผ้าสาน (ทัณฑสถานหญิงชลบุรี) คุ้มนารายณ์ไซค์บอร์ดโบราณ (เรือนจำอำเภอนางรอง) ตะกร้าหว้าทรงแปดเหลี่ยมยกดอก (เรือนจำจังหวัดเลย) ชุดสนามยิงชำไม้สัก (เรือนจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน) ตั้งขาคู่ (เรือนจำอำเภอแม่สอด) ยิงชำไม้สักทอง (เรือนจำ

³⁹ I.R.C. § 51; U.S. DEP'T OF LABOR, EMPLOYER'S GUIDE TO THE WORK OPPORTUNITY TAX CREDIT (2014).

⁴⁰ I.R.C. § 51(i)(3)(B).

⁴¹ I.R.C. § 51(i)(3)(A).

⁴² I.R.C. § 51(i)(3)(A).

⁴³ กรมราชทัณฑ์, “วารสารเพื่อความก้าวหน้าและรอบรู้ในงานราชทัณฑ์,” ฉบับที่ 3 วารสารราชทัณฑ์ 87, 87-96 (2555).

กลางสมุทรสงคราม) ชั้นวางของต่อไม้เคี่ยม (เรือนจำอำเภอหลังสวน) เปลไม้ขากลิ้ง (เรือนจำจังหวัดสตูล)

ประการที่สอง ผู้ต้องขังได้รับพิจารณาอนุญาตให้ไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการนอกเรือนจำ ซึ่งฝึกวิชาชีพเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสองปีก่อนพ้นโทษซึ่งต้องให้ผู้ต้องขังเดินทางไปทำงานในตอนกลางวันและกลับมานอนเรือนจำตอนกลางคืน⁴⁴ ในลักษณะเข้าไปเย็นกลับ เพื่อเป็นการควบคุมผู้ต้องขังมิให้หลบหนี การทำงานของผู้ต้องขังนั้นกรมราชทัณฑ์และสถานประกอบการควรออกใบรับรองการฝึกวิชาชีพ⁴⁵ ให้แก่ผู้ต้องขังที่มีศักยภาพการทำงานจริง ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ในการที่นายจ้างจะรับผู้พ้นโทษเข้าทำงานได้ง่ายขึ้น

เมื่อผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำแล้ว หากสถานประกอบการที่มาติดต่อกับเรือนจำเพื่อว่าจ้างให้ผู้ต้องขังผลิตสินค้า และสถานประกอบการที่ฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังนอกเรือนจำดังกล่าวรับผู้พ้นโทษเข้าทำงาน จึงต้องได้รับสิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีจากรัฐ เพราะองค์กรเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังร่วมกับเรือนจำ และเป็นการทำเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยการป้องกันการกระทำผิดที่จะเกิดขึ้น วิธีการเช่นนี้ทำให้เกิดความสมดุลในสังคมได้เนื่องจากผู้ต้องขังต้องการทำงานเมื่อพ้นโทษ สถานประกอบการเอกชนได้จ้างงานผู้พ้นโทษและมีแรงจูงใจในการจ้างงานเพราะได้รับยกเว้นภาษี

ในต่างประเทศการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ ดำเนินการโดยช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้ทำงานเป็นลูกจ้างองค์กรเอกชน (Employment Agencies) ได้แก่ การรับนักโทษเด็ดขาดก่อนครบกำหนดโทษหรือพ้นโทษ ให้ทำงานในองค์กรเอกชนในรูปแบบการใช้แรงงานผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ (Private-Prison-System) หรือการใช้แรงงานผู้ต้องขังรับจ้างนอกเรือนจำ (Work Furlough) กรณีนี้ส่วนมากจะรับเฉพาะผู้ที่มีความประพฤติดี มีฝีมือในการทำงาน และต้องโทษสำหรับการกระทำผิดไม่ร้ายแรง⁴⁶ เช่นนี้ เห็นได้ว่า การช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้มีงานทำจึงต้องดำเนินการให้ผู้ต้องขังได้ฝึกวิชาชีพ ทำงานตั้งแต่ขณะต้องขังในเรือนจำ มิใช่มาเริ่มตั้งต้นช่วยเหลือเมื่อผู้ต้องขังพ้นจากเรือนจำมาแล้ว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรเพิ่มเติมบทบัญญัติดังต่อไปนี้

⁴⁴ ปกป้อง ศรีสนิท, อ้างแล้ว, น.191.

⁴⁵ Article 24-28. The Prison Law.

⁴⁶ ประเสริฐ เมฆมณี, “การสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังปล่อย,” ในรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดหลังปล่อย, จัดโดยกรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย คณะสังคมสงเคราะห์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 28-29 เมษายน 2536 ณ โรงแรมเอเชีย กรุงเทพมหานคร, 2536 : น.131-133.

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ในหมวด 5 สิทธิ หน้าที่ ประโยชน์ และกิจการอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้ต้องขัง ส่วนที่ 3 ประโยชน์ของผู้ต้องขัง

มาตรา 52/1 นักโทษเด็ดขาดคนใดได้รับการฝึกวิชาชีพในเรือนจำหรือพิจารณาอนุญาตจากกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามที่ระบุไว้ในมาตรา 64/1 ให้ออกไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสองปี และได้รับใบรับรองการฝึกวิชาชีพ ให้กรมราชทัณฑ์จัดให้ผู้ต้องขังดังกล่าวทำงานในสถานประกอบการนั้นหลังพ้นโทษ

ให้สถานประกอบการที่รับผู้ต้องขังเข้าทำงานภายหลังการปล่อยตัว ให้ได้รับการลดหย่อนภาษีตามประมวลกฎหมายรัษฎากร

4.7 เหตุผลความจำเป็นในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 68 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร ผู้วิจัยเห็นว่า การดำเนินการบังคับโทษของกรมราชทัณฑ์เป็นการบริหารกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้านหนึ่ง และจำเป็นต้องดำเนินการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังให้กลับตัวเป็นคนดี กลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างยั่งยืนและปราศจากการกระทำผิดซ้ำ เพราะหากการดำเนินการบังคับโทษไม่มีประสิทธิภาพ เรือนจำจะกลายเป็นแหล่งบ่มเพาะความเป็นอาชญากรแก่ผู้ต้องขัง และจะเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และประชาชนผู้บริสุทธิ์ที่ตกเป็นเหยื่อจากการประกอบอาชญากรรมของผู้พ้นโทษ

ผู้พ้นโทษเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สามารถพัฒนาได้ ควรให้โอกาสบุคคลดังกล่าวกลับคืนสู่สังคม และต้องมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี กล่าวคือ การบริหารกระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพนั้น นอกจากการดำเนินกระบวนการตั้งแต่ขั้นสืบสวน สอบสวน สั่งฟ้องคดี และพิจารณาพิพากษาแล้ว ชั้นบังคับโทษ ฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นคนดี เพื่อให้ผู้ต้องขังที่เปลี่ยนสถานะเป็นผู้พ้นโทษสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้เหมือนคนทั่วไปก็มีความสำคัญมากเช่นกัน เพราะผู้พ้นโทษเป็นพลเมืองของสังคมย่อมมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป เมื่อผู้ต้องขังได้รับการลงโทษ ตัดออกจากสังคมช่วงระยะเวลาหนึ่ง ได้รับการฟื้นฟูพฤติกรรมให้กลับตัวเป็นคนดี และมีการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว โดยเฉพาะในการฝึกหัดอาชีพแล้ว ผู้พ้นโทษควรจะได้รับโอกาสจากสังคมเพื่อไปดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับคนทั่วไป แต่ปัญหา คือ ผู้พ้นโทษไม่สามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ เพราะผู้พ้นโทษมีประวัติการกระทำความผิดที่ถูกบันทึกในทะเบียนประวัติอาชญากร ทำให้หน่วยงานราชการและผู้ประกอบการธุรกิจสามารถตรวจสอบข้อมูล

ของบุคคลในเวลา รับคนเข้าทำงานและหน่วยงานดังกล่าวจึงไม่รับผู้พ้นโทษเข้าทำงาน คนส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ไม่ดีกับผู้พ้นโทษ โดยเฉพาะผู้พ้นโทษที่กระทำความผิดอาชญากรรมร้ายแรง เช่น ฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา ข่มขืนกระทำชำเรา เป็นต้น เนื่องจากความหวาดระแวงว่าผู้พ้นโทษเป็นบุคคลที่เคยกระทำความผิดมาก่อนจึงอาจกระทำความผิดขึ้นอีก ทำให้บุคคลทั่วไปที่ไม่เคยกระทำความผิดมาก่อนเลือกที่จะไม่คบหาสมาคมด้วย และทำให้การกระทำความผิดของผู้พ้นโทษที่พลาดไปเพียงครั้งเดียว หรือกระทำความผิดเพราะถูกกดดันจากสังคม กลายเป็นตราบาปติดตัวผู้พ้นโทษไปตลอดชีวิต ทั้ง ๆ ที่ผู้พ้นโทษเองเกิดความสำนึกและพร้อมที่จะกลับไปใช้ชีวิตในสังคมแล้ว ตราบาปนี้ส่งผลให้ผู้พ้นโทษถูกกีดกันจากสังคม กลับไปอยู่ในสังคมเดียวกับผู้ที่เคยกระทำความผิดมาแล้วจึงส่งผลให้กลับไปกระทำความผิดซ้ำได้ การที่ผู้พ้นโทษกลับไปกระทำความผิดซ้ำ จึงสะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการในชั้นบังคับโทษไม่สามารถแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นคนดีได้ทุกคน และกลับไปกระทำความผิดอีก ซึ่งคนบริสุทธิ์ที่อยู่ในสังคมกลับต้องตกเป็นเหยื่อ จึงเห็นว่าการบวนการยุติธรรมชั้นบังคับโทษไม่มีประสิทธิภาพซึ่งไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่ว่า “รัฐพึงจัดระบบการบริหารกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ”

ดังนั้น การจะบริหารกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพได้ นอกจากจับกุมผู้กระทำความผิดถูกตัว ศาลพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดให้เหมาะสมกับพฤติการณ์การกระทำความผิดแล้ว ในชั้นบังคับโทษต้องมีการดำเนินการให้ผู้ต้องขัง และผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำกลับตัวเป็นคนดี มีศีลธรรม มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีงานที่มั่นคงในชีวิต และไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำ จึงจะถือว่าการบริหารกระบวนการยุติธรรมมีประสิทธิภาพได้ แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันมีผู้พ้นโทษหลายคนกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก

การดำเนินการบังคับโทษโดยกรมราชทัณฑ์เพียงหน่วยงานเดียวไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินการบังคับโทษได้ จึงต้องมีหน่วยงานของรัฐอื่น และองค์กรเอกชน บูรณาการการทำงานร่วมกันกับกรมราชทัณฑ์ในการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขังและช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตัวให้มีงานทำ เพราะการทำงานเป็นการฝึกระเบียบวินัย ผู้ต้องขังมีรายได้จึงทำให้มีกำลังใจในการทำงาน และเป็นการช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้มีชีวิตที่ยั่งยืนในสังคมได้ เพื่อเป็นการดำเนินการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ จึงจำเป็นต้องแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 เพื่อให้อำนาจหน้าที่แก่องค์กรดังกล่าวดำเนินการช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษซึ่งถือว่าเป็นผู้ด้อยโอกาสของสังคม เพื่อให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีประสิทธิภาพทุกด้าน และเป็นการช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้หลุดทาง กับทั้งเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษสมัยใหม่อย่างแท้จริง

ตารางที่ 4.1 อัตราการกระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวตามช่วงปีงบประมาณ⁴⁷

ปล่อยตัวในช่วงปีงบประมาณ (Starting point)	จำนวนผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว (คน)	จำนวนผู้ต้องขังกลับมากระทำความผิดซ้ำภายใน 1 ปี	ร้อยละ
2556	79,075	6,235	15.85
2557	109,841	10,732	14.41
2558	142,132	14,829	14.62
2559	147,013	17,898	14.53
2560	135,746	17,516	14.92
2561	110,035	15,275	15.64
2562	160,019	19,835	13.69
2563	76,111	2,828	4.02

จำนวนผู้ต้องขังกลับมากระทำความผิดซ้ำภายใน 2 ปี	ร้อยละ
10,422	26.50
18,168	24.39
26,190	25.81
32,266	26.19
31,190	26.57
25,388	25.99
22,035	15.20
*	*

จากสถิติการกระทำความผิดซ้ำที่เก็บรวบรวมโดยกรมราชทัณฑ์ เห็นได้ว่า เรือนจำไม่สามารถแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นคนดีได้ทุกคน การกระทำความผิดซ้ำสาเหตุหนึ่งมาจากผู้พ้นโทษถูกตีตราว่าเคยเป็นอาชญากร มีประวัติการกระทำความผิด ทำให้หน่วยงานของรัฐ

⁴⁷ กรมราชทัณฑ์, “อัตราการกระทำความผิดซ้ำของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว,” สืบค้นเมื่อวันที่

ไม่รับเข้าทำงาน หรือผู้พ้นโทษเป็นผู้ด้อยโอกาสของสังคม เพราะถูกละทิ้งจากครอบครัว ไม่มี
เงินทุนในการตั้งตัว ดังนั้น การช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้มียานทำเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งเป็นการลดการ
กระทำความผิดซ้ำและเป็นการคุ้มครองสังคมได้

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

ในปัจจุบันการบริหารกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นดำเนินการบังคับโทษเป็นปัญหาที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมและประเทศไทย เพราะเป้าหมายของการดำเนินการบังคับโทษ คือ ให้ผู้ต้องขังที่เปลี่ยนสถานะมาเป็นผู้พ้นโทษกลับตัวเป็นคนดี และสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้โดยปราศจากการกระทำผิด ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวมีงานทำ แต่ในปัจจุบันปรากฏว่ามีผู้พ้นโทษกลับไปกระทำความผิดซ้ำ สาเหตุหนึ่งมาจากผู้พ้นโทษถูกกีดกันจากสังคม มีฐานะยากจน และมีผู้พ้นโทษจำนวนมากไม่สามารถหางานทำได้ ยังไม่มีทักษะเพียงพอที่จะทำงาน ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐหรือภาคเอกชนในการส่งผ่านผู้พ้นโทษกลับไปสู่สังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้พ้นโทษไม่สามารถอยู่ในสังคมที่ประชาชนทั่วไปใช้ชีวิตอยู่ได้ ทำให้ผู้พ้นโทษต้องไปใช้ชีวิตกับกลุ่มบุคคลที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางสังคมด้วยกัน และกลับไปกระทำความผิดซ้ำ กรณีจึงเป็นการดำเนินการบังคับโทษที่ไม่บรรลุผลสำเร็จ และเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของประชาชนคนอื่นเช่นกัน เพราะเรือนจำกลายเป็นแหล่งผลิตความเป็นความเป็นอาชญากรรมของผู้ต้องขังได้ทางหนึ่ง เมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษออกมาแล้ว แต่พฤติกรรมการกระทำและจิตใจยังหยาบกระด้างอยู่ ส่งผลให้ผู้พ้นโทษไปก่ออาชญากรรมแก่ประชาชนคนอื่น สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถฟื้นฟูผู้ต้องขังให้กลับตัวเป็นพลเมืองดีได้ เพราะผู้ต้องขังในเรือนจำ จึงส่งผลให้การดำเนินการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในการฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ผู้ต้องขังที่ได้รับการฝึกอาชีพมักเป็นผู้ต้องขังชั้นดี และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ก็มีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผู้ต้องขัง ทำให้การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังเพื่อให้กลับตัวเป็นคนดี การฝึกหัดอาชีพผู้ต้องขังให้มีทักษะการทำงานเมื่อพ้นโทษออกจากเรือนจำแล้วเป็นไปโดยไม่มีประสิทธิภาพ

การศึกษาพบว่าในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 ไม่มีบทบัญญัติการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยที่ชัดเจนเหมือนดังเช่นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law) ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) เช่น ประเทศอังกฤษ และประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ ประเทศญี่ปุ่นมีพระราชบัญญัติการกลับคืนสู่สภาพเดิมของผู้กระทำผิด (Offenders Rehabilitation Act) ซึ่งมีหมวดที่ว่าด้วยการดูแลผู้กระทำความผิดอย่างรีบด่วนภายหลังการปล่อย (Urgent Aftercare of Discharged Offenders) ซึ่งมี

สาระสำคัญ ดังนี้ ผู้ต้องขังและผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำสามารถยื่นคำร้องขอความช่วยเหลือ โดยยื่นต่อผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติหรือคณะกรรมการใดที่จัดตั้งขึ้น โดยการพิจารณาคำร้องดังกล่าว ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติต้องรับฟังความคิดเห็นของพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ เนื่องจากในต่างประเทศ พนักงานอัยการจะลงมาควบคุมตรวจสอบการดำเนินการบังคับโทษด้วยการดำเนินการนั้นเป็นไปตามคำพิพากษาของศาลหรือไม่ มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังใหม่ หรือผู้ต้องขังคนใดสมควรได้รับการช่วยเหลือเพิ่มเติม ภายหลังการปล่อยตัว เช่นนี้ พนักงานอัยการจึงเป็นบุคคลที่รู้ข้อเท็จจริงความต้องการที่จะได้รับการช่วยเหลือมากที่สุดคนหนึ่ง ทำให้การส่งผ่านผู้ต้องขังที่เปลี่ยนสถานะมาเป็นผู้พ้นโทษซึ่งดำเนินการโดยกรมราชทัณฑ์และได้รับการตรวจสอบจากพนักงานอัยการ หรือบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานภายนอกและชุมชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนการทำงานของผู้ต้องขังในอุตสาหกรรมเรือนจำ จะมีการออกไปรับรองหรือประกาศนียบัตรสำหรับการทำงานของผู้ต้องขังเพื่อประโยชน์แก่ผู้ต้องขัง และสถานประกอบการในการพิจารณารับผู้ต้องขังเข้าทำงานเมื่อได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ เพราะประกาศนียบัตรนี้ได้รับการรับรองจากนายจ้างทั่วประเทศ

โดยวิธีการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยตัวต้องกระทำภายในหกเดือนนับแต่ถูกปล่อยตัว แต่สำหรับประเทศไทย การดำเนินการบังคับโทษดำเนินการโดยกรมราชทัณฑ์เพียงหน่วยงานเดียว แม้ปัจจุบันจะมีกรมจัดหางาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน และภาคเอกชนร่วมดำเนินการด้วยก็ตาม แต่หน่วยงานดังกล่าวดำเนินการในลักษณะตั้งลัทธิซึ่งผู้พ้นโทษต้องไปขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานดังกล่าวเอง ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำบางคนถูกละทิ้งจากครอบครัว ทำให้การติดต่อสื่อสารขอความช่วยเหลือเป็นไปโดยยากลำบาก หรือผู้พ้นโทษอาจไม่รู้ว่ามิมีหน่วยงานให้ความช่วยเหลืออยู่ เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันของกรมราชทัณฑ์ หน่วยงานอื่นของรัฐ และองค์กรเอกชน เนื่องจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 8 (4) ได้บัญญัติเปิดช่องให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิได้ไม่เกินเจ็ดคน ดังนั้น กรณีจึงเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้เกิดการดำเนินงานร่วมกันในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้มีงานทำ

ในประเทศญี่ปุ่น และประเทศอังกฤษ ผู้ต้องขังมีสิทธิค่าตอบแทนจากการทำงาน ซึ่งจะไม่ใช่ค่าจ้าง แต่งานที่ผู้ต้องขังทำหรือฝึกวิชาชีพต้องไม่ใช่งานที่ทำโดยมีลักษณะเป็นการบังคับโทษจำคุก เช่น ทำงานบริการสาธารณะ หรืองานบำรุงรักษาเรือนจำ งานเช่นนี้ผู้ต้องขังไม่มีสิทธิได้รับค่าตอบแทนจากการทำงาน แต่ถ้าเป็นงานที่ผู้ต้องขังทำงานในอุตสาหกรรมเรือนจำ ผู้ต้องขังจะมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนจากการทำงาน โดยค่าตอบแทนนี้ให้นำไปเป็นค่าใช้จ่ายของเรือนจำส่วนหนึ่ง นำไปเป็นค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย และเก็บไว้เป็นเงินทุนให้กับผู้ต้องขังเมื่อได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ แต่สำหรับประเทศไทยพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 50

บัญญัติให้ผู้ต้องขังไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้างจากงานที่ทำ แต่ในกรณีที่การทำงานที่ได้ทำไปก่อให้เกิดรายได้ ผู้ต้องขังอาจได้รับเงินรางวัลตอบแทน เช่นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเงินที่ได้รับต้องเป็นเงินค่าตอบแทนจากการทำงาน เพราะเงินนี้จะนำมาชดใช้ให้แก่ผู้เสียหาย และนำมาเป็นเงินออมของผู้ต้องขังเพื่อเป็นทุนเมื่อได้รับการปล่อยตัว

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ปัญหาการกระทำความผิดซ้ำของผู้พ้นโทษ สาเหตุหนึ่งมาจากการที่ผู้พ้นโทษไม่ได้รับการจ้างงาน จึงทำให้ผู้พ้นโทษไม่มีงานทำ ไม่มีเงินเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว จึงส่งผลให้ผู้พ้นโทษไปประกอบอาชญากรรม ทั้งที่จริงๆ แล้ว ผู้พ้นโทษไม่ได้อยากกระทำความผิด แต่กระทำไปเพราะถูกบีบบังคับจากสังคม การช่วยเหลือผู้พ้นโทษดำเนินได้สองการ ประการแรก รัฐจึงให้สิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีแก่องค์กรเอกชนที่รับผู้พ้นโทษเข้าทำงาน การที่นายจ้างจะเรียกร้องเพื่อลดภาษีได้นั้น ขึ้นอยู่กับกลุ่มผู้พ้นโทษที่ได้รับการจ้างงาน จำนวน ชั่วโมงการทำงาน และค่าจ้างที่ผู้พ้นโทษได้รับ ประการที่สอง ให้องค์กรเอกชนลดข้อความเป็นคำถามเกี่ยวกับประวัติการกระทำความผิดในอดีตซึ่งเป็นคำถามในใบสมัครเข้าทำงาน วิธีการนี้ถือเป็นการช่วยเหลือผู้พ้นโทษให้มีงานทำที่ประสบความสำเร็จวิธีหนึ่งในอเมริกา

แต่ประเทศไทยเรายังไม่มีกฎหมายที่ยกเว้นภาษีแก่นายจ้างที่รับผู้พ้นโทษเข้าทำงาน แต่ปรากฏว่าพระราชกฤษฎีกาออกตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากรสำหรับการจ้างงานผู้พ้นโทษและในปัจจุบันพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ไม่มีบทบัญญัติที่คุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง และผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ จึงทำให้การช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ และยังไม่มีการบูรณาการการทำงานร่วมกันที่เป็นรูปธรรมชัดเจน จึงทำให้ผู้ต้องขังเมื่อได้รับการปล่อยตัวออกสู่สังคมแล้ว ผู้พ้นโทษถูกคิดตราว่าเคยเป็นอดีตอาชญากร สังคมไม่ยอมรับ

ดังนั้น จึงขอสรุปปัญหาการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยให้มีงานทำ ดังนี้

1) การบริหารกระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพนั้นนอกจากต้องมีประสิทธิภาพตั้งแต่ในสืบสวน สอบสวน จับกุม พิจารณาพิพากษาคดีแล้ว การดำเนินการขึ้นบังคับโทษและการส่งผ่านผู้ต้องขังออกไปนอกเรือนจำต้องมีประสิทธิภาพด้วย แต่ในปัจจุบันพบว่าผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยจำนวนไม่น้อยที่กระทำความผิดซ้ำ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการยุติธรรมในชั้นบังคับโทษยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

2) ผู้ต้องขังสิ้นเรือนจำ จึงทำให้การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในเรื่องการฝึกหัดอาชีพแก่ผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ จึงทำให้การฝึกวิชาชีพแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำมักนำไปใช้กับผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดี ส่วนผู้ต้องขังที่กระทำความผิดอาญาร้ายแรงไม่ได้รับการฝึกวิชาชีพหรือเป็นการฝึกเพียงแบบพิธี

3) ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ไม่มีบทบัญญัติที่คุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังและผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำเหมือนดังเช่นประเทศญี่ปุ่น ประเทศอังกฤษ และไม่มีกฎหมายยกเว้นภาษีให้แก่องค์กรเอกชนอันเป็นการจูงใจรับผู้พ้นโทษเข้าทำงาน จึงไม่มีกฎหมายให้อำนาจและหน้าที่แก่หน่วยงานของรัฐอื่นหรือองค์กรเอกชนในการช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังการปล่อยเพื่อให้หน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนบูรณาการการทำงานร่วมกัน โดยเป็นการทำงานในเชิงรุกเพื่อช่วยเหลือผู้พ้นโทษซึ่งถือเป็นผู้ด้อยโอกาสคนหนึ่งของสังคม

ผู้วิจัยจึงแยกผู้ต้องขังออกเป็น 3 กลุ่ม

1) ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวมีทักษะในการประกอบอาชีพเพียงพอ เนื่องจากเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในเรือนจำมีการฝึกวิชาชีพและตรงกับตลาดแรงงานภายนอก ผู้พ้นโทษมีความประสงค์จะทำงานกับหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน แต่ไม่สามารถหางานทำได้ เพราะไม่สามารถติดต่อสมัครงานได้เพื่อเข้าทำงานได้ ผู้พ้นโทษเหล่านี้ต้องได้รับการช่วยเหลือในการประสานเข้าทำงานจากกรมจัดหางาน

2) ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวมีทักษะในการประกอบอาชีพเพียงพอ มีความประสงค์จะประกอบอาชีพค้าขายส่วนตัว เช่น ขายกล้วยเดี่ยว ทำสวน เป็นต้น แต่ผู้พ้นโทษเหล่านี้ไม่มีเงินทุนเพียงพอในการเริ่มต้นทำงาน จึงสมควรต้องได้รับการช่วยเหลือจากกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ โดยเป็นการช่วยเหลือในระยะเริ่มต้นเพื่อให้ผู้พ้นโทษยืนด้วยตนเองได้

3) ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยไม่มีทักษะในการประกอบอาชีพเพียงพอ เนื่องจากเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในเรือนจำในการฝึกวิชาชีพเป็นการฝึกวิชาชีพในระยะเวลาอันสั้นหรือได้รับการฝึกมาไม่ตรงกับตลาดแรงงานภายนอกเรือนจำ ผู้พ้นโทษเหล่านี้ต้องได้รับการช่วยเหลือในการฝึกวิชาชีพเพิ่มเติม โดยให้กรมพัฒนาฝีมือแรงงานเข้ามาช่วยเหลือ

5.2 ข้อเสนอแนะ

1. เสนอให้มีการเพิ่มเติมบทบัญญัติพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 ในหมวด 5 สิทธิ หน้าที่ ประโยชน์ และกิจการอื่น ๆ เกี่ยวกับผู้ต้องขัง ส่วนที่ 2 หน้าที่และการทำงานของผู้ต้องขัง เพื่อให้ผู้ต้องขังมีกำลังใจและมีความกระตือรือร้นในการทำงาน เพราะเงินค่าตอบแทนจากการทำงานนอกจากนำไปเป็นค่าใช้จ่ายของเรือนจำ นำไปชดใช้ให้แก่ผู้เสียหายแล้ว ยังเป็นเงินออมของผู้ต้องขังโดยผู้ต้องขังจะได้รับเมื่อได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

มาตรา 50/1 ผู้ต้องขังที่ฝึกวิชาชีพในเรือนจำหรือได้รับการพิจารณาอนุญาตให้ไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการนอกเรือนจำ และผลิตภัณฑ์หรืองานนั้นก่อให้เกิดรายได้ ให้

ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนจากงานที่ได้ทำรายได้ตามวรรคหนึ่ง ให้จัดสรรเป็นเงินสดใช้ให้แก่ผู้เสียหาย และเงินออมของผู้ต้องขัง

2. เสนอให้มีการเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 ในหมวด 5 สิทธิ หน้าที่ ประโยชน์ และกิจการอื่นๆ เกี่ยวกับผู้ต้องขัง ส่วนที่ 3 ประโยชน์ของผู้ต้องขัง เพื่อเป็นการรับรองคุณภาพ และศักยภาพในการทำงานของผู้ต้องขังที่ได้รับพิจารณาอนุญาตให้ไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการนอกเรือนจำ และเป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำในการไปสมัครเข้าทำงาน และเป็นการจูงใจให้องค์กรเอกชนพิจารณารับผู้พ้นโทษเข้าทำงานได้ง่ายขึ้น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

มาตรา 52/1 นักโทษเด็ดขาดคนใดได้รับการฝึกวิชาชีพในเรือนจำหรือได้รับพิจารณาอนุญาตจากกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามที่ระบุไว้ในมาตรา 64/1 ให้ออกไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสองปี และได้รับใบรับรองการฝึกวิชาชีพ ให้กรมราชทัณฑ์ จัดให้ผู้ต้องขังดังกล่าวทำงานในสถานประกอบการนั้นหลังพ้นโทษ

ให้สถานประกอบการที่รับผู้ต้องขังเข้าทำงานภายหลังการปล่อยตัว ให้ได้รับการลดหย่อนภาษีตามประมวลกฎหมายรัษฎากร

3. เสนอให้มีการเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ในหมวด 6 การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการพ้นจากเรือนจำ เพื่อเป็นการตั้งให้หน่วยงานของรัฐอื่นและองค์กรเอกชนเข้ามามีบทบาทในการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขัง ช่วยส่งผ่านข้อมูลนอกเรือนจำให้แก่เรือนจำ และเป็นการให้องค์กรเอกชนเข้ามาค้นหาผู้ต้องขังเพื่อนำไปฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการภายนอกเรือนจำ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 มาตรา 64/1 ภายใต้บังคับบทบัญญัติมาตรา 8 และมาตรา 12 ให้รัฐมนตรีแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนเจ็ดคนซึ่งเป็นคณะกรรมการราชทัณฑ์ ประกอบด้วย

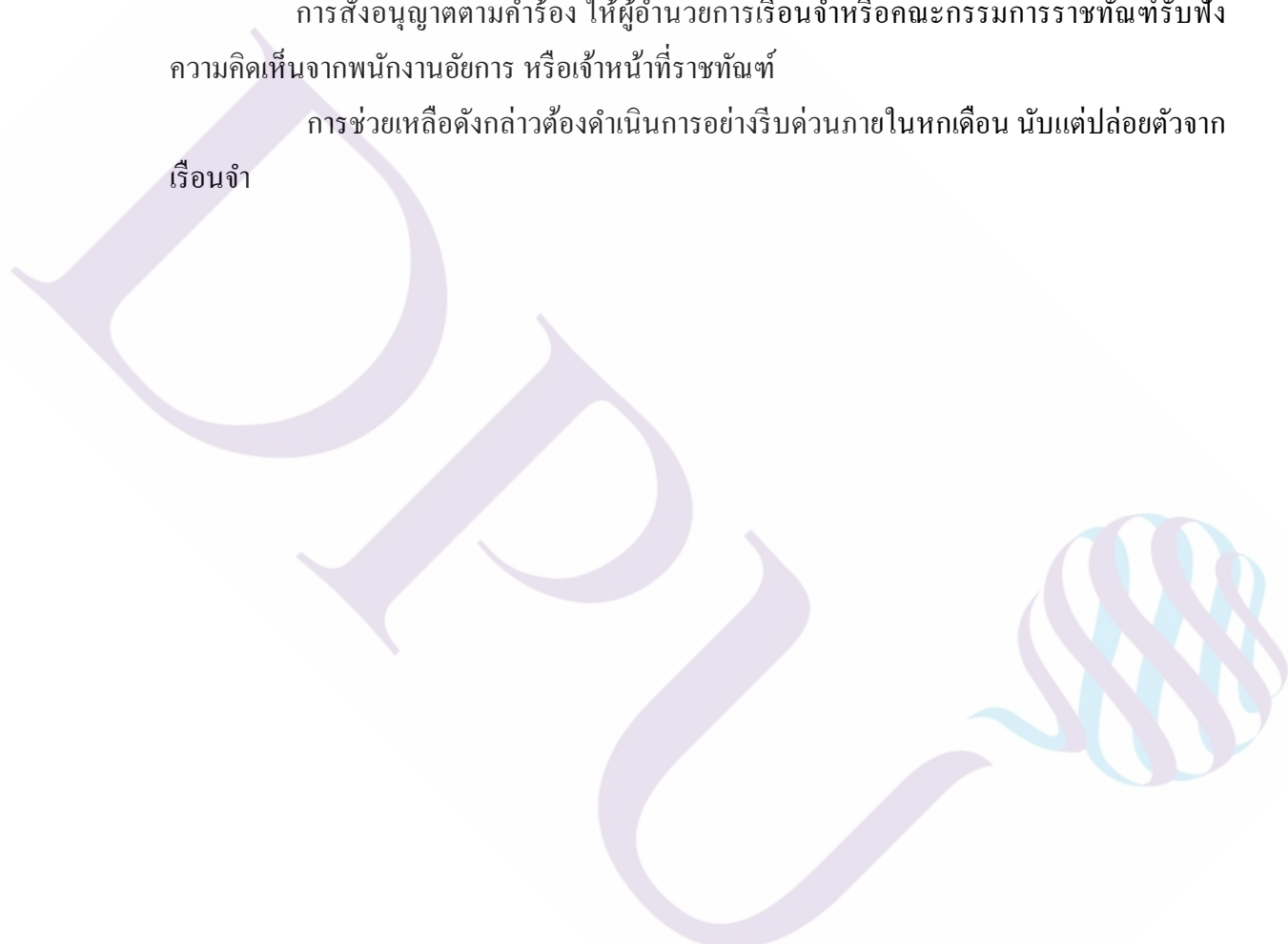
- 1) ตัวแทนจากสำนักงานศาลยุติธรรม
- 2) ตัวแทนจากสำนักงานอัยการสูงสุด
- 3) ตัวแทนจากจังหวัด
- 4) ตัวแทนจากกรมสวัสดิการและพัฒนาสังคม
- 5) ตัวแทนจากกรมจัดหางาน
- 6) ตัวแทนจากกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน
- 7) ตัวแทนจากผู้ประกอบการเอกชน

ให้กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวดำเนินการร่วมกับกรมราชทัณฑ์ในการฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขัง ดูแลช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว และพิจารณาคำร้องขอความช่วยเหลือของผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ

3.2 มาตรา 64/2 ผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำคนใดประสงค์จะยื่นคำร้องขอความช่วยเหลือ ให้ยื่นต่อผู้อำนวยการเรือนจำหรือคณะกรรมการราชทัณฑ์ที่ถูกตั้งขึ้นตามมาตรา 64/1

การสั่งอนุญาตตามคำร้อง ให้ผู้อำนวยการเรือนจำหรือคณะกรรมการราชทัณฑ์รับฟังความคิดเห็นจากพนักงานอัยการ หรือเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์

การช่วยเหลือดังกล่าวต้องดำเนินการอย่างรีบด่วนภายในหกเดือน นับแต่ปล่อยตัวจากเรือนจำ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมราชทัณฑ์. “รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ.” สืบค้นเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2562, จาก

<http://www.correct.go.th>

กรมราชทัณฑ์. “ศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ.” สืบค้นเมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2562, จาก

<http://www.correct.go.th>

คณิต ฒ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561.

คณิต ฒ นคร. กฎหมายอาญาภาคทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2560.

ชานินทร์ กรชัยเชียร. “นักโทษไทยเป็นนักโทษที่มีความสุขที่สุดในโลกจริงหรือ?” บทบัณชิต. เล่มที่ 66 ตอน 3. (กันยายน 2553) : 1-12.

ชานี วรภัทร์. “การลดปริมาณผู้ต้องขังในเรือนจำศึกษามาตรการทางกฎหมายในชั้นบังคับโทษจำคุก.” งานวิจัย คณะนิติศาสตร์ปริธีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2555.

ชานี วรภัทร์. “ผู้ต้องขังสั้นคุก.” วารสารกำลังใจ โครงการกำลังใจในพระราชดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา. ฉบับที่ 2. ปีที่ 6 (กรกฎาคม-กันยายน 2561).

ชานี วรภัทร์. กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2558.

ชานี วรภัทร์. วิกฤตรราชทัณฑ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2554.

นวลจันทร์ ทศนชัยกุล. อาชญากรรม (การป้องกัน: การควบคุม). นนทบุรี: สำนักพิมพ์พรทิพย์การพิมพ์, 2541.

นัทธี จิตสว่าง. โปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนพงส์การพิมพ์, 2546.

นัทธี จิตสว่าง. หลักทัณฑ์วิทยา. กรุงเทพมหานคร : กรมราชทัณฑ์, 2549.

เบญจวัฒน์ ศิวะบวร, “การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษในประเทศไทย.” วิทยานพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.

ปกป้อง ศรีสนิท. กฎหมายอาญาชั้นสูง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561.

- ประธาน วัฒนวานิชย์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 ประกายพริก, 2546.
- ประเสริฐ เมฆมณี. หลักทัณฑ์วิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บพิธการพิมพ์, 2523.
- ปาริมา คงสุจริต. “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองการทำงานของผู้ต้องขัง.” วิทยานิพนธ์
 มหบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2558.
- ส่วนส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาจิตใจของพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง กรมราชทัณฑ์ กระทรวง
 ยุติธรรม. คู่มือการจัดโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังตามลักษณะแห่งคดีและ
 พฤติการณ์การกระทำผิด. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์ราชทัณฑ์, 2561.
- สวัสดิ์ จิรัฐติกาล. “การปฏิบัติธรรมของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางคลองเปรม.” งานวิจัย คณะ
 สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, 2554
- สันทกฤษณ์ บุญช่วย, จตุพร ชีราพรณ์. “นโยบายคืนคนดีสู่สังคม : การแก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาพฤติ
 นิสัยผู้ต้องขังด้วยกระบวนการลูกเสือ.” บทบัณฑิตย์. เล่มที่ 74 ตอน 3. (กรกฎาคม-
 กันยายน 2561) : 89-108.
- สุดสงวน สุธีสร. อาชญาวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์ วัฒนกุล. “การตรวจสอบถ่วงดุลในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.” บทบัณฑิตย์.
 เล่มที่ 64 ตอน 3. (กันยายน 2551) : 12-60.
- เสริน ปุณณะหิตานนท์. การกระทำผิดในสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เดอะบิสซิเนส จำกัด,
 2523.
- หยุด แสงอุทัย. กฎหมายอาญา ภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 21 กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.
- อังกริยา ชูตินันท์. อาชญาวิทยาและทัณฑ์วิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 วิญญูชน, 2561.
- อัมณพ ชูบำรุง. ทฤษฎีอาชญาวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอ เอส ฟรินติ้ง เฮ้าส์ จำกัด,
 2527.

ภาษาต่างประเทศ

- Allen. Harry E. Correction in America. California : Glencoe Publishing Co. Inc., 1998.
- Becker Haward S. Outsiders : Studies in the Sociology of Deviance. New York : The Free Press,
 1963.

- Edwin H. Sutherland and Donald R. Cressey. Principles of Criminology. New York: Lippincott Company, 1966.
- English Katherine. "Conflicting Approaches to Addressing Ex-Offender Unemployment: The Work Opportunity Tax Credit and Ban the Box." Indiana Law Journal. (2018) : 513.
- Jerome G Millner. "The Private Prison Industry : Dilemmas and Proposals." Journal of Law, Ethics & Public Policy. (1986) : 465-470.
- Kaiser Gunther. Prison Systems & Correctional Law : Europe, The United State, and Japan A Comparative Analysis. U.S.A.: Transnational Publishers, 1984.
- National Advisory Commission on Criminal Justice Standard and Goals. A National Strategy to Reduce Crime. U.S. Government Printing Office, 1973.
- Packer Herbert L. The limit of the Criminal Sanction. California : Standford University Press, 1968.
- Reckless Walter C. The Crime Problem. New Jersey : Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1973.
- Richard P Seiter. Halfway Houses. U.S. Government Printing Office, 1977.
- Shikita Minoru. "The Rehabilitative Programmes in the Adult Prisons of Japan." The International Review of Criminal Policy. (1972) : 11-18.
- Vetter Harold J. and Silverman, Ira J. Criminology and Crime. New York : Harper Row, Publishers, 1986.
- William Frank P. and Mc shane, Marilyn D. Criminological theory. N.J : Prentice Hall, 1988.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล

พุดิพงษ์ ศรีทอง

ประวัติการศึกษา

นิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2559

เนติบัณฑิตไทย สมัยที่ 70 ปีการศึกษา 2560

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

-

